

ชีวิต งาน และสังคมที่สมบูรณ์

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

វិទ្យាបូរណភាពសិវៈ ឬ ឥស្វរៈ

(កថាបិដក ១.២) ព្រះឥស្វរៈ

ชมรมพุทธศาสน์

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แพร่หลาย และเป็นที่ยอมรับอย่างถูกต้อง
๒. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
๓. เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมแก่สมาชิกและผู้สนใจ
๔. เพื่อส่งเสริมให้เกิดสามัคคีธรรมในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน

แนวทางปฏิบัติ

๑. เผยแพร่ธรรมะให้แก่สมาชิกและผู้สนใจ โดยการจดทะเบียน หรือปาฐกถาธรรมตามโอกาสอันควร
๒. เผยแพร่ธรรมะให้แก่สมาชิกและผู้สนใจ โดยการจัดหา หนังสือหรือวารสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาให้สมาชิก ได้ศึกษา
๓. ส่งเสริมให้สมาชิกและผู้สนใจ ได้มีการฝึกอบรมทางด้านสมาธิภาวนา
๔. ส่งเสริมให้สมาชิกและผู้สนใจ ได้มีโอกาสไปคารวะครูบาอาจารย์และบำเพ็ญธรรมปฏิบัติ
๕. เป็นศูนย์กลางให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยน ยืม หนังสือธรรมะอันมีคุณค่าระหว่างสมาชิกด้วยกัน
๖. ชักชวนให้สมาชิกและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมในวาระอันสำคัญตามประเพณีนิยมของพุทธศาสนิกชน
๗. เผยแพร่ธรรมะให้แก่สมาชิกและผู้สนใจ โดยการจัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่น่าสนใจ

ที่ กฟผ. ๘๑๐๐๐/๕๓๐๐๐ ก.

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
จ. นนทบุรี ๑๑๐๐๐

๒๑ สิงหาคม ๒๕๓๘

เรื่อง ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ

นัยสการ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ตามที่พระองค์เจ้าได้แสดงปาฐกถาธรรมอันทรงคุณค่าไว้มากมาย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชีวิตนั้น ชมรมพุทธศาสน์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ได้รับเมตตาจากพระองค์เจ้าหลายครั้ง อนุญาตให้จัดพิมพ์ปาฐกถาธรรม เป็นธรรมบรรณาการ เผยแพร่แก่สมาชิกชมรมฯ ผู้ปฏิบัติงาน กฟผ. และพุทธศาสนิกชนอยู่เนื่อง ๆ กระผมในฐานะประธานชมรมฯ รู้สึกซาบซึ้งในเมตตาธรรมของพระองค์เจ้าเป็นอย่างยิ่ง

ในวาระที่กระผมจะเกษียณอายุการทำงาน ในวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๘ นี้ เห็นเป็นโอกาสอันเหมาะที่จะได้บำเพ็ญประโยชน์ โดยการเผยแพร่ปาฐกถาธรรม และงานนิพนธ์ของพระองค์เจ้าอีกวาระหนึ่ง จึงใคร่ขออนุญาตรวบรวมปาฐกถาธรรม และงานนิพนธ์หลายเรื่องมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ “ชีวิต งาน และสังคมที่สมบูรณ์” เพื่อเผยแพร่แก่สมาชิกชมรมฯ ผู้ปฏิบัติงาน กฟผ. และผู้สนใจต่อไป

(๕)

ขอได้โปรดกรุณาพิจารณาด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

(นายสมบุรณ์ มณีนาวา)

ผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
ในฐานะประธานชมรมพุทธศาสน์ กฟผ.

ผู้ช่วยผู้ว่าการบัญชีและการเงิน

เลขานุการชมรมพุทธศาสน์ กฟผ.

โทร. ๔๓๖-๓๐๕๑

โทรสาร ๔๓๖-๓๐๕๘

อนุโมทนากถา

ตามที่คุณสมบุรณ์ มณีนาวา ผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย แสดงความประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ “ชีวิต งาน และสังคมที่สมบุรณ์” โดยนำปาฐกถาธรรม และงานนิพนธ์ของอาตมภาพที่มีผู้จัดพิมพ์ไว้ในหนังสือหลายเล่มมารวบรวมและจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมบรรณาการแก่สมาชิกชมรมฯ ผู้ปฏิบัติงาน กฟผ. และผู้สนใจโดยทั่วไปในโอกาสที่จะเกษียณอายุการทำงานนั้น อาตมภาพขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

เรื่องที่น่ามารวมพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้มี ๔ เรื่อง คือ คำปราศรัย ชีวิตที่สมบุรณ์ งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข และธรรมบุญชีวิต ได้ตั้งชื่อรวมกันในเล่มเดียวกันว่า ชีวิต งาน และสังคมที่สมบุรณ์ เพื่อให้เรียกได้สะดวกและจำได้ง่าย

ธรรมบรรณาการ หรือธรรมทาน เป็นทานอันเลิศที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าชนะทานทั้งปวง เพราะการเผยแพร่ธรรมะเพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและน้อมนำไปปฏิบัตินั้น เป็นการช่วยจรรโลงสังคมให้ไพบุลย์งอกงามด้วยประโยชน์สุขที่แท้จริง

อาตมภาพจึงขออนุโมทนาต่อกุศลเจตนาของ คุณสมบุรณ์ มณีนาวา และชมรมพุทธศาสน์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และมีความยินดีที่จะอนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือนี้ได้ด้วยความเต็มใจ เช่นเดียวกับในครั้งก่อน ๆ และในโอกาสสำคัญแห่งการที่จะ

(๖)

เกษียณอายุการทำงานที่จะมาถึง ขอให้คุณสมบุรณ์ มณีนาวา ได้รับ
ปีติสุขจากการบำเพ็ญธรรมทานอันเป็นไปได้ด้วยจาคเจตนาและ
เมตตาธรรมนี้ และขอกุศลนั้นจงเป็นปัจจัยแห่งจตุรพิธพรชัยแก่
คุณสมบุรณ์ มณีนาวา พร้อมทั้งครอบครัวและญาติมิตรยิ่งขึ้นไป
และขอกุศลจริยาของท่านทั้งปวงที่มีส่วนร่วมในการจัดพิมพ์หนังสือนี้
จงอำนวยผลส่งเสริมให้สัมมาทัศนะและสัมมาปฏิบัติเจริญแพร่หลาย
เพื่อความเจริญมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และเพื่อประโยชน์สุข
ของมหาชน ตลอดกาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

คำปรารภ

ชมรมพุทธศาสน์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ขอกราบขอบพระคุณในความอนุเคราะห์ของพระคุณเจ้า พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ที่เมตตาอนุญาตให้ ชมรมฯ จัดพิมพ์หนังสือ “ชีวิต งาน และสังคมที่สมบูรณ์” โดยรวบรวมปาฐกถาธรรมและงานนิพนธ์ที่ท่านแสดงไว้มากมาย มาเผยแพร่แก่สมาชิกชมรมฯ ผู้ปฏิบัติงาน กฟผ. และผู้สนใจทั่วไปอีกวาระหนึ่ง

พระคุณเจ้า พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) มีปณิธานอันสูงส่งที่จะเผยแพร่สัมมาทศนะให้ขยายกว้างออกไปในหมู่ชนให้มากที่สุด เพื่อให้เป็นรากฐานแห่งสัมมาปฏิบัติที่จะนำไปสู่สันติสุขอันแท้จริง ปาฐกถาธรรม และผลงานอื่น ๆ ของท่าน จึงมีปรากฏแก่สายตาเสมอมามิได้ขาด เป็นที่ชื่นชมยกย่อง เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของบรรดาพุทธบริษัท ตลอดจนมหาชนทั่วไปทั้งในและนอกประเทศ สิ่งที่เป็นเครื่องยืนยันและแสดงถึงความยกย่องชื่นชมของชนชาวโลกประการหนึ่งก็คือ “รางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ” ประจำปี ๒๕๓๗ ซึ่งองค์การยูเนสโกได้กราบถวายแด่ท่าน เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๓๗ ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และเพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ในความชื่นชมนี้ ชมรมฯ จึงขออนุญาตนำคำปราศรัย

(๘)

ในวันรับรางวัลของท่านมาจัดพิมพ์ในหนังสือนี้ด้วย

หนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วยเนื้อหาสาระทางธรรม
หลากหลายที่จะประกอบกันให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่าง
กว้างขวางชัดเจนแก่ผู้ที่ตั้งใจศึกษา และหากน้อมนำไปปฏิบัติ
ก็มั่นใจได้ว่าจะนำชีวิตและสังคมไปสู่สันติสุขอย่างแท้จริง

(นายสมบุรณ์ มนีนาวา)

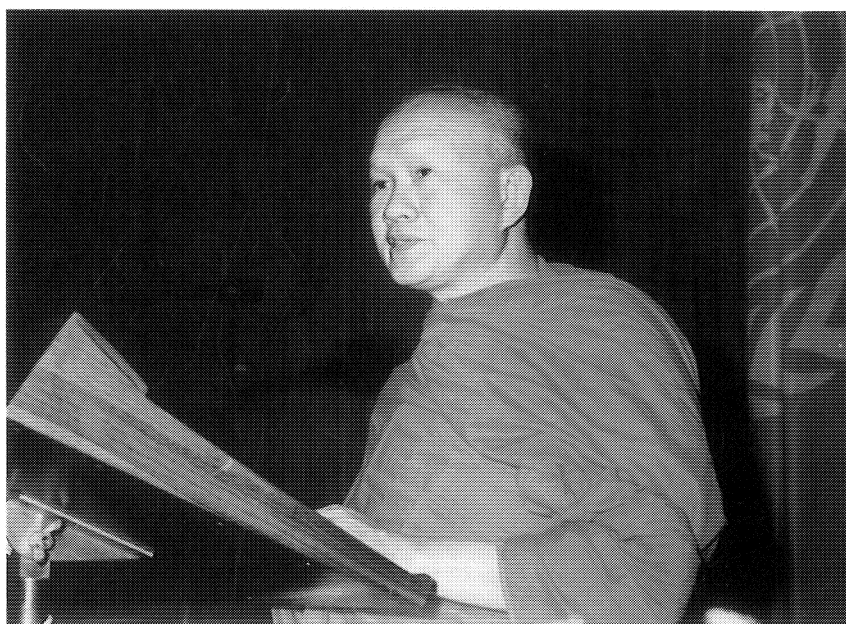
ประธานชมรมพุทธศาสตร์
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

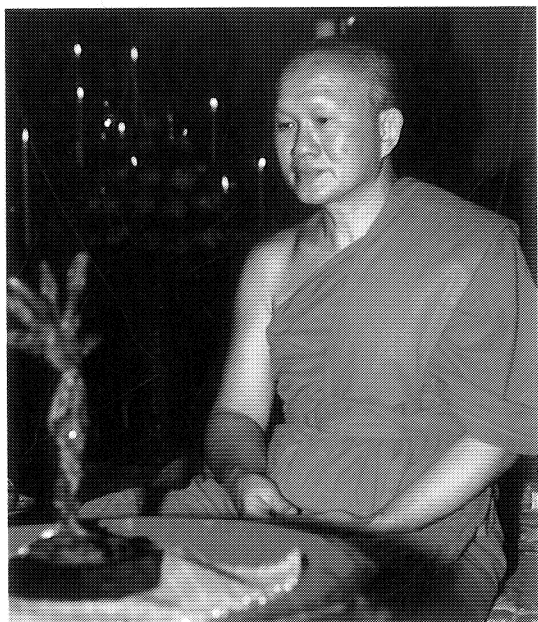
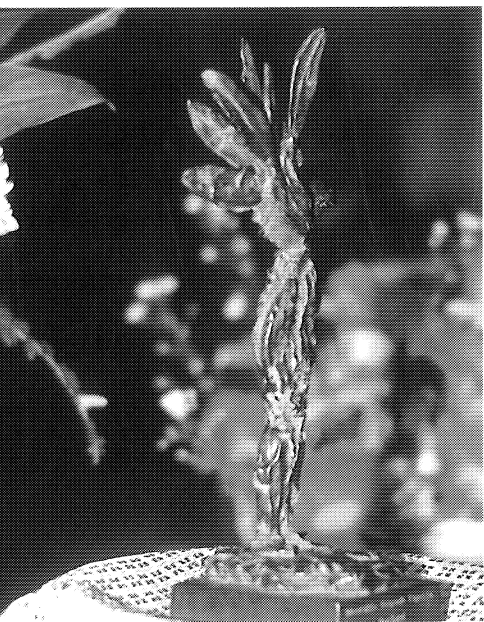
สารบัญ

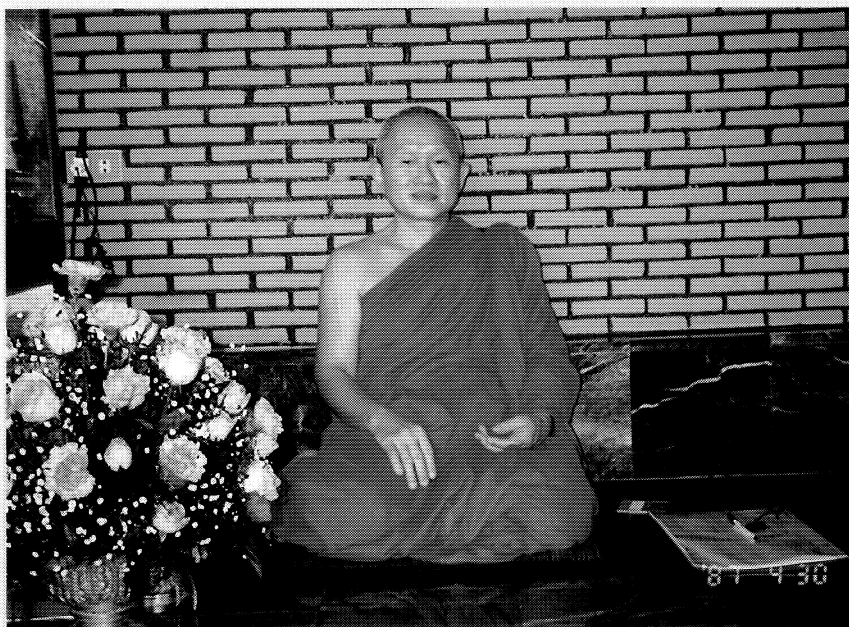
	หน้า
๑ คำอนุโมทนากถา	(๕)
๑ คำปรารภ	(๗)
๑ ประวัติ ของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)	๑
๑ คำแปลคำปราศรัยในพิธีรับรางวัล การศึกษาเพื่อสันติภาพ	๘
๑ ชีวิตที่สมบูรณ์	๓๙
๑ งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข	๑๐๖
๑ ธรรมบุญชีวิต	๑๔๖
คนเต็มคน	๑๔๖
- คนสมบูรณ์แบบ	๑๔๖
- คนมีศีลธรรม	๑๕๐
คนของสังคม	๑๕๔
- คนมีคุณแก่ส่วนรวม	๑๕๔
- คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน	๑๕๗

	หน้า
- คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี	๑๖๒
- คนผู้นำของรัฐ	๑๖๕
คนกับชีวิต	๑๗๒
- ชีวิตที่เลิศล้ำสมบูรณ์	๑๗๒
- ชีวิตที่ไม่ถล่มทลาย	๑๗๙
- ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ	๑๘๔
- ชีวิตที่เป็นหลักฐาน	๑๘๗
- ชีวิตบ้านที่สมบูรณ์	๑๙๒

ประวัติ

ของ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) นามเดิม
ประยูรธ นามสกุล อารยางกูร เกิดเมื่อ ๑๒
มกราคม ๒๔๘๑ ที่อำเภอศรีประจันต์ จังหวัด
สุพรรณบุรี บรรพชาเมื่อ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๔
สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ขณะยังเป็นสามเณร
จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้อุปสมบท
ในฐานะนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔ สอบได้
ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑)
จากมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย เมื่อ ๒๕๐๕ และ
สอบได้วิชาชุดครู พ.ม. เมื่อ ๒๕๐๖

ได้รับปริญญาดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก
สถาบันการศึกษา ๑๐ สถาบัน ดังนี้

๑) พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕

๒) ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขา
ปรัชญา) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๙

๓) ศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขา
หลักสูตรและการสอน) จากมหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. ๒๕๓๐

๔) ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศึกษา
ศาสตร์การสอน) จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๓๐

๕) อักษรศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑

๖) ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขา
ภาษาศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๒

๗) การศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขา
ปรัชญาการศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. ๒๕๓๓

๘) ตริปิฎกาจารย์กิตติมศักดิ์ จากนวนาลันทา
มหาวิหาร รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย พ.ศ. ๒๕๓๘

๙) ปรัชญาดุุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขา
ศึกษาศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ.
๒๕๓๘

๑๐) ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จาก
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๘

ได้รับพระราชทานโล่รางวัล 'มหิดลวรานุสรณ์'
พ.ศ. ๒๕๓๒

ได้รับรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ 'สังข์เงิน' สาขา
เผยแผ่พระพุทธศาสนา ประจำปี ๒๕๓๓

ได้รับรางวัล การศึกษาเพื่อสันติภาพ พ.ศ.
๒๕๓๗ จากองค์การยูเนสโก (UNESCO Prize for
Peace Education)

ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม
จากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวง
ศึกษาธิการ

เคยดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๗

และเป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๕๑๕-๒๕๑๙

ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ต.
บางกระทึก อ. สามพราน จ. นครปฐม

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระ
ราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระศรีวิสุทธิโมลี
พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น
พระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชวรมนี
พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น
พระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพเวที
พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น
พระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมปิฎก
อดุลญาณนายก ปาพจนดิลกนิวิฐ ตรีปิฎก
บัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม
คามวาสี

งานเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระธรรมปิฎก
ปรากฏในหลายลักษณะ ทั้งในด้านการสอน การ
บรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความ

คิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา ท่านได้รับ
 อาราธนาไปสอนวิชาการทางพระพุทธศาสนา ณ
 มหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศหลายครั้ง อาทิ
 University Museum, University of Pennsyl-
 vania ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ Swarthmore College,
 Pennsylvania ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ และ Harvard
 University ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ และเป็นพระสงฆ์ไทย
 ที่ได้รับการระบุดาราธนาแสดงปาฐกถาในที่ประชุม
 นานาชาติ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศหลายครั้ง
 เช่น ปาฐกถาในการประชุม The International
 Conference on Higher Education and the
 Promotion of Peace เรื่อง Buddhism and
 Peace ซึ่งจัดขึ้นที่โรงแรมเอเชีย กรุงเทพฯ เมื่อ
 ๓ ธันวาคม ๒๕๒๙ บรรยายในการประชุม
 Buddhistic Knowledge Exchange Pro-
 gramme in Honour of His Majesty the
 King of Thailand เรื่อง Identity of Buddhism
 ซึ่งจัดโดยองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.)
 เมื่อ ๙ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ปาฐกถาในการประชุม

The Sixth Asian Workshop on Child and Adolescent Development เรื่อง Influence of Western & Asian Thought on Human Culture Development เมื่อ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ ได้รับนิมนต์ให้จัดทำสารบรรยายสำคัญ เรื่อง A Buddhist Solution for the Twenty-first Century ในการประชุมสภาศาสนาโลก (Parliament of the World's Religions) ณ นครชิคาโกสหรัฐอเมริกา เมื่อ ๔ กันยายน ๒๕๓๖

งานนิพนธ์ของพระธรรมปิฎก ในลักษณะตำรา เอกสารทางวิชาการและหนังสืออธิบายธรรมทั่ว ๆ ไป เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงวิชาการ มีจำนวนมากกว่า ๑๖๕ เรื่อง เช่น พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ : ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมานุญชีวิต การศึกษาของคณะสงฆ์ : ปัญหาที่รอทางออก การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย Thai Buddhism in the Buddhist World ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย Buddhist Economics พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของ

วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนั้น พระธรรมปิฎกได้รับนิมนต์เป็นที่ปรึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดล ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์สำเร็จสมบูรณ์เป็นฉบับแรกของโลก ทำให้การศึกษาค้นคว้าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และถูกต้องแม่นยำ

คำแปลคำปราศรัย

ของ

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ในพิธีรับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ที่องค์การยูเนสโก กรุงปารีส

๒๐ ธันวาคม ๒๕๓๗

สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข

สี่สิบเก้าปีล่วงมาแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลง เป็นการปิดฉากภัยพิบัติครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่มนุษยชาติได้เคยประสบ ทันที้ที่สงครามยุติก็ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น อันเป็นความพยายามที่จะป้องกันมิให้มีภัยพิบัติที่ยิ่งใหญ่เช่นนั้นเกิดซ้ำขึ้นอีก ดังที่ได้มีวัตถุประสงค์ข้อสำคัญ คือการธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคง

ระหว่างชาติ แต่แทบจะทันทีทันใดที่ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาตินั้นขึ้นมา สงครามเย็นก็ได้เริ่มก่อตัวขึ้น ถึงแม้ว่าบัดนี้สงครามเย็นจะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ความขัดแย้งทางเชื้อชาติและศาสนาได้ปะทุขึ้น ณ ดินแดนต่าง ๆ มากมายหลายแห่งในโลก หน้ำซ้ำยังเกิดปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อม ที่กลายเป็นภัยคุกคามอย่างร้ายแรงต่อความอยู่รอดของมนุษย์ด้วย ถึงแม้ว่าความขัดแย้งต่าง ๆ ในโลกจะได้รับการแก้ไขเสร็จสิ้นไปได้บ้าง แต่สันติภาพและความมั่นคงปลอดภัยที่แท้จริงของโลกก็ยังห่างไกลจากความเป็นจริง

ดูเหมือนว่ามนุษย์จะมีความฝักใฝ่โน้มเอียงไปในทางที่จะก่อความขัดแย้งและความรุนแรง มากกว่าจะสร้างสรรค์สันติภาพ เห็นได้ชัดว่าการทำลายสันติภาพง่ายกว่าการรักษาสันติภาพ ดังปรากฏว่า การขัดแย้งและสงครามกลายเป็นปกติวิสัย ส่วนสันติภาพเป็นเพียงภาวะแทรกคั่นชั่วคราว อย่างไรก็ตามก็ดี สภาพเช่นนี้มีประโยชน์ที่หลีกเลี่ยงมิได้ ความขัดแย้งเกิดขึ้นที่ใจ และที่ใจนั้นแหละเราจะแก้ไขความขัดแย้งได้

โดยที่แท้แล้ว ตัวเราก็คือใจของเรานั้นเอง เมื่อเราปล่อยให้ความอยากได้ผลประโยชน์ในทางวัตถุขยายตัวเพิ่มขึ้นมาโดยไม่ได้ควบคุม เราจะมองเห็นเพื่อนมนุษย์เป็นปฏิปักษ์ และมองเห็นธรรมชาติเป็นวัตถุที่จะเอามาใช้หาประโยชน์ ยิ่งเมื่อมีความเชื่อว่าความสุขที่แท้จะลุลึงได้ด้วยการบำรุงบำเรอความสุขทางเนื้อหนัง เราก็ได้พัฒนาวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยมสุดโต่งขึ้นมา ทำให้การแข่งขันและการบริโภคนกลายเป็นแบบแผนของการใช้ชีวิตและเป็นที่ทุ่มเทพลังงานของสังคม มนุษย์ได้กลายเป็น “นักบริโภค” ผู้ถูกชักตัวให้แก่วิถีชีวิตแห่งการแข่งขันเพื่อการบริโภค แต่การแข่งขันนั้นได้ทำให้เราตกอยู่ในภาวะของการมี “สงครามเย็น” อย่างถาวรกับเพื่อนบ้านของเรา และวิถีชีวิตแบบนี้ นักบริโภคก็ทำให้เราเกิดปัญหากับสภาพแวดล้อม เมื่อไม่มีความสุขอยู่ข้างในเราก็พยายามแสวงหาความสุขจากข้างนอก โดยการเสพลสิ่งบำรุงบำเรอความสุขทางเนื้อหนัง เมื่อไม่มีสันติภาพและความมั่นคงภายในจิตใจ เราก็พยายามที่จะสร้างมันขึ้นมาด้วยการไปบังคับควบคุมและข่มขี่ครอบงำผู้อื่น นอกจากนั้น

การแบ่งแยกเชื้อชาติผิวพวกเผ่าพันธุ์ก็ยิ่งทำให้ความขัดแย้งนั้นทวีความรุนแรงมากขึ้น

แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และจำเป็นจะต้องได้รับการฝึกฝนพัฒนาด้วยการศึกษา ศักยภาพในการเป็นสัตว์ที่ฝึกได้และสามารถกระทำการที่สร้างสรรค์นี้แหละ ที่เป็นพรพิเศษของความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม เมื่อการศึกษาขาดดุลยภาพ การศึกษานั้นก็ได้แต่ส่งเสริมความสามารถของมนุษย์ในการที่จะแสวงหาวัตถุสิ่งเสพมาบำรุงบำเรออินทรีย์สัมผัส การศึกษานั้นละเลยศักยภาพที่แท้จริงของเรา ทำให้เราได้พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข แม้ว่าวัตถุสิ่งเสพต่างๆ จะมีจำนวนเพิ่มพูนล้นเหลือมากขึ้น แต่ความสุขกลับลดน้อยลง

การหาความสุขภายนอกอย่างนั้นประกอบด้วย การแก่งแย่งช่วงชิง ซึ่งไม่เพียงแต่จะทำให้เราเกิดความขัดแย้งกับเพื่อนมนุษย์เท่านั้น แต่ความเพียรพยายามของเราในการหาความสุขแบบนั้น ยิ่งก่อให้เกิดความเสื่อมสลายแก่สภาพแวดล้อมอีกด้วย และคุณภาพชีวิตโดยรวมของเราก็ได้เริ่มถูกบ่อนทำลายลงไป ยิ่งกว่านั้น

เนื่องจากความสุขแบบนี้ต้องขึ้นต่อการเสพวัตถุเพียงอย่างเดียว จึงทำให้เราต้องฝากความสุขไว้กับวัตถุ บำรุงบำเรอภายนอกมากยิ่งขึ้น แล้วก็ทำให้เราสูญเสียอิสรภาพ

ในทางตรงข้าม การศึกษาที่เป็นกุศลและมีคุณภาพ จะฝึกฝนมนุษย์ให้พัฒนาความสามารถ มิใช่เพียงในการที่จะแสวงหาวัตถุมาเสพเท่านั้น แต่ให้เขาพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขด้วย เมื่อเราเป็นคนที่มีความสุขง่ายขึ้น ความต้องการวัตถุมาเสพก็ลดน้อยลงไป ทำให้ทัศนคติในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวพลอยลดน้อยลงไปตาม คนที่มีความสุขอยู่ข้างในแล้วก็มีจิตใจโน้มโน้มไปในทางที่จะช่วยทำให้คนอื่นมีความสุข ในเมื่อวัตถุบำรุงบำเรอต่าง ๆ มิใช่เป็นช่องทางเดียวที่จะทำให้เขามีความสุข เขาก็สามารถแบ่งปันวัตถุเหล่านั้นให้ผู้อื่นได้ ความสุขที่แต่ก่อนนี้เป็นแบบแก่งแย่งช่วงชิง ก็เปลี่ยนมาเป็นความสุขแบบเผื่อแผ่และประสานกลมกลืน

ในด้านจริยธรรม จริยศึกษาของเราในปัจจุบันได้เห็นตระหนักว่า ปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ เกิด

จากการแข่งขันทะเลาะหาความสุขกันอย่างไม่มีขอบเขต จึงสอนคนให้รู้จักควบคุมตนเองโดยไม่ล่วงละเมิด “สิทธิมนุษยชน” ของคนอื่น เพราะฉะนั้น เราจึงมีชีวิตอยู่ในสังคมที่รักษาความสงบไว้ได้ ด้วยการวางกฎเกณฑ์ข้อบังคับ แต่จริยธรรมใดก็ตามที่ต้องใช้ความกลัวและความจำใจจำยอมเป็นพื้นฐาน ย่อมเป็นจริยธรรมที่ไม่อาจวางใจได้ จริยธรรมที่มีลักษณะแบบห้ามสั่งบังคับนั้นเป็นจริย-ธรรมที่ไม่เพียงพอ ในทางตรงข้าม จริยธรรมที่แท้จริงต้องมีพื้นฐานมาจากความประสานกลมกลืนและความสุข ชนเหล่าใดมีสันติภายในจิตใจ และมีความสุขที่เป็นอิสระ ชนเหล่านั้นย่อมไม่ลุ่มหลงเอาทรัพย์สินและอำนาจเป็นเครื่องบำรุงบำเรอเสริมความยิ่งใหญ่ของตน แต่ทรัพย์สินและอำนาจนั้นจะกลายเป็นเครื่องมือสำหรับใช้สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์ จริยธรรมในทางสร้างเสริมเช่นนี้แหละคือสิ่งที่ต้องการในยุคสมัยปัจจุบันของพวกเรา

การให้การศึกษาของเราส่วนใหญ่มักเป็นไปในทางที่จะสนับสนุนให้เกิดความรู้สึกลอยๆ ได้อย่างเอาเด็ก ๆ ราวเรียนกันไปไปในแนวทางที่จะมองหาวัตถุบำรุง

บำเรอเป็นจุดหมาย เราจะต้องปรับให้เกิดความสมดุลในเรื่องนี้ โดยการศึกษาทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ควรจะต้องปลูกฝังจิตสำนึกในการให้ การฝึกให้รู้จักให้จะสอนเด็กให้เกิดมีความสุขจากการให้ และก่อให้เกิดเมตตาธรรม เมตตาหรือความรักนี้ หมายถึง ความปรารถนาที่จะให้คนอื่นมีความสุข ด้วยการศึกษาย่างนี้ เราจะรู้จักมองคนอื่นเป็นเพื่อนมนุษย์ ที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเช่นเดียวกับเรา เนื่องจาก การให้เป็นการสนองความต้องการของเราที่อยากเห็นคนอื่นมีความสุข ทั้งสองฝ่าย คือทั้งเราและเขา หรือทั้งผู้ให้และผู้รับ จึงต่างก็เป็น “ผู้ได้” และมีความสุขด้วยกัน โดยนัยนี้การให้ซึ่งตามธรรมดาถือกันว่าเป็น “การเสีย” ก็กลับกลายเป็น “การได้” ซึ่งทำให้เกิดความสุขด้วยความสุขแบบประสานเช่นนี้ ความต้องการหาความสุขแบบเห็นแก่ตัวต่าง ๆ ก็จะลดน้อยลง ทำให้ความตึงเครียดในสังคมลดน้อยลงไปด้วย

จริยธรรมแบบพอใจ กับจริยธรรมแบบจำใจ มีความแตกต่างกันมาก เมื่อเข้ามาในจริยธรรมแห่งความเอื้อประสานและความสุข วิธีคิดของเราจะเปลี่ยน

ไป เมื่อตั้งใจคิดจะเอา เราจะมองคนอื่นเป็นคู่แข่งหรือเป็นเหยื่อ แต่เมื่อคิดจะให้ เราจะมองเขาด้วยความเข้าใจและเกิดความเมตตากรุณา ความเข้าใจความหมายของถ้อยคำต่าง ๆ ที่สำคัญต่อชีวิตของคน เช่น คำว่า ความเสมอภาค และความสุข เป็นต้น ก็เปลี่ยนไป เมื่ออยู่ในระบบแข่งขัน คนจะมองความหมายของความเสมอภาคในแง่ของการปกป้องตัวเอง และเรียกร้องสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกันในการแสวงหาผลประโยชน์ให้ แก่ตน แต่ในระบบประชาธิปไตยที่ถูกต้องตามธรรม ความเสมอภาคกลายเป็นภาวะที่ช่วยให้เราเกิดมีโอกาสมากที่สุด ที่จะร่วมมือสร้างสรรค์เอกภาพ และประโยชน์สุขให้แก่สังคม ความสุขแบบแก่งแย่งแบ่งแยก กลายมาเป็นความสุขแบบประสานกลมกลืนกันได้ฉันใด ความเสมอภาคแบบแก่งแย่งแข่งขัน ก็เปลี่ยนมาเป็นความเสมอภาคแบบประสานกลมกลืนซึ่งกันและกันได้ฉันนั้น

ในระดับที่สูงขึ้นไปกว่านั้น มนุษย์สามารถฝึกฝนพัฒนาตนให้รู้จักสร้างความสุขภายในขึ้นได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาวัตถุบำรุงบำเรอความสุขจากภายนอก

การศึกษาที่ไม่ถูกต้อง ทำให้คนเกิดความหลงผิด คิดไปว่า เขาจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อมีวัตถุเสพ จึงทำให้เขานำเอาเรี่ยวแรงความเพียรพยายามออกไปใช้ข้างนอก การพยายามหาความสุขจากภายนอกแบบนี้ ย่อมต้องมีความเครียดและความทุกข์แฝงมาด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ถ้าเรานำเอาความเพียรพยายามนั้น เข้ามาใช้ข้างในให้มากขึ้นบ้าง โดยบำเพ็ญข้อปฏิบัติ ต่างๆ เช่น การรู้จักมนสิการและการทำจิตภาวนา เราก็อาจจะได้พบกับความสุขแบบที่ประณีตและเป็นอิสระมากกว่า ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดจากจิตอันนิ่งสงบ และปัญญาที่รู้ความจริง แล้วความสุขแบบนี้ก็จะช่วยให้เราหลุดพ้นไปจากการกระทำทั้งหลายที่เป็นการเบียดเบียนและเห็นแก่ตัว

ในขั้นสูงสุด การพัฒนาคนจะนำไปสู่การรู้แจ้ง สัจธรรม และความเข้าใจทั่วตลอดถึงความสัมพันธ์ อิงอาศัยกันและกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ทั้งชีวิตของเรา ทั้งสังคม และสิ่งแวดล้อมรอบตัว เมื่อปัญญา รู้แจ้งสอดคล้องกับสัจธรรมแล้ว ก็จะเกิดความหลุดพ้น เป็นอิสระ และเมื่อนั้น สภาวะแห่งความไม่เที่ยง เป็น

ทุกข์ และเป็นไปตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลาย อันเป็น
 สามัญลักษณะของสังขารทั้งปวงในโลกนี้ ก็จะไม่สามารถ
 ก่อให้เกิดความเครียด ความกดดันวุ่นวายใจ และ
 ความทุกข์ แก่เราได้อีกต่อไป นี่ก็คือการรู้แจ้งถึง
 สภาวะที่เป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง และด้วยการ
 ตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์เนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลาย
 ทั้งปวง เราก็จะประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย คือทั้ง
 บุคคล สังคม และระบบนิเวศ ให้กลมกลืนและเกื้อกูล
 ซึ่งกันและกัน

เมื่อเรามัวแต่วุ่นวายหาความสุข เราก็ไม่มีเวลา
 ให้แก่ผู้อื่น พร้อมกันนั้นความสุขก็กลายเป็นสิ่งที่เรา
 ขาดแคลนอยู่ตลอดเวลา ไม่มีในปัจจุบัน แต่รออยู่
 ข้างหน้า ต้องคอยตามหาด้วยความหวังว่าจะได้ใน
 อนาคต ดังปรากฏว่าอาการหิวกระหายความสุขนี้แพร่
 ระบาดไปทั่ว ไม่ว่าจะในครอบครัวก็ตาม ในโรงเรียน
 ก็ตาม ที่ทำงานก็ตาม ทั่วสังคมไปหมด สภาพจิตใจที่
 ขาดแคลนความสุขอย่างนี้ เป็นกันอยู่ดาษดื่นปรากฏให้
 เห็นทั่วไปในสังคมของเราทุกวันนี้

ความสงบเริ่มที่บ้าน เราจะต้องนำความรักและความสุขคืนมาให้แก่ครอบครัว นำความเอื้ออาทรและความสุขที่แบ่งปันได้คืนมาให้แก่โรงเรียน โดยสอนให้คนรู้จักความสุขแบบประสานที่ทุกคนมีส่วนร่วม คนมีความสุขก็จะแผ่ขยายระบายความสุขของตนออกไปแก่คนรอบข้าง และช่วยบรรเทาความขัดแย้งแก่งแย่งชิงดีกัน

จงถามตนเองให้น้อยลงว่า ฉันจะได้อะไร และจงถามตนเองให้มากขึ้นว่า ฉันจะทำอะไรเพื่อผู้อื่นได้บ้าง ในทำนองเดียวกัน พึงมองเห็นคุณประโยชน์ที่ธรรมชาติได้ให้แก่เรา แทนที่จะเรียกร้องเอาจากมันมากยิ่งขึ้นไปอย่างไม่รู้จักหยุดหย่อน พึงเรียนรู้ด้วยใจชื่นชมโดยมีจิตสำนึกมองเห็นคุณค่าที่ธรรมชาติและผู้คนที่อยู่รอบข้างเรา ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลให้เรามีชีวิตเป็นอยู่ด้วยดีในบัดนี้ ด้วยการฝึกฝนพัฒนาวิถีคิดแบบกตัญญูรู้สำนึกคุณอย่างนี้ ความเอื้ออาทรและความสุขแบบประสานก็จะก่อให้เกิดสันติสุขขึ้น ทั้งที่ใจและในสังคม ความเอื้ออาทรและความสุขเช่นนั้นจะประสานสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจที่ยั่งยืนซึ่งลงไปถึงความเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์กันของสรรพสัตว์ต่อหน้า

กฎธรรมชาติ ในขั้นสุดท้าย เราจะบรรลุสันติภาพได้
ก็ด้วยปัญญาที่ประกอบด้วยกรุณาดังกล่าวนี้นี้

ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เราสามารถ
ประนีประนอมกันได้ แม้แต่จะก้าวพ้นการประนีประนอม
ไปสู่ความประสานกลมกลืนกันด้วยอาศัยความรักและ
ไมตรีก็ได้ แต่เราไม่สามารถประนีประนอมกับสัจธรรม
หรือความจริงได้ เราจะสัมพันธ์กับความจริงหรือ
สัจธรรมนั้นได้ก็ด้วยความรู้และปัญญาเท่านั้น เพราะ
ฉะนั้น ในการเกี่ยวข้องกับความจริง จึงควรจะต้อง
ส่งเสริมการสักจณาและเสรีภาพในทางความคิด เรา
ควรพัฒนาให้มีวัฒนธรรม ที่ความรักใคร่ไมตรีและ
การร่วมมือกันเป็นมาตรฐานแห่งความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์ แต่พร้อมนั้นก็ให้เสรีภาพและการแสวงหา
ความรู้อย่างไม่ต้องประนีประนอมกัน เป็นมาตรฐาน
สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัจธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติใน
ยุคสมัยที่ผ่านมานี้ โดยส่วนใหญ่ได้ถูกกำหนดโดย
วิทยาศาสตร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาและปรัชญา
ของตะวันตก ซึ่งทำให้มองมนุษย์แยกต่างหากจาก

ธรรมชาติ วัตถุประสงค์ของวิทยาศาสตร์ก็คือการที่จะ
 พิชิตและครอบครองธรรมชาติ แล้วนำเอาธรรมชาติ
 มาจัดสรรสนองความต้องการในการหาผลประโยชน์
 ของมนุษย์ ทักษะคติแบบที่เป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมชาติ
 เช่นนี้ ซึ่งได้ปรับแปรออกเป็นปฏิบัติการในเชิงหา
 ผลประโยชน์แบบเห็นแก่ตัวโดยอาศัยเทคโนโลยี ได้
 ก่อให้เกิดผลร้ายแก่สภาพแวดล้อมอย่างร้ายแรงดังที่
 เราประสบอยู่ทุกวันนี้ ถึงเวลาแล้วที่วิทยาศาสตร์ จะ
 ต้องกลับตัว เปลี่ยนท่าที และนำอารยธรรมให้ก้าวหน้า
 ไปในทิศทางใหม่ มนุษย์จะต้องแสวงหาความรู้ มิใช่
 เพื่อมุ่งแต่จะหาผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว แต่จะ
 ต้องแสวงหาความรู้เพื่อเอามาเป็นประทีปส่องช่วยชี้
 ช่องทางให้เรามองเห็นวิธีที่จะได้ประโยชน์จากธรรมชาติ
 โดยไม่ต้องทำร้ายมัน เทคโนโลยี จะต้องได้รับการ
 กำหนดบทบาทให้ชัดเจนมากขึ้น โดยมุ่งที่จะใช้เป็น
 เครื่องช่วยย้่ามนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดำรงอยู่
 ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนและประสานกลมกลืน

ความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ต้องเริ่มที่ใจ ใจที่
 จะทำการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สำเร็จ ก็คือจิตใจที่เข้าถึง

ความสงบ อิสระภาพและความสุขภายใน หากเราหวังจะสถาปนาสันติภาพในโลกนี้ให้สำเร็จ เราจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้สามารถประสบสันติสุขภายในและความสุขที่เป็นอิสระ ด้วยความหลุดพ้นจากความไฝทะยานหาสิ่งเสพบำเรอสุข ความไฝแสวงอำนาจและบรรดาทิฏฐิที่ก่อให้เกิดความแก่งแย่งและแบ่งแยกทั้งหลาย ภาวะนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องมีการฝึกฝนพัฒนาบุคคล ซึ่งก็คือภารกิจของการศึกษา

การริเริ่มให้รางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพของยูเนสโก นับว่าเป็นการเดินหน้าไปอีกก้าวหนึ่ง ในการสร้างสรรค์สันติภาพ ถือได้ว่าเป็นความเพียรพยายามที่น่าชื่นชม ข้าพเจ้าเข้าใจว่า รางวัลนี้ มิใช่มีขึ้นเพียงเพื่อเป็นการยอมรับในผลสำเร็จที่บุคคลหรือองค์กรใดก็ตามได้กระทำแล้ว ในการสร้างสรรค์สันติภาพ เพราะเราจะต้องยอมรับความจริงว่า สันติภาพเช่นนั้น ยังหาได้เกิดมีขึ้นในโลกแต่อย่างใดไม่ แต่รางวัลนี้คงจะเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนใจ และส่งเสริมให้เรามาเพียรพยายามร่วมแรงร่วมใจกัน ในอันที่จะสร้างสันติภาพที่แท้จริงให้สำเร็จ รางวัลนี้เป็นประดุจเสียงร่ำร้องเชิญชวนให้

มากระทำการทุกอย่างยิ่งขึ้นไป เพื่อให้ได้มาซึ่งรางวัล
ที่แท้จริง คือโลกที่มีสันติสุขสำหรับมวลมนุษย์ รางวัล
ที่มอบให้ในวันนี้ จะได้รับจริง ก็ต่อเมื่อโลกมีสันติภาพ
อย่างจริงแท้ดังได้กล่าวนั้น

Address Delivered by the Venerable
Phra Dhammapidok (P.A. Payutto) at
the Award of UNESCO's 1994 Prize
for Peace Education Paris,

20th December 1994

PEACE THROUGH FREEDOM AND HAPPINESS P.A. Payutto

Forty-nine years ago, in 1945, with the end of World War II, the world witnessed the close of the greatest calamity ever experienced by mankind. In an effort to avoid the recurrence of such a catastrophe, the United Nations was established immediately after the war, with the primary objective of maintaining international peace and security. But

almost as soon as it was founded, the Cold War began. Although the Cold War is now over, racial and religious conflicts have flared up in many areas of the planet, and environmental degeneration presents a major threat to human survival. Despite the resolution of some of the world's conflicts, genuine world peace and security are still far from being realized.

Human beings seem to be more inclined to conflict and violence than to peace: to break peace is evidently easier than to keep it. Conflict and war appear to be the norm and peace simply a temporary respite. However, this is not the inevitable state of affairs. Conflict arises in the mind, and it is there that it can be resolved.

In reality, we are our minds. When we allow our desire for material gains to grow unchecked, our fellow beings become adversaries and nature becomes an object to be exploited. In the wake of the belief that true happiness can only be attained through sensual gratification, we have developed extremely materialistic ways: competition and consumption have become the very rules of life and the dominant energies of our societies. We have become “consumers,” devoted to a life-style of competition for consumption. But competition leads us into a state of permanent “cold war” with our neighbours, and a life of consumption puts us at odds with the environment. Lacking happiness within, we try to find it outside in sense pleasures. Lacking inner peace and

security, we try to establish them through controlling and dominating others. Ethnic biases and sectarianism only intensify the conflict.

But human beings can be-and need to be-trained through education. It is this potential for development and creativity that is the real gift of being human. However, when education is out of balance, it only promotes our abilities to acquire material possessions and gratify the senses : ignoring our true potential, it fails to develop our ability to be happy. Despite an increasing supply of pleasure-objects, happiness is on the wane.

The search for external happiness is contentious. It not only brings us into conflict with our neighbours but also wreaks havoc on the environment. Our efforts

to obtain the external happiness have already begun to reduce the overall quality of our lives. Moreover, since such happiness is based solely on gratification, it increases our dependence on external pleasures, thereby depriving us of our freedom.

Conversely, a skilful and balanced education will train people to develop not only the skills to seek external objects to make them happy but also the ability to be happy within themselves. As they find it easier to be happy, so will their need for material wealth decrease, resulting in less exploitative attitudes. People who are happy within themselves tend to make others happy. Because their material gains are no longer the sole source of their happiness, they are able to share their gains with others. What was initially

contentious happiness becomes a sharing and harmonious kind of happiness.

Our current moral education, perceiving the problems and conflicts caused by the unbridled struggle for happiness, teaches restraint based on awareness of human rights. We therefore live in societies where peace is enforced through restraint. But any ethic based on fear and obligation is negative and unreliable-its prohibitive nature is inadequate. A genuine ethic, in contrast, is based on harmony and happiness. For those who experience inner peace and independent happiness, wealth and power lose their mere pleasure-giving or prestige value and become instead means to bring about well-being and happiness to fellow beings. Our time calls for such a positive ethic.

Much of our education tends to encourage a sense of taking and getting : children learn to see material things as objects to be attained. To counterbalance this trend, education, both at home and in school, should instil an appreciation of giving. The practice of giving tangibly teaches a happiness through giving and generates loving-kindness. Love means the desire for others to be happy. We learn to look at others as fellow beings, subject to the same joys and sorrows and the same laws of nature as we are. As giving satisfies our desire for the happiness of others, both parties will benefit and become happy. In this way, giving, which otherwise might be seen as a loss, becomes a gain, a cause for happiness. Only through such a harmonious

happiness will our demands for other, more exploitative forms of happiness be mitigated, resulting in a reduction in social tensions.

There is a great difference between positive and negative ethics. Under a positive ethical system based on harmony and happiness, human ways of thinking will be changed. When we think of acquiring, all our interest is focused on the objects of our aspiration and other people are seen as obstacles or means-as competitors or prey. But when we think of giving, our interest is focused on other people and we see them with understanding and compassion. Concepts central to the human condition such as equality and happiness are seen in a new light. In the competitive system which

is based on acquiring, people see equality in terms of self-protection and they demand equal rights and opportunity to pursue personal interests. In a righteous democratic system, equality gives us the maximum opportunity to cooperate in realizing social unity and well-being. Just as contentious happiness turns into harmonious happiness, so contentious equality changes to harmonious equality.

On a higher level, human beings can be trained to generate an inner happiness independent of external material pleasures. The tacit assumption of improperly educated people that they can only be happy when they have material wealth causes them to direct their efforts outwards. This pursuit inevitably entails some stress and suffering. By directing our

efforts more inward through practices such as skilful reflection and meditation, it is possible to find a subtler and more independent kind of happiness, born from calmness and understanding, which allows us to rise above exploitative actions.

Ultimately, human development leads to the full realization of truth and complete understanding of the interdependence of all things : our lives, society and physical environment. When the flow of our understanding is in harmony with the flow of reality, there is freedom. The characteristics of impermanence, conflict and conditionality-all common signs of this world-will no longer lead to stress, tension and suffering. The true nature of all things is realized and, by recognizing the interrelatedness of the individual,

society and the ecosystem, we harmonize their interests.

While we are struggling for happiness, we fail to care and take time for others. Suddenly happiness becomes something lacking in our immediate present, something that's always waiting to be found in the future. In the family, in schools, at the work place-throughout society-a feeling of hunger prevails. Unhappy people spread unhappiness everywhere. The unhappiness of the human mind can be seen all too clearly in the general state of our societies.

Peace, quite literally, begins at home. We need to bring love and happiness back into the family, and bring care and mutual happiness back into the schoolroom, by teaching the

harmonious happiness that all can share. Happy people will spread their happiness and so help to allay contention and conflict.

We should ask ourselves less what we could be getting and instead ask more what we could be doing for others. In the same way, we should become aware of what nature has given to us rather than relentlessly asking for more and more of its resources. We need to learn appreciation of how nature and those around us contribute to our well-being. By developing these appreciative ways of thinking we will see care and mutual happiness giving rise to peace in our minds and in society. Such care and happiness coincide with a deeper understanding of the kinship of all beings

before the law of nature. Thus, peace is ultimately realized through compassionate wisdom.

In any human relationship, we can make compromises with one another, and even go beyond compromises to harmony through love and friendship. But truth cannot be compromised. We can relate to truth only through knowledge and wisdom. Therefore, in dealing with truth, discussion and freedom of thought should be encouraged. A culture should be developed in which loving-kindness and cooperation are the standards for human relationship, while freedom and an uncompromising search for knowledge are the standards for our relationship with truth.

The human relationship with nature has in recent times largely been defined by a science which, under the influence of Western religion and philosophy, views man as separate from nature. The aim of such a science has long been to conquer and dominate nature and to manipulate it to our profit-oriented ends. Such an essentially hostile attitude, translated into actual exploitative practices through technology, has led to the serious environmental consequences we are facing today. Science must now take a turn for the better and lead civilization in a new direction. Knowledge must be sought not for its exploitative value but for its ability to show us how to benefit from nature without damaging it. Technology must be given a more clearly defined role, in which the

harmonious and sustainable coexistence of people, society and the environment are the goal.

All such changes must begin in the mind. They can only be achieved by the mind that enjoys inner peace, freedom and happiness. If we are to establish peace on this planet, we must develop inner peace by freeing ourselves from craving, lust for power and all contentious views. This entails the development of the individual-which brings us back to the task of education.

In initiating the Prize for Peace Education, UNESCO has taken a step forward in the cause of peace. It is a commendable effort. I understand that the prize is not merely in recognition of what certain individuals or organizations

have done to bring forth peace. Let us be honest-such peace has not yet been achieved in our world. I see it rather as an incentive and encouragement for a concerted effort to achieve genuine peace. It is a call for further action towards winning the real prize : a truly peaceful world for mankind. The prize here awarded will really be won only when that goal has been realized.

นำเรื่อง

อาตมาคณะพระสงฆ์ที่ได้จรมา เรียกว่าเป็นพระอัครนาค ทั้ง ๓ รูป ขอนุโมทนาโยมญาติมิตรทุกท่านที่มาประชุมกันในวันนี้ เพื่อร่วมกันทำบุญถวายภัตตาหาร ในโอกาสที่คุณหมอฟ่อบ้าน และแม่บ้าน พร้อมทั้งลูกชายลูกสาว ได้เป็นเจ้าภาพผู้นิมนต์ ถือว่าเป็นการทำบุญบ้านไปในตัว นอกจากถวายภัตตาหาร ก็ได้ถวายอุปถัมภ์เสนาสนะที่พักแรมค้างคืนด้วย เรียกว่าเป็นการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่ ทางฝ่ายโยมญาติมิตรทั้งหลาย ก็มีน้ำใจเกื้อกูล โดยเฉพาะก็มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อทราบข่าวว่ามีพระสงฆ์เดินทางมาถึง ก็มีน้ำใจประกอบด้วยไมตรีธรรม พวกกันมาอุปถัมภ์ถวายกำลัง

* ธรรมกถา ที่บ้านของ น.พ. สมชาย กุลวัณนพร ณ Saddle River, New Jersey, USA. วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๗

ทำบุญเพื่ออะไร?

ในการถวายกำลังแก่พระสงฆ์ที่เรียกว่าทำบุญนี้ ใจของเรามุ่งไปที่พระศาสนา คือจุดรวมใจหรือเป้าหมายของเราอยู่ที่พระศาสนา หมายความว่า เราถวายทานแก่พระสงฆ์ก็เพื่อให้ท่านมีกำลัง แล้วท่านจะได้ไปทำงานพระศาสนาต่อไป

งานพระศาสนา เราเรียกกันว่าศาสนกิจ แปลง่าย ๆ ก็คือกิจพระศาสนา งานพระศาสนาหรือศาสนกิจนั้น โดยทั่วไปมี ๓ ประการ คือ

๑. การเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
๒. การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
คือ เอาคำสั่งสอนนั้นมาใช้ มาลงมือทำให้เกิดผลจริง
๓. การนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่สั่งสอน คือ เมื่อตนเองเรียนรู้และปฏิบัติได้แล้ว ก็เอาไปแจกจ่ายให้ประชาชนได้รู้และปฏิบัติตาม

งานพระศาสนา หรือศาสนกิจทั้งหมดนี้ ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน พุทธตามสำนวนของพระว่า

เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่อ
อนุเคราะห์ชาวโลก อันนี้เป็นหลักการและวัตถุประสงค์
ของพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การที่พระสงฆ์จะทำกิจสามอย่าง
เหล่านี้ได้ดีนั้น ท่านควรจะต้องไม่ต้องห่วงกังวลในเรื่อง
ของวัตถุ หรือเรื่องของปัจจัยสี่ และควรจะต้องการ
สิ่งเหล่านั้นให้น้อยด้วย เพื่อทำตัวให้โยมเลี้ยงง่าย เมื่อ
ญาติโยมดูแลอยู่ และเมื่อพระสงฆ์ก็ไม่มัววุ่นวายกับ
วัตถุแต่ตั้งใจทำหน้าที่อยู่อย่างนี้ ก็จะทำให้พระศาสนา
ดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนต่อไป

มองในด้านการอุปถัมภ์บำรุง เมื่อญาติโยมอุป
ถัมภ์บำรุงพระสงฆ์พอดี ก็ทำให้พระสงฆ์สามารถทำ
กิจที่วาม่าเมื่อกี้ คือ เสาเรียน ปฏิบัติ และเผยแผ่
สั่งสอนได้เต็มที่ เมื่อพระสงฆ์ทำหน้าที่ของตนดีแล้ว
พระศาสนาดำรงอยู่ ก็ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่
ประชาชน ฉะนั้น ญาติโยมที่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์
ก็คือได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงถือว่ามีส่วนร่วม
ในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาด้วย

ที่นี้ก็ถามให้ถึงวัตถุประสงค์สุดท้ายว่า เราทำบุญอุปถัมภ์พระสงฆ์ บำรุงพระศาสนาเพื่ออะไร ก็ตอบอย่างที่ได้พูดมาแล้วว่า พระศาสนาก็จะดำรงอยู่และเจริญมั่นคง เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน มนุษย์จะได้มีชีวิตที่ดีงาม สังคมจะได้อยู่ร่วมเย็นเป็นสุข จุดหมายขั้นสุดท้ายของเราอยู่ที่นี้

ฉะนั้น ในเวลาที่ทำบุญนี้ ใจอย่าติดอยู่แค่พระใจเราจะต้องมองยาวต่อออกไปถึงพระศาสนา เมื่อทำบุญก็มุ่งหมายใจและอิมใจว่า โอ! พระศาสนาของเราจะได้ดำรงอยู่ยั่งยืนมั่นคงต่อไป ประโยชน์สุขจะได้เกิดแก่มนุษยชาติ เวลาทำบุญเราต้องทำใจนึกอย่างนี้อยู่เสมอ เมื่อทำอย่างนี้ กิจกรรมทุกครั้งของญาติโยมก็จะพุ่งไปรวมกันที่ศูนย์เดียวกัน คือพระศาสนาและประโยชน์สุขของประชาชน ถ้าทำอย่างนี้ ใจของแต่ละท่านก็จะขยายกว้างออกไป อันนี้แหละเป็นสิ่งที่ทำให้ใจเราเกิดปิติว่า เออ! ครั่งนี้ เราก็ได้มีส่วนร่วมอีกแล้วนะ ในการทำนุบำรุงพระศาสนาและสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ แล้วเราก็เกิดความอิมใจ

สำหรับวันนี้ญาติโยมทั้งหลายก็ได้อุปัถม์บารุงตามหลักการที่กล่าวมาแล้ว อย่างน้อยก็ได้มีน้ำใจเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ที่จรมมา เวลาเห็นพระสงฆ์ไปที่ไหน ญาติโยมก็มีใจยินดี เรียกว่าเป็นการเห็นสมณะ ในมงคลสูตรก็กล่าวว่า การเห็นสมณะนั้น เป็นมงคลอันอุดม

ที่ว่าเป็นมงคล ก็เพราะว่า สมณะนั้นเป็นผู้สงบ สมณะที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง เป็นผู้ที่สงบ ไม่มีเวร ไม่มีภัยแก่ใคร และเป็นผู้ทำงานหรือทำหน้าที่อย่างที่ดี กล่าวมา ญาติโยมชาวไทยเรา นี้ ได้มีประเพณีวัฒนธรรมอย่างนี้มาตลอด เวลาเห็นพระเราก็สบายใจ มีจิตใจยินดี แล้วก็แสดงน้ำใจ เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ไปไหน ก็ปรากฏว่าได้เห็นน้ำใจของโยมญาติมิตรนี้เป็นอย่างนี้กันทั่ว เช่นอย่างที่นี่ โยมญาติมิตรก็อยู่กันหลายแห่ง หลายที่ คุณหมอแจ้งข่าวไป พอรู้ข่าวก็มากัน อันนี้ก็ เป็นประจักษ์พยานของความมีน้ำใจ มีศรัทธา และมีเมตตาธรรม อาตมาก็ขออนุโมทนาด้วย

ชีวิตที่สมบูรณ์

อย่ามองข้ามความสำคัญของวัตถุ

การทำบุญวันนี้ เจ้าภาพถือว่าเป็นการทำบุญบ้าน ด้วย บ้านเป็นอย่างหนึ่งในสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่เรียกว่าปัจจัยสี่ กล่าวคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

ปัจจัยสี่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาท่านไม่มองข้ามความสำคัญข้อนี้ แม้แต่ในชีวิตของพระสงฆ์ วินัยของพระนี้ตั้งครี้งตั้งค่อนว่าด้วยเรื่องปัจจัยสี่ ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เริ่มต้นทีเดียวท่านว่าจะต้องจัดสรรเรื่องปัจจัยสี่ให้เรียบร้อย ไม่อย่างนั้นแล้วมันจะยุ่ง แต่ถ้าจัดได้ดีแล้วมันจะเป็นฐาน ทำให้เราสามารถก้าวไปสู่ชีวิตที่ดียิ่ง มีการพัฒนาอย่างอื่นต่อไปได้ ขอให้มองดูวินัยของพระเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสี่ก็มีความสำคัญอยู่ในขอบเขตหนึ่ง คือ พระพุทธศาสนาไม่ได้ยุติแค่นั้น แต่ท่านให้ถือเป็นฐานที่สำคัญ สำคัญแต่ว่าไม่ใช่ทั้งหมด ความสำคัญนี้บางทีบางคนไปสับสนกับคำว่าทั้งหมด บางคนก็ไม่เห็นความสำคัญของวัตถุเอาเสียเลย อย่างนั้นไม่ถูกต้อง ให้ระลึกถึงว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานี้จะครบทั้งหมดต้องเป็นพระธรรมวินัย คือ *ต้องประกอบด้วยธรรมและวินัย ครบทั้งสองอย่างจึงจะเป็นพระพุทธศาสนา*

วินัยนั้น ก็ว่าด้วยเรื่องที่ว่ามานี้แหละ คือ การจัดสรรในด้านวัตถุหรือรูปธรรม เรื่องระเบียบชีวิต และระบบกิจการ ทั้งของบุคคล ชุมชน และสังคมทั้งหมด เกี่ยวกับเรื่องความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อม เริ่มตั้งแต่เรื่องปัจจัยสี่เป็นต้นไป ฉะนั้นในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องปัจจัยสี่ ว่าเราจะดำเนินการกับปัจจัยสี่ จัดสรรมันอย่างไร เพื่อให้เป็นฐานที่มั่นคง เราจะได้ก้าวต่อไปด้วยดี ดำเนินการพัฒนาไปสู่ด้านจิต และด้านปัญญา

ในเรื่องปัจจัยสี่นี้ เมื่อเราจัดการได้ถูกต้องดีแล้ว เช่นอย่างเรื่องที่อยู่อาศัย เมื่อเรามีบ้านเรือนเป็นหลักเป็นแหล่งและจัดสรรได้ดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย น่าอยู่อาศัย ก็ทำให้เราดำเนินชีวิตได้สะดวก มีความสบาย มีความมั่นคงในชีวิต ต่อจากนั้นจะทำการอะไรต่าง ๆ ก็ทำได้สะดวก ไม่ต้องมัวกังวลห่วงหน้าพะวงหลัง จึงเกื้อกูลแก่การทำอะไรต่ออะไรต่อไปที่เป็นสิ่งดีงามและเป็นประโยชน์กว้างขวางยิ่งขึ้น เราจึงอาศัยความเรียบร้อย ในเรื่องปัจจัยสี่นี้แหละเป็นฐานที่ดีที่จะก้าวไปสู่ชีวิตดีงามมีความสุข ที่เรียกว่า *ชีวิตที่สมบูรณ์*

จุดเริ่มต้นคือ ประโยชน์สุขขั้นพื้นฐาน

ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ ชีวิตที่สมบูรณ์นั้นเป็นอย่างไร เราลองมาดูคำสอนของพระพุทธศาสนา ท่านสอนไว้แล้วว่า ชีวิตที่สมบูรณ์นั้นต้องประกอบด้วยประโยชน์สุขในระดับต่าง ๆ ประโยชน์สุขนี้แหละเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต หมายความว่า ชีวิตของเรามีจุดมุ่งหมาย หรือมีสิ่งี่ควรเป็นจุดมุ่งหมาย

ชีวิตเกิดมาทำไม? ตอบไม่ได้สักคน เราเกิดมา เราตอบไม่ได้ว่าชีวิตของเรานี้เกิดมามีจุดมุ่งหมายอย่างไร ไม่มีใครตอบได้ เพราะว่าเวลาเราจะเกิดเราไม่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ เราก็เลยบอกไม่ได้ เมื่อเราเกิดมานั้น เราไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สามารถตอบได้ว่าจุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร แต่พระพุทธศาสนา สอนไว้ว่า มีสิ่งที่ควรเป็นจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเรา จุดหมายนี้ก็เป็นเรื่องของประโยชน์และความสุข ท่านแบ่งไว้เป็น ๓ ระดับ

ระดับที่ ๑ คือประโยชน์สุขที่ตามองเห็น ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุหรือด้านรูปธรรม ถ้าจะสรุป ประโยชน์สุข ในระดับต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ตามองเห็น ก็จะมี

- ๑) มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ ได้ป่วย เป็นอยู่สบาย ใช้การได้ดี
- ๒) มีทรัพย์สินเงินทอง มีการงานอาชีพเป็น หลักฐาน หรือพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เรื่องนี้ก็สำคัญ พระพุทธเจ้าสอนไว้มากมาย ในเรื่องทรัพย์สินเงินทองว่าจะหาได้อย่างไร จะจัดอย่างไร และจะใช้จ่ายอย่างไร

๓) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ หรือมีสถานะในสังคม เช่น ยศศักดิ์ ตำแหน่งฐานะ ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง การได้รับยกย่อง หรือเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมทั้งความมีมิตรสหายบริวาร

๔) สุดท้ายที่สำคัญสำหรับชีวิตคลุหส์ก็คือ มีครอบครัวที่ดีมีความสุข

ทั้งหมดนี้ เป็นประโยชน์สุขระดับต้น ซึ่งตามองเห็นท่านบัญญัติศัพท์ไว้เฉพาะ เรียกว่า **ทิฏฐธัมมิกัตถะ** แปลว่าประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่ตามองเห็น เป็นประโยชน์ที่มองเห็นเฉพาะหน้า และเป็นฐานที่มั่นคงระดับแรก ทุกคนควรทำให้เกิดขึ้น ถ้าใครขาดประโยชน์ระดับนี้แล้วจะมีชีวิตที่ลำบาก มีชีวิตอยู่ในโลกได้ยาก และจะก้าวไปสู่ความสุขหรือประโยชน์ในระดับสูงขึ้นไปก็ติดขัดมาก

ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ในโลก ก็ต้องพยายามสร้างประโยชน์สุขในระดับต้นนี้ให้ได้ พอมีแล้วก็สบาย และสิ่งเหล่านี้ก็เนื่องกัน พอเรามีสุขภาพดี เราก็หาเงินหาทองได้สะดวกขึ้น ถ้ามามีวุ่นวายกับเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย

เราก็ไม่มีเวลาที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพ แล้วก็สิ้นเปลืองด้วย บางทีทรัพย์สินที่หามาได้ก็หมดไปกับเรื่องเจ็บป่วย ที่นี้พอเรามีร่างกายแข็งแรงสุขภาพดี เราก็ทำงานการหาเงินทองได้ แต่ไม่ใช่พอแค่นั้นนะ เพียงแค่ร่างกายดีอย่างเดียวไม่พอ แต่อย่างน้อยมันก็เป็นฐานไว้ก่อน

ที่นี้ เมื่อมีทรัพย์สินเงินทองแล้ว ฐานะในสังคมก็มักพ่วงมาด้วย เพราะตามค่านิยมในสังคมโดยทั่วไปนี้ พอใครมีทรัพย์สินเงินทองก็มักเป็นที่ยอมรับในสังคม กลายเป็นคนมีสถานะ ได้รับการยกย่อง มีเกียรติ ไปไหนก็มีหน้ามีตา เรื่องนี้ก็ขึ้นต่อค่านิยมของสังคมด้วย ที่นี้ เมื่อมีการยอมรับ มีฐานะ มียศ มีตำแหน่งขึ้นแล้ว ก็อาจจะมีอำนาจ หรือมีโอกาส ทำให้มีทางได้ทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นด้วย จึงเนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน

ถ้ามีทรัพย์สินเงินทอง และมียศ มีตำแหน่งแล้ว ก็มักทำให้มีมิตรมีบริวารเข้ามาด้วย เพิ่มเข้ามาอีก เป็นเครื่องประกอบ ช่วยให้เราทำอะไรๆ ได้สะดวกและกว้างไกลยิ่งขึ้น

ต่อจากนั้น แขนข้างในก็คือครอบครัว ถ้ามีครอบครัวที่ดี เป็นครอบครัวที่มั่นคง มีความสุข ก็ทำ

ให้การทำหน้าที่การงานของเราปลอดโปร่งโล่งใจคล่องตัวยิ่งขึ้นไปอีก เป็นสิ่งที่เกื้อกูลแก่กันและกัน พอเรื่องครอบครัวเรียบร้อย ทำงานคล่อง หาเงินหาทองได้ดี ก็เลี้ยงดูครอบครัวได้เต็มที่ ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง สามารถเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูก สร้างสรรค์ความเจริญของชีวิตครอบครัว และวงศ์ตระกูลได้ยิ่งขึ้นไป

พื้นฐานจะมั่นคง ต้องลงรากให้ลึก

นี่คือประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง ซึ่งต้องยอมรับว่าสำคัญ แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอ ประโยชน์สุขระดับนี้เป็นสิ่งที่คนมุ่งหมายกันมาก แต่มันยังมีข้อบกพร่องคือมันยังไม่ลึกซึ้ง แล้วก็ไม่ได้ปลอดโปร่งโล่งใจเต็มที่ ยังเป็นไปกับด้วยความหวาดระแวง ความห่วงหวั่นอะไรต่าง ๆ หลายนอย่าง เช่น เมื่อมีทรัพย์สินเงินทองเราก็ยังมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในบางครั้งบางคราว ทำให้มีความห่วงกังวลและความกลัวภัยแฝงอยู่ในชีวิตของเรา

อีกอย่างหนึ่ง ในการอยู่ในโลก ความสุขของเราก็ต้องขึ้นต่อสิ่งเหล่านี้ เวลาเราแสวงหาเงินทองมาได้มาก ๆ มีวัตถุมารุงความสุขเพิ่มขึ้น เราดำเนินชีวิตไป เราก็นึกว่าถ้าเรายังมีมากเราก็จะยิ่งมีความสุขมาก เราก็หาเงินหาทรัพย์ยิ่งขึ้นไป แต่แล้วบางทีกลายเป็นว่า ไป ๆ มา ๆ เราก็วิ่งไล่ตามความสุขไม่ถึงสักที ยิ่งมีมากขึ้น ความสุขก็ยิ่งวิ่งหนีเลหายหน้าไป แต่ก่อนเคยมีเท่านี้ก็สุข แต่ต่อมาเท่านั้นไม่สุขแล้ว ต้องมีมากกว่านั้น เคยมีร้อยเดียวก็สุข ต่อมาเราคิดว่าต้องได้พันหนึ่งจึงสุข พอได้พันแล้ว หนึ่งร้อยที่เคยมีและทำให้สุขได้กลับกลายเป็นทุกข์ คราวนี้ถ้ามีแค่ร้อยไม่เป็นสุขแล้ว ต้องมีพัน ทีนี้ พอมีพันก็อยากได้หมื่น ต้องได้หมื่นจึงสุข มีพันตอนนี้ไม่สุขแล้ว

แต่ก่อนทำไมมีร้อยก็สุข มีพันก็สุข แต่เดี๋ยวนี้มันสุขไม่ได้ ร้อยและพันนั้นกลับเป็นทุกข์ไป มันไม่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อก่อนโน้นยังไม่มีอะไร พอได้ร้อยครั้งแรกดีใจเหลือเกิน สุขยิ่งกว่าเดี๋ยวนีที่ได้หมื่น พอหาเครื่องบำรุงความสุขได้เพิ่มขึ้น สุขเท่าที่เคยมีกลับลดหายความสุขมันหนีได้ นี่ก็เป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกไม่มั่นคง

โปร่งใจ

นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องของความไม่จริงใจ และการมีความอิจฉาริษยากันอีก ทำให้อยู่ด้วยความหวาดระแวงไม่สบายใจ อย่างเรามียศ มีตำแหน่งฐานะเป็นที่ยอมรับในสังคม บางทีเราก็ไม่แน่ใจว่า เขาเคารพนับถือเราจริงหรือเปล่า หรือเป็นเพียงอาการแสดงออกภายนอก เวลาเราเปลี่ยนสถานะภายนอกแล้ว เขาอาจจะไม่เคารพนับถือเราอีก ฉะนั้น ในขณะที่ที่อยู่ในสถานะนั้น เราก็มีความรู้สึกไม่อึดใจเต็มที่มันไม่ลึกซึ้ง พร้อมกับการที่ได้รับเกียรติยศฐานะหรือการยอมรับยกย่องนั้น ในใจลึก ๆ ลงไป บางทีก็ไม่สบายใจ

ฉะนั้น จึงกลายเป็นว่า บางทีสิ่งเหล่านี้ก็เป็นของเทียม เช่น เกียรติยศ และความเคารพนับถือก็อาจจะเป็นเกียรติยศและความเคารพนับถือที่เป็นของเทียม เมื่อเป็นของเทียมก็เป็นสิ่งค้างคา เป็นปัญหาทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น

สำหรับตัวเราเอง มันก็เป็นปมในใจ ทำให้เราไม่ได้ความสุขที่แท้จริง และเมื่อต้องออกจากสถานะนั้น

หรือหมดสถานะนั้นไป ก็สูญเสียความมั่นใจ และเกิดความโทมนัส เมื่อเห็นคนอื่นมีท่าทีอาการต่อตนเอง เปลี่ยนแปลงไป ถ้าเราแก้ปมในใจนี้ไม่ได้ บางทีก็ส่งผลเป็นปัญหาต่อไปอีก ทำให้มีผลต่อพฤติกรรม ต่อความเป็นอยู่ตลอดจนสุขภาพทั้งทางจิตและทางกายของเรา

ในด้านที่เกี่ยวกับคนอื่น ก็มักมีเรื่องของการแข่งขันชิงดีชิงเด่น และการปั้นแต่งท่าทาง การกระทำ และการแสดงออกที่หวังผลซ่อนเร้นแอบแฝง ตลอดจนความไม่สนิทใจต่อกัน ทำให้การเป็นอยู่ในสังคมกลายเป็นการสร้างปัญหาในการอยู่ร่วมกันอีก ปัญหามากมายของมนุษย์ก็จึงเกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อเรื่องประโยชน์สุขระดับต้นนี้

ในที่สุด ก็กลายเป็นว่า ถ้าเราไม่ก้าวสู่ประโยชน์สุขขั้นต่อไป ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนี้ ก็จะเป็นปัญหาได้มาก เพราะมันไม่เต็มไม่อิ่ม ไม่โปร่งไม่โล่ง และมีปัญหาพ่วงมาด้วยนานาประการ รวมทั้งความหวาดระแวงความอิจฉาริษยา ความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยภายนอก และความรู้สึกไม่มั่นใจภายในตนเอง เพราะฉะนั้น แม้ว่ามันจะเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องไม่มองข้าม

แต่เราก็จะต้องก้าวสู่ประโยชน์สุขขั้นต่อไป ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนประโยชน์สุขระดับที่สองไว้ด้วย

ถ้าลงลึกได้ จะถึงประโยชน์สุขที่แท้

ระดับที่ ๒ ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นด้านนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจลึกซึ้งลงไป ท่านเรียกว่าประโยชน์ที่เลยจากตามองเห็น หรือเลยไปข้างหน้า ไม่เห็นเป็นรูปธรรมต่อหน้าต่อตา เรียกด้วยภาษาวิชาการว่า *สัมปรายิกัตตะ* เช่น ความมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ การที่เราได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วยคุณธรรม ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เมื่อระลึกขึ้นมาว่า เราได้ใช้ชีวิตนี้ให้มีประโยชน์ เราได้ทำชีวิตให้มีคุณค่า ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ได้เกื้อกูลสังคมแล้ว พอระลึกขึ้นมาเราก็อิ่มใจสบายใจ ทำให้มีความสุขอีกแบบหนึ่ง

ด้วยวิธีปฏิบัติในระดับที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ เกี่ยวกับคุณธรรมนี้ ก็ทำให้เรามีความสุขเพิ่ม

ขึ้นอีก และแม้แต่ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนั้น เมื่อมีประโยชน์สุขระดับที่สองเป็นคู่อยู่ข้างในด้วย ก็จะมีขั้นชนิดที่ว่าลึกซึ่งเป็นจริงเลยทีเดียว จะไม่เป็นของเทียม เช่นถ้าเป็นการเคารพนับถือ ตอนนี้จะเป็นของแท้ การที่เรามีน้ำใจมีคุณธรรมและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยใจจริง ก็จะทำให้เขาเคารพเราจริง เป็นการแสดงออกจากใจที่แน่อนสนิท เป็นของลึกซึ่ง เราจะได้ของแท้

ในทางกลับกัน ประโยชน์สุขระดับที่สองนี้ ก็อาศัยประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งมาช่วย พอเรามีจิตใจที่พัฒนา มีคุณธรรมขึ้นมาแล้ว เรามีน้ำใจอยากจะช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ เราก็เอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ในระดับแรกนั่นเองมาใช้ เช่นเอาทรัพย์สินเงินทองที่เป็นวัตถุเป็นของมองเห็นนั้นแหละมาช่วยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ยิ่งมีมาก ก็ยิ่งช่วยได้มาก

คนที่มีแต่ประโยชน์สุขระดับที่สอง ถึงแม้จะมีน้ำใจเกื้อกูล มีคุณธรรม อยากจะช่วยคนอื่น แต่ระดับที่หนึ่งทำไว้ไม่ดี ไม่มีเงินทองจะไปช่วยเขา ก็ทำประโยชน์สุขได้น้อย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีทั้งสองชั้น

นอกจากความสนใจขึ้นใจในการที่ได้ช่วยเหลือ
 เกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ก็คือความมั่นใจ โดยเฉพาะความ
 มั่นใจในชีวิตของตนเอง เช่นเรามีความมั่นใจในชีวิต
 ของเราที่ได้เป็นอยู่มาด้วยดี มีความประพฤติปฏิบัติ
 ถูกต้อง ตั้งอยู่ในความดีงามสุจริต ไม่ได้ทำผิดทำโทษ
 อะไร เมื่อเราระลึกนึกถึงชีวิตของเราขึ้นมาเราก็มี
 ความมั่นใจในตนเอง เป็นความสุขลึกซึ่งอยู่ภายใน
 และเมื่อเรามีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยความ
 ดีงามเกิดจากคุณธรรมภายใน ก็ยิ่งทำให้เรามีความ
 มั่นใจในตัวเองมากขึ้น พร้อมทั้งมีความมั่นใจในการ
 อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย นี่เป็นระดับของความสุขที่แท้จริง

ในตอนที่มีวัตถุภายนอกเรายังไม่มีความมั่นใจ
 จริง ความสุขก็ผ่าน ๆ ไม่ลึกซึ้งและไม่ยืนยาว แต่พอ
 มีคุณธรรมภายใน ซึ่งนำไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สอง
 เราก็มีความมั่นใจในตัวเอง และมีความสุขที่ลึกซึ้ง
 เต็มใจและชุ่มฉ่ำใจ

นอกจากนั้นยังมีคุณธรรมอื่นที่มาช่วยเสริมหนุน
 ประโยชน์สุขทางจิตใจอีก โดยเฉพาะศรัทธา คือมี
 ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงามในคุณความดี ในการกระทำ

ความดี ในจุดหมายที่ดีงาม ตลอดจนในวิถีชีวิตที่ดีงาม
ความเชื่อมั่นและมั่นใจเหล่านี้เป็นศรัทธา ท่านผู้ศรัทธา
ในพระศาสนา เห็นว่าพระศาสนานี้มีอยู่เพื่อประโยชน์สุข
แก่มวลมนุษย์ เป็นคำสอนที่ดีงาม เรามีศรัทธา มีความ
มั่นใจในคุณค่าแห่งธรรม เราก็ทำนุบำรุงหรือช่วยกิจการ
พระศาสนาด้วยศรัทธานั้น จิตใจของเราก็มีความมั่นใจ
และมั่นคง มีกำลังเข้มแข็งและผ่องใส พร้อมทั้งมีความสุข
ที่ประณีตเป็นส่วนที่แท้และลึกซึ่งอยู่ภายใน

อันนี้คือประโยชน์สุขระดับที่สอง ที่ท่านถือว่า
เราจะต้องก้าวให้ถึง ซึ่งจะทำให้ประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่ง
ไม่มีพิษไม่มีภัย แล้วก็กลับเป็นประโยชน์เกื้อกูลกว้างขวาง
ออกไป และยังทำให้ความสุขที่มีที่ได้ กลายเป็นความสุข
ที่ลึกซึ้งเต็มที่ ฉะนั้นเราจึงต้องก้าวไปสู่ประโยชน์สุข
ระดับที่สอง

ท่านผู้ใดได้ก้าวขึ้นมาถึงประโยชน์สุขระดับที่สอง
แล้ว ก็จะมี ความมั่นใจในคุณค่าแห่งชีวิตของตนเอง
พอระลึกนึกขึ้นมาเมื่อใดก็เกิดปิติสุขว่า เออ เรามี
ทรัพย์สินเงินทอง และเงินทองนั้นก็ไม่ใช่เสียเปล่า เราได้

ใช้ทรัพย์สินเงินทองนี้ทำให้เกิดประโยชน์แล้วแก่ชีวิตของเราและเพื่อนมนุษย์ หรือมีความอึดใจว่า เราได้มีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง เรามีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของเรา เราได้ทำสิ่งที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ ไม่ได้ทำในสิ่งที่เสียหาย

ถ้าพูดตามศัพท์ของท่านก็ว่า มีความมั่นใจด้วยศรัทธา ที่เชื่อและชื่นใจในสิ่งที่ดีงาม แล้วก็มีศีล มีความประพฤติดีงาม เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนใคร ทำแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ มีจาคะ มีความเสียสละ ได้ใช้ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ทำให้เกิดคุณค่า ขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวางออกไป แล้วก็มีปัญญา มีความรู้ความเข้าใจในความจริงของสิ่งทั้งหลาย พอที่จะปฏิบัติต่อสิ่งที่ชีวิตเกี่ยวข้อง เริ่มแต่บริโภคบริหารใช้จ่ายจัดการทรัพย์สินเงินทองนั้น ในทางที่จะเป็นคุณประโยชน์สมคุณค่าของมัน และไม่ให้เกิดเป็นปัญหา ไม่ให้เกิดทุกข์ ไม่ลุ่มหลงมัวเมา อยู่อย่างเป็นนาย มิใช่เป็นทาสของทรัพย์ ต่อจากนี้เราก็จะก้าวไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สาม แต่ถึงจะมีเพียงแค่สองขั้นนี้ก็นับว่ามีชีวิตที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์แล้ว

ถึงจะเป็นประโยชน์แท้ แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์

แม้จะได้จะถึงประโยชน์สุข ๒ ระดับแล้ว แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงเตือนว่ายังไม่สมบูรณ์ ไม่สมบูรณ์เพราะอะไร แม้เราจะมีความดี เรามีความภูมิใจ มั่นใจในความดีของเรา แต่เราก็มีจิตใจที่ยังอยู่ด้วยความหวัง เรายังหวังอยากให้คนเขายกย่องนับถือ ยังหวังในผลตอบแทนของความดีของเรา แม้จะเป็นนามธรรม เรามีความสุขด้วยอาศัยความรู้สึกมั่นใจภูมิใจอะไรเหล่านั้นเรียกง่าย ๆ ว่ายังเป็นความสุขที่อิงอาศัยอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในระดับที่หนึ่ง ความสุขของเราอิงอาศัยวัตถุ หรือขึ้นต่อคนอื่นสิ่งอื่น

พอถึงระดับที่สอง ความสุขของเราเข้ามาอิงอาศัยความดีงาม และคุณธรรมของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม ตราบใดเรายังมีความสุขที่อิงอาศัยอยู่ มันก็เป็นความสุขที่ยังไม่เป็นอิสระ เพราะยังต้องขึ้นต่ออะไร ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นถ้าเกิดมีกรณีขึ้นว่าเราทำความดีไปแล้วคนเขาไม่ยกย่องเท่าที่ควร

เมื่อเราหวังไว้ ต่อไปเราก็รู้สึกผิดหวังได้ บางทีเราทำความดีแล้วมาเกิดรู้สึกสะอิดสะเอียนว่า เอ! ทำไมคนเขาไม่เห็นความดีของเรา เราก็ผิดหวัง หรือว่าเราเคยได้รับชื่นชม ได้รับความยกย่องในความดี แต่ต่อมาการยกย่องสรรเสริญนั้นก็เสื่อมคลายจืดจางลงไป หรือลดน้อยลงไป ก็ทำให้เราให้ห่อเหี่ยวลงไปได้ จิตใจของเราก็พยุบไปตามความเปลี่ยนแปลงภายนอก

ในทางตรงข้าม ถ้าเรามีจิตใจที่รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย รู้ตระหนักในกฎธรรมชาติว่ามันเป็นธรรมดาอย่างนั้น ๆ แล้ว เราก็ทำจิตใจของเราให้เป็นอิสระได้ และมันจะเป็นอิสระจนถึงขั้นที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามกฎธรรมชาตินั้น มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติไป มันไม่มามีผลกระทบต่ोजิตใจของเรา ใจของเราก็อยู่อย่างนั้น

แม้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเปลี่ยนแปลงไป เป็นทุกข์ และเป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่ใจของเราก็เป็นอิสระอยู่เป็นตัวของเราตามเดิม เช่นเมื่อเรากระทบกับความไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป เราก็

รู้เท่าทันว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัย แล้วก็
ดำรงใจเป็นอิสระอยู่ได้ หรือว่าเมื่อเรารู้ตระหนักตามที่
มันเป็นว่าสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์คือคงทนอยู่ในสภาพเดิม
ไม่ได้ เรารู้เท่าทันแล้ว ความทุกข์นั้นก็มีความทุกข์
ของสิ่งเหล่านั้นอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่เข้ามาเป็น
ความทุกข์ในใจของเรา

ปัญหาของมนุษย์นั้นเกิดจากการที่ไม่รู้เท่าทัน
ความจริง แล้วก็วางใจต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง จึงทำ
ให้เราถูกกฎธรรมชาติเบียดเบียนบีบคั้นและครอบงำ
อยู่ตลอดเวลา ความทุกข์ของมนุษย์นี้ รวมแล้วก็อยู่
ที่การถูกกระทบกระทั่งบีบคั้นจากการเปลี่ยนแปลง
ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้
ไม่คงทนถาวร เป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งผืนขัดแย้ง
ไม่เป็นไปตามความปรารถนา

สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป เราอยากให้เปลี่ยน
ไปอย่างหนึ่ง มันกลับเปลี่ยนไปเสียอีกอย่างหนึ่ง เรา
อยากจะทำให้มันคงอยู่ แต่มันกลับเกิดแตกดับไป อะไร
ทำนองนี้ มันก็ผืนใจเรา บีบคั้นใจเรา เราก็มีความทุกข์

ถ้ากระแสนี้เป็นสอง ก็ต้องมีการปะทะกระแทก

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะว่าเราไปสร้าง*กระแสความอยาก* ขึ้นขึ้นมาบนกระแสความจริงของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนแล้ว *กระแสความอยาก* ของเรานี้เป็นกระแสที่ไม่เป็นของแท้จริง กระแสที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายก็คือกระแสของกฎธรรมชาติที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ทีนี้มนุษย์เราก็สร้าง*กระแสความอยาก* ของตัวขึ้นมาว่า จะให้สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ตามใจที่ชอบชังของเรา แต่มันก็ไม่เป็นไปตามที่ใจเราอยาก เราอยากจะให้มันเป็นอย่างนี้ มันก็ไม่เป็น กลับเป็นไปเสียอย่างโน้น เพราะว่าสิ่งทั้งหลายมีกระแสที่แท้จริงควบคุมมันอยู่ กระแสที่แท้จริงของมันก็คือ*กระแสแห่งเหตุปัจจัย*

สำหรับคนปุถุชนทั่วไปก็จะมีกระแสของตัวที่สร้างขึ้นเอง คือ*กระแสความอยาก* เรามีกระแสนี้ในใจของเราตลอดเวลา เป็น*กระแสความอยาก* ที่มีต่อสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าเราจะเกี่ยวข้องกับอะไร เราก็จะส่งกระแสนี้เข้าไปสัมพันธ์กับมัน คือเราจะมี*ความนึกคิด*

ตามความปรารถนาของเราว่าอยากให้มันเป็นอย่างนั้น
ไม่อยากให้เป็นอย่างนี้

ทีนี้ สิ่งทั้งหลายก็มีกระแสจริง ๆ ที่คุณมัน
อยู่แล้ว คือกระแสกฎธรรมชาติ อันได้แก่ความเป็นไป
ตามเหตุปัจจัย พอถึงตอนนี้กระแสของตัวเราเกิดขึ้น
มาซ้อนเข้าไปอีก ก็เกิดเป็น ๒ กระแส แต่สิ่งที่อยู่ใน
สองกระแสนั้นก็อันเดียวกันนั่นแหละ คือ สิ่งนั่นเอง
เมื่อมาเกี่ยวข้องกับตัวเรา ก็ตกอยู่ในกระแสความอยาก
ของเรา แล้วตัวมันเองก็มีกระแสแห่งเหตุปัจจัยตาม
ธรรมดาของธรรมชาติอยู่แล้ว พอมี ๒ กระแสขึ้นมา
อย่างนี้ เมื่อมีความเป็นไปอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม
สองกระแสนี้ก็จะเกิดการขัดแย้งกันขึ้นแล้วก็กลายเป็น
ปัญหา คือ กระแสความอยากของคนขัดกันกับกระแส
แห่งเหตุปัจจัยของธรรมดา

ทีนี้ พอเอาเข้าจริง กระแสแห่งเหตุปัจจัย ก็
ชนะ กระแสความอยากของเราก็แพ้ ก็ต้องเป็นอย่างนี้
เพราะเป็นธรรมดาว่า สิ่งทั้งหลายไม่ได้เป็นไปตาม
ความอยากของคน แต่มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน

พอสองกระแสนี้สวนทางปะทะกัน และกระแสแห่งเหตุ
ปัจจัยชนะ กระแสความอยากของเราแพ้ ผลที่ตามมา
ก็คือ ตัวเราถูกบีบคั้น เราถูกกดดัน เราก็มีความทุกข์
นี่คือ ความทุกข์เกิดขึ้น แล้วเราก็ได้แต่ร้องขึ้นมาในใจ
หรือโอดโอยคร่ำครวญว่า ทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้นหนอ
ทำไมมันจึงไม่เป็นอย่างนี้หนอ แล้วก็ถูกความทุกข์
บีบคั้นใจ ได้แต่ระทมขมขึ้นไป

พอประสานเป็นกระแสเดียวได้ คนก็สบายงานก็สำเร็จ

ส่วนคนที่รู้เท่าทันความจริง เขาศึกษาธรรม
แล้วก็รู้เลยว่า ความจริงก็ต้องเป็นความจริง คือ
สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ โดยเป็นไปตาม
เหตุปัจจัยของมัน จะเอาความอยากของเราไปเป็นตัว
กำหนดไม่ได้ เพราะฉะนั้นเพียงแต่ให้รู้เข้าใจว่ามัน
ควรจะเป็นอย่างไร หรือกำหนดว่าเราต้องการอย่างไร
ต่อจากนั้นก็ทำด้วยความรู้ว่า มันจะเป็นอย่างนั้นได้ก็
ต้องทำให้เป็นไปตามเหตุปัจจัย

ฉะนั้น ถ้าเราต้องการให้มันเป็นอย่างไร หรือมันควรจะเป็นอย่างไร เราก็ต้องไปศึกษาเหตุปัจจัยของมัน เมื่อใช้ปัญญาศึกษาเหตุปัจจัยของมัน และรู้เหตุปัจจัยแล้ว จะให้มันเป็นอย่างไร เราก็ไปทำเหตุปัจจัยที่จะให้มันเป็นอย่างนั้น ถ้าจะไม่ให้เป็นอย่างโน้น เราก็ไปป้องกันกำจัดเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างโน้น ถ้าต้องการจะให้มันเป็นไปตามที่เรากำหนดหรือตามที่มันควรจะเป็น แล้วเราศึกษาเหตุปัจจัย รู้เหตุปัจจัย และไปทำที่เหตุปัจจัยให้เป็นไปอย่างที่เราต้องการ ก็จะได้ผลสำเร็จขึ้น

เมื่อเรารู้และทำอย่างนี้ กระแสของเราเปลี่ยนแปลงจากกระแสความอยาก (กระแสตัณหา) มาเป็นกระแสปัญญา จะเห็นได้ชัดเจนว่า กระแสปัญญานี้กลมกลืนเป็นอันเดียวกับกระแสเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เพราะกระแสเหตุปัจจัยเป็นไปอย่างไร กระแสปัญญาก็รู้ไปตามนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ กระแสของคนกับกระแสของธรรมชาติ ก็กลายเป็นกระแสเดียวกัน เท่ากับว่าตอนนี้เหลือกระแสเดียว คือกระแสเหตุปัจจัยที่เราเข้าไปสัมพันธ์ด้วยปัญญา

เมื่อกระแสนของคน (กระแสปัญญา ของเรา) กับ กระแสนของธรรม (กระแสเหตุปัจจัย ของกฎธรรมชาติ) ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน ความขัดแย้ง บีบคั้นปะทะกระแทกกันก็ไม่มี

สรุปว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างกระแส ๒ แบบ คือสองกระแสที่ปะทะขัดแย้งกัน กับสองกระแสที่ ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน

สองกระแสที่ปะทะขัดแย้งกัน ก็คือ กระแส ความอยากของตัวเราที่เราสร้างขึ้นใหม่ กับกระแส เหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติที่มีอยู่เดิมตามธรรมดา ของมัน กระแสความอยากของเรา ก็คือการที่คิดจะให้ สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ตามใจตัวเรา โดย ไม่มองไม่รับรู้ว่สิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปอย่างไร ๆ ตามเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ เมื่อเราจะให้สิ่งนั้น เป็นไปอย่างหนึ่งตามกระแสความอยากของเรา แต่ สิ่งนั้นมันเป็นไปเสียอีกอย่างหนึ่งตามกระแสเหตุปัจจัย ของกฎธรรมชาติ กระแสนของคน กับกระแสนของ ธรรม (ชาติ) ก็แตกต่างกันเป็นสองกระแส แล้วสอง กระแสนี้ก็ปะทะกระแทกขัดแย้งกัน และเมื่อกระแส

ของเราแพ้ เราก็ถูกกดถูกอัดถูกบีบคั้น เรียกว่าเกิดทุกข์
อย่างที่ว่ามาแล้ว

กระแสที่ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน
ก็คือ กระแสปัญญาของเรา กับกระแสเหตุปัจจัย
ของกฎธรรมชาติ ถ้าเราใช้ปัญญา ปัญญานั้นก็รู้เข้าใจ
มองเห็นไปตามเหตุปัจจัยที่เป็นไปอยู่ตามกฎธรรมชาติ
ปัญญาคอยมองคอยดูให้รู้เข้าถึงและเท่าทันกระแสเหตุ
ปัจจัย กระแสปัญญาของเรา จึงประสานกลมกลืนกับ
กระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ เรียกว่า *กระแส
ของคน กับกระแสของธรรม(ชาติ)* ประสานกลมกลืน
กลายเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีการปะทะหรือขัดแย้งกัน
เพราะไม่มีตัวตนของเราที่จะมาถูกกดถูกอัดถูกบีบ

เป็นอันว่า ตอนแรกสองกระแส คือ กระแส
ความอยากของเรา หรือกระแสตัณหา เรียกง่าย ๆ ว่า
กระแสของคน กับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ
เรียกง่าย ๆ ว่า *กระแสของธรรม* ต้องปะทะขัดแย้งกัน
เพราะแยกต่างหากไปกันคนละทาง และไม่รู้เรื่องกัน
แต่พอเราใช้ปัญญา เราก็เข้าถึงกระแสเหตุปัจจัยเลย

กระแสดความอยากไม่เกิดขึ้น กระแสของคนคือกระแสปัญญา กับกระแสของธรรมคือกระแสเหตุปัจจัย ก็จึงประสานกลมกลืนกันเหลือกระแสเดียว

เมื่อกระแสของคนเปลี่ยนจากกระแสตัณหา มาเป็นกระแสปัญญาแล้ว การที่เราจะต้องขัดแย้งปะทะ กระแทกกับกระแสของธรรมชาติ หรือกระแสธรรม และจะต้องถูกกดถูกอัดถูกบีบ เพราะเราพmanship ก็ไม่มีอีกต่อไป กลายเป็นว่ากระแสของคนกับกระแสของธรรมประสานกลมกลืนไปด้วยกัน กลายเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีความขัดแย้งปะทะกระแทกกันต่อไปอีก

เมื่อกระแสของคน กับกระแสของธรรม ประสานกลมกลืนกันเป็นกระแสเดียวแล้ว ไม่ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างไร เราก็รู้เหตุปัจจัยอย่างนั้น แล้วก็ทำที่เหตุปัจจัย ดังนั้นจึงทั้งทำได้เลยด้วย แล้วก็ไม่ต้องทุกข์ด้วย เมื่อทำได้แค่นั้น เราก็รู้นั่นคือตามเหตุปัจจัย หรือเท่าที่จะได้จะเป็นตามเหตุปัจจัย ถ้ามันไม่สำเร็จ เราก็รู้ว่าเพราะเหตุปัจจัยไม่เพียงพอ หรือเหตุปัจจัยบางอย่างสุดวิสัยที่เราจะทำได้ เราเข้าใจ

แล้วก็ไม่คร่ำครวญโอดโอยว่าทำไมหนอ ๆ เราก็ไม่ทุกข์ ฉะนั้น ด้วยความรู้เข้าใจอย่างนี้จะทำให้เราทั้งทำงานก็ได้ผล ทั้งใจคนก็ไม่เป็นทุกข์ มีแต่จะเป็นสุขอย่างเดียว

ปัญญาমানำ มองตามเหตุปัจจัย ตัวเองก็สบาย แถมยังช่วยคนอื่นอีก

ฉะนั้น ชาวพุทธจะต้องตั้งหลักไว้ในใจแต่ต้นว่า เวลามองสิ่งต่าง ๆ จะไม่มองด้วยความชอบใจหรือไม่ชอบใจ แต่มองด้วยปัญญาที่ว่ามองตามเหตุปัจจัย ตั้งหลักไว้ในใจอย่างนี้ตั้งแต่ต้น คนที่ไม่ได้ฝึกไม่ได้พัฒนาไม่ได้เรียนรู้พุทธศาสนา ก็จะตั้งท่าผิด เริ่มตั้งแต่มองสิ่งทั้งหลาย ก็มองด้วยท่าทีของความรู้สึกที่ว่าอยากอย่างนั้น อยากอย่างนี้ ชอบใจไม่ชอบใจ พอรับรู้ประสบการณ์อะไรก็เอาความชอบใจไม่ชอบใจเข้าไปจับ หรือมีปฏิกิริยาชอบใจหรือไม่ชอบใจไปตามความรู้สึก

สำหรับชาวพุทธจะไม่เอาความชอบใจไม่ชอบใจ หรือความชอบชังของตัณหามาเป็นตัวตัดสิน เป็นตัวนำ

วิถีชีวิต หรือเป็นตัวบงการพฤติกรรม แต่เอาปัญญามานำ การที่จะเอาปัญญามานำนั้น ถ้าเรายังไม่มีปัญญาพอ หรือยังไม่ชำนาญก็ตั้งหลักในใจก่อน คือตั้งหลักที่จะเป็นจุดเริ่มต้นให้แก่ปัญญา วิธีตั้งหลักในเมื่อยังไม่มีปัญญาพอ ก็คือ ทำเป็นคติไว้ในใจ เวลาเกิดอะไร เจออะไร บอกใจว่ามองตามเหตุปัจจัยนะ พอทำอย่างนี้ ปัญหาหมดไปตั้งครึ่งตั้งค่อนเลย เช่นคนมีทุกข์หรือคนจะโกรธ พอบอกว่ามองตามเหตุปัจจัยเท่านั้นแหละ ความทุกข์หรือความโกรธก็สะดุดชะงักหรือลดลงไปเลย

เพราะฉะนั้น เราประสบปัญหาอะไร เจอสถานการณ์อะไร แม้แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้เราตั้งใจวางท่าทีไว้ว่า มองตามเหตุปัจจัย พอมองตามเหตุปัจจัย เราก็ต้องใช้ปัญญาคิดพิจารณา ปัญญา ก็เริ่มต้นทำงาน กิเลสและความทุกข์ก็ถูกกันออกไป เข้ามาไม่ได้ แต่ถ้าเราไม่มองตามเหตุปัจจัย เราก็จะมองด้วยความชอบชัง พอมองตามความชอบชังปัญหาก็เกิดขึ้นในจิตใจของเรา เป็นความกระทบกระทั่ง

บีบคั้นปะทะกัน ชุมนมว หรือตื่นเต้นลงโลดหล่นไหลไปตาม แล้วปัญหานั้นก็จะขยายออกมาข้างนอกด้วย

พอมองตามเหตุปัจจัยเราจะไม่เกิดปัญหา เรา
จะคิดเหตุผล เราจะหาความจริง และได้ความรู้ที่จะ
ปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เรื่องนั้น กรณีนั้นได้โดยถูกต้อง
แล้วเราก็จะมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจ เช่นถ้ามีผู้อื่น
เข้ามามีอาการกิริยาหรือวาจากระทบกระทั่งเรา เรา
มองตามเหตุปัจจัย บางทีเรากลายเป็นสงสารเขา คนนี้
เขามาด้วยท่าทีอย่างนี้ แสดงออกอย่างนี้ ถ้าเราไปรับ
กระทบ ก็เกิดความโกรธ แต่ถ้าเราถือหลักมองตาม
เหตุปัจจัยนี้ เราก็เริ่มคิดว่า เออ เขาอาจจะมมีปัญหา
อะไรของเขา ตอนนี้เราจะเริ่มคิดถึงปัญหาของเขา แล้ว
ก็จะคิดช่วยแก้ไข ใจเราโล่งออกไปนอกตัว ไม่อันกด
กระแทกอยู่กับตัว ก็เลยไม่เกิดเป็นปัญหาแก่ตัวเรา
ตัวเขาเองอาจจะมีปัญหา เขาอาจจะไม่สบายใจอะไรมา
หรืออาจจะมีปมอะไร เรามองด้วยความเข้าใจ และ
สืบหาเหตุปัจจัย พอเราเข้าใจเขา เราเองก็สบายใจ
และเกิดความสงสารเขา กลายเป็นคิดจะช่วยเหลือไป

ประโยชน์สุขที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ จิตใจต้องมีอิสรภาพ

การตั้งหลักในใจ เพื่อเป็นจุดเริ่มให้ปัญญานำจิต หรือเพื่อให้จิตเข้าสู่กระแสปัญญา อีกวิธีหนึ่งคือการมองตามคุณค่า หมายความว่า เมื่อพบเห็นเจออะไรหรือเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งหรือสถานการณ์ใด ๆ ก็ไม่ให้มองตามชอบใจไม่ชอบใจของตัวเองเรา แต่มองดูคุณโทษ ข้อดี ข้อเสีย และประโยชน์ที่จะเอามาใช้ให้ได้จากสิ่งหรือบุคคลนั้น

การมองตามคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ก็ตรงข้ามกับการมองตามชอบใจไม่ชอบใจ หรือชอบชังของตัวเองเรา เช่นเดียวกับการมองตามเหตุปัจจัย แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ประโยชน์จากประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่เราเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง โดยเฉพาะในการที่จะเอามาพัฒนาชีวิตจิตใจของเราให้ก้าวหน้าดังงามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ไม่ว่าพบเห็นประสบอะไรก็หาประโยชน์หรือมองให้เห็นประโยชน์จากมันให้ได้ อย่างที่ว่า แม้แต่ได้ฟังคำเขาด่า

หรือพบหนุตายอยู่ข้างทาง ก็มองให้เกิดมีประโยชน์
ขึ้นมาให้ได้

การมองตามเหตุปัจจัย เป็นวิธีมองให้เห็น
ความจริง ส่วนการมองตามคุณค่า เป็นวิธีมองให้ได้
ประโยชน์ แต่ทั้งสองวิธีเป็นการมองตามสิ่งนั้นเป็น
ไม่ใช่มองตามความชอบชังของเรา การมองตาม
มันเป็น เป็นกระแสของปัญญา เอาปัญญาที่รู้ความจริง
มานำชีวิต ส่วนการมองตามชอบใจไม่ชอบใจหรือตาม
ชอบชังของเรา เป็นกระแสของตัณหา เอาตัณหาที่
ชอบชังมานำชีวิต

การมองตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นการมองหา
ความจริง เป็นการมองตามสิ่งนั้นมันเป็นของมัน
ตามสภาวะแท้ ๆ เรียกว่าเป็นขั้น *ปรมัตถ์* เป็นเรื่อง
ของการที่จะเข้าถึงประโยชน์สุขระดับที่สามโดยตรง
ส่วนการมองตามคุณค่า ซึ่งเป็นการมองให้ได้ประโยชน์
แม้จะเป็นการมองตามสิ่งนั้นเป็น แต่ก็ไม่ถึงกับ
ตามสภาวะแท้ ๆ เรียกว่ายังอยู่ในขั้นที่เกี่ยวกับสมมติ
เป็นวิธีปฏิบัติสำหรับประโยชน์สุขในระดับที่สอง แต่

ในตอนก่อนนั้นไม่ได้พูดไว้ จึงพูดไว้ในตอนนี้ด้วย เพราะเป็นเรื่องประเภทเดียวกัน

เป็นอันว่า ให้ใช้หลักของปัญญา นี่เป็นวิธี เบื้องต้นที่จะให้ปัญญามานำชีวิต ต่อไปเราก็จะมีแต่ กระแสปัญญา กระแสความรู้เหตุปัจจัย เราก็จะ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากปัญหาและมีจิตใจเป็นอิสระ จนกระทั่งสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นไปตามกฎธรรมชาติ มีความไม่เที่ยง เป็นอนิจจัง คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นทุกขัง ไม่มีตัวตนยังยืนตายตัว แต่เป็นไปตามเหตุ ปัจจัย เมื่อเรารู้เข้าใจอย่างนี้แล้ว สิ่งทั้งหลายที่เป็น อย่างนั้น มันก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ โดยที่ว่ามันก็เป็นของมันอย่างนั้นเอง แต่มันไม่ดึงหรือลากเอา จิตใจของเราเข้าไปทับกดบดขยี้ภายใต้ความผันผวน ปรวนแปรของมันด้วย เราก็ปล่อยให้ทุกข์ที่มีอยู่ตาม ธรรมดาของธรรมชาติเป็นทุกข์ของธรรมชาติไปตาม เรื่องของมัน ไม่กลายมาเป็นทุกข์หรือก่อให้เกิดทุกข์ใน ใจของเรา

ถ้าใช้ปัญญาทำจิตใจให้เป็นอิสระถึงขั้นนี้ได้ ก็ เรียกว่ามาถึงประโยชน์สุขระดับสูงสุด ซึ่งเป็นระดับที่ ๓

ระดับที่ ๓ ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นนามธรรม
 ชั้นที่เป็นโลกุตตระ เป็นเรื่องของจิตใจที่เป็นอิสระอยู่
 เหนือกระแสโลก เนื่องจากมีปัญญาที่รู้เท่าทันความจริง
 ของโลกและชีวิต อย่างที่ว่าอยู่ในโลกแต่ไม่ติดโลก หรือ
 ไม่เปื้อนโลก เหมือนใบบัวไม่ติดน้ำ หรือไม่เปียกน้ำ
 เรียกด้วยภาษาวิชาการว่า *ปรมาตมะ* แปลว่า ประโยชน์
 สูงสุด

ผู้ที่พัฒนาปัญญาไปถึงประโยชน์สูงสุดนี้ นอกจาก
 อยู่ในโลกโดยที่มิได้รับประโยชน์ชั้นที่หนึ่งและชั้นที่สอง
 สมบูรณ์แล้ว ยังไม่ถูกระทบกระทบ ไม่ถูกกฎธรรมชาติ
 เข้ามาครอบงำบีบคั้นด้วย ฉะนั้น ความทุกข์ที่มีใน
 ธรรมชาติก็มีไป แต่มันไม่เกิดเป็นความทุกข์ในใจเรา
 อนิจจังก็เป็นไปของมัน ใจเราไม่ผันผวนปรวนแปร
 ไปด้วย จึงมาถึงขั้นที่เรียกว่าถูกโลกธรรมกระทบก็
 ไม่หวั่นไหว

อิสรชน คือคนที่ไม่ยุบไม่พอง

โลกธรรม ก็คือสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเป็นประจำ
 ตามธรรมดาของโลก โดยเฉพาะเหตุการณ์ผันผวน

ปรวนแปรไม่แน่นอนต่าง ๆ ในทางดีบ้าง ร้ายบ้าง
 อย่างที่เราเรียกกันว่าโชคและเคราะห์ ซึ่งมนุษย์ทั้ง
 หลายจะต้องประสบตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง
 มนุษย์อยู่ในโลกก็จะต้องถูกโลกธรรมกระทบกระทั่ง
 โลกธรรมมีอะไรบ้าง

๑. ได้ลาภ	๒. เสื่อมลาภ
๓. ได้ยศ	๔. เสื่อมยศ
๕. สรรเสริญ	๖. นินทา
๗. สุข	๘. ทุกข์

มนุษย์อยู่ในโลกนี้จะต้องถูกสิ่งเหล่านี้กระทบ
 กระทบ และถ้าไม่รู้เท่าทัน ก็ถูกมันครอบงำ เป็นไป
 ตามอิทธิพลของมัน เวลาพบฝ่ายดีที่ชอบใจ ก็ฟู เวลา
 เจอะฝ่ายร้ายที่ไม่ชอบใจ ก็แฟบ พอได้ก็พอง แต่พอ
 เสียก็ยุบ

ฟู ก็คือ ตื่นเต้นดีใจ ปลาบปลื้ม ลิงโลด
 กระโดดโลดเต้น หรือแม้แต่เห่อเหิมไป

แฟบ ก็คือ ห่อเหี่ยว เศร้าโศก เสียใจ ท้อแท้
 หรือแม้แต่ตรอมตรม ระทม คับแค้นใจ

พอง คือ ผยอง ลำพองตน ลืมตัว มัวเมา
อาจจะถึงกับดูถูกดูหมิ่น หรือใช้ทรัพย์สินใช้อำนาจข่มเหง
รังแกผู้อื่น

ยุบ คือ หมดริ้วแรง หมดกำลัง อาจถึงกับ
ดูถูกตัวเอง หันเหออกจากวิถีแห่งคุณธรรม ละทิ้ง
ความดี ตลอดจนอุดมคติที่เคยยึดถือ

ชีวิตในโลกก็เป็นอย่างนี้แหละ เราต้องยอมรับ
ความจริงว่า เราอยู่ในโลก ย่อมไม่พ้นสิ่งเหล่านี้ เมื่อ
ไม่พ้น จะต้องพบต้องเจออะไรเกี่ยวข้องกับมัน ก็อย่า
ไปเอาจริงเอาจังกับมันจนถึงกับลุ่มหลงยึดเป็นของตัวเอง
ควรจะมีสติในแง่ที่ว่าทำอะไรจะปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง
คืออยู่ด้วยความรู้เท่าทัน ถ้าเรารู้เท่าทันแล้ว เราจะ
ปฏิบัติต่อโลกธรรมเหล่านี้ได้ดี เป็นคนที่ไม่ฟูไม่แพบและ
ไม่ยุบไม่พอง และยังสามารถมาใช้ประโยชน์ได้อีกด้วย

ถ้าโชคมา ฉันจะมอบมันให้เป็นของขวัญแก่
มวลประชา

ถ้าโลกธรรมฝ่ายดีที่น่าปรารถนาเกิดขึ้น แล้ว
เรารู้เท่าทัน และปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง โลกธรรม

เหล่านั้นก็ไม่ก่อให้เกิดพิษภัยแก่เราและแก่ใคร ๆ ยิ่งกว่านั้น ยังกลายเป็นเครื่องมือสำหรับทำความดีงาม สร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นอีกด้วย วิธีปฏิบัติต่อโลกธรรมฝ่ายดีที่สำคัญ คือ

๑. *รู้ทันธรรมดา* คือรู้ความจริงว่า เออ ที่เป็นอย่างนี้ มันก็เป็นของมีได้เป็นได้เป็นธรรมดาตามเหตุปัจจัย เมื่อมันมาก็ดีแล้ว แต่มันไม่เที่ยงแท้แน่นอน ผันแปรได้นะ มันเกิดขึ้นได้ มันก็หมดไปเสื่อมไปได้ ยามได้ฝ่ายดีที่น่าชอบใจ จะเป็นได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้สุขก็ตาม เราก็ตีใจ ปลาบปลื้มใจ เรามีสิทธิ์ที่จะตีใจ แต่ก็อย่าไปมัวเมาหลงใหล ถ้าไปมัวเมาหลงใหลแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็จะกลับกลายเป็นเหตุแห่งความเสื่อมของเรา แทนที่เราจะได้ประโยชน์ก็กลับจะได้โทษ

ลาภก็ดี ยศก็ดี สรรเสริญก็ดี สุขก็ดี ที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ผันแปรได้นั้น มันก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นเราจะต้องไม่ประมาท จะต้องป้องกันแก้ไขเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อม และคอยเสริมสร้างเหตุปัจจัยที่จะให้มันมั่นคงอยู่และเจริญเพิ่มพูนโดยชอบธรรม

เฉพาะอย่างยิ่งเหตุปัจจัยสำคัญของความเสื่อมก็คือ ความลุ่มหลงมัวเมา ถ้าเรามัวเมาหลงละเลิงแล้วสิ่งเหล่านี้ก็กลับเป็นโทษแก่ชีวิต เช่น คนเมายศ พอได้ยศ ก็มัวเมาหลงละเลิง ดูถูกดูหมิ่นคนอื่น ใช้อำนาจข่มขู่ ทำสิ่งที่ไม่ดีเบียดเบียนข่มเหงคนอื่นไว้ แต่สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง พอเสื่อมยศ ก็ย่ำแย่ ทุกข์ภัยก็โหมกระหน่ำ ทั้บถมั่ว

๒. *เอามาทำประโยชน์* คนที่รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ ก็มองว่า เออ ตอนนี้โลกธรรมฝ่ายดีมา ก็ดีแล้ว เราจะใช้มันเป็นโอกาสในการสร้างสรรค์ทำความดี เช่น พอเราได้ยศ เรารู้ทันว่า เออ สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงหรอก มันไม่ใช่อยู่ตลอดไป เมื่อมันมาก็ดีแล้ว เราจะใช้มันให้เป็นประโยชน์ เราตั้งใจที่ได้มันมาก็หนึ่งแล้ว คราวนี้เราคิดว่าเราจะทำให้มันเป็นประโยชน์ เราก็ตั้งใจมีความสุขยิ่งขึ้นไปอีก พอเราตั้งใจแต่เราไม่หลง เราก็ใช้มันให้เป็นประโยชน์ เราอาจจะใช้ยศนั้นเป็นเครื่องมือหรือเป็นช่องทางในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในการสร้างสรรค์ความดีงาม ทำการสงเคราะห์ บำเพ็ญประโยชน์ ก็กลายเป็นดีไป

ข้อที่สำคัญก็คือ เมื่อเรามีลาภหรือมีทรัพย์ มียศศักดิ์เกียรติบิรवार ความดีและประโยชน์หรือ การสร้างสรรค์ต่าง ๆ นั้นเราก็ทำได้มาก กลายเป็น ว่าลาภและยศเป็นต้นเป็นเครื่องมือและเป็นเครื่อง เอื้อโอกาสในการที่จะทำให้ชีวิตของเรามีคุณค่า ขยาย ประโยชน์สุขให้กว้างขวางมากมายแผ่ออกไปในสังคม ช่วยสร้างสรรค์ให้โลกนี้เป็นอย่างที่เราพุทธเจ้าตรัส เรียกว่า *อภยาัชฌโลก* คือโลกแห่งความรักความ เมตตา เป็นที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน และมีสันติสุข แล้วก็ทำให้ตัวเราเองได้ความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ ได้รับความเคารพนับถือที่แท้จริงด้วย ประโยชน์สุข ระดับที่หนึ่งกลายเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่ประโยชน์สุขระดับ ที่สอง

ลาภยศเป็นต้นเกิดแก่คนที่ เป็นบัณฑิต มีแต่ เป็นประโยชน์ เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ ประโยชน์สุขให้แผ่ขยายกว้างขวางออกไปเกือบแก่ สังคม และทำชีวิตให้พัฒนาขึ้น แต่ถ้าทรัพย์และ อำนาจเกิดแก่ผู้ที่ไม่รู้เท่าทัน มีความลุ่มหลงละเลิง มัวเมา ก็กลับกลายเป็นโทษแก่ชีวิตของตนเอง และ

เป็นเครื่องมือทำร้ายผู้อื่นไป ซึ่งก็เป็นผลเสียแก่ตนเอง
ในระยะยาวด้วย โลกธรรมอย่างอื่นก็เช่นเดียวกันทั้งนั้น
ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นสิ่งที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถูก
หลักสำคัญก็คืออย่าไปหลงละเลิงมัวเมา

**ถ้าเคราะห์มา มันคือของขวัญ
ที่ส่งมาช่วยตัวฉัน ให้ยิ่งพัฒนา**

ในทางตรงข้าม ถ้าโลกธรรมฝ่ายร้ายเกิดขึ้นจะ
ทำอะไร เมื่อก็ฝ่ายดีเกิดขึ้น เราก็ถือโอกาสใช้ให้เป็น
ประโยชน์ ทำการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์สุขแผ่
ขยายออกไปมากยิ่งขึ้น ที่นี้ถึงแม้ฝ่ายร้ายเกิดขึ้น คือ
เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกติฉินนินทา และประสบทุกข์
คนมีปัญญารู้เท่าทัน ก็ไม่กลัว ไม่เป็นไร เขาก็รักษาตัว
อยู่ได้ และยังหาประโยชน์ได้อีกด้วย คือ

๑. **รู้ทันธรรมดา** คือรู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลาย
ก็อย่างนี้เอง ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมผันแปร
ไปได้ทั้งสิ้น นี่แหละที่ว่อาณิจจัง เราก็ได้เจอกับมันแล้ว
เมื่อมีได้ ก็หมดได้ เมื่อขึ้นได้ก็ตกได้ แต่เมื่อหมดแล้ว

ก็มีได้อีก เมื่อตกแล้ว ก็อาจขึ้นได้อีก ไม่แน่นอน มันขึ้นต่อเหตุปัจจัย ข้อสำคัญว่า มันเป็นการมีการได้และเป็นการขึ้น ที่ดีงาม ขอบธรรม เป็นประโยชน์หรือไม่ และเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาหาเหตุปัจจัย และทำให้ถูกต้องต่อไป

เพราะฉะนั้น อย่ามัวมาตรอมตรมทุกขระทมเหงาหงอย อย่ามัวเศร้าโศกเสียใจละห้อยละเหี่ยท้อแท้ใจไปเลย จะกลายเป็นการซ้ำเติมทักถมตัวเองหนักลงไปอีก และคนที่ต้องพึ่งพาอาศัยเราก็มายิ่งแย่มากขึ้น เรื่องธรรมดาของโลกธรรมเป็นอย่างนี้ เราก็ได้เห็นความจริงแล้ว เรารู้เท่าทันมันแล้ว เอาเวลามาศึกษาหาเหตุปัจจัย จะได้เรียนรู้ จะได้แก้ไขปรับปรุง ลุกขึ้นมาทำให้พื้นตัวขึ้นใหม่ดีกว่า เมื่อรู้เท่าทัน อยู่กับความจริงอย่างนี้ เราก็รักษาตัว รักษาใจให้เป็นปกติ ปลอดภัย ผ่องใสอยู่ได้ ไม่ละเมอคลุ้มคลั่งเตลิดหรือฟุบแพบทำลายหรือทำร้ายตัวเองให้ยิ่งแย่มากขึ้น

๒. *เอามาพัฒนาตัวเรา* คนที่เป็นนักปฏิบัติธรรม เมื่อความเสื่อม ความสูญเสีย และโลกธรรมฝ่ายร้ายทั้งหลายเกิดขึ้นแก่ตน นอกจากรู้เท่าทันธรรมดา

มองเห็นความจริงของโลกและชีวิตที่เป็นอนิจจังแล้ว เขายังเอามันมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาตัวเอง ให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

เขาจะมองว่า นี่แหละความไม่เที่ยงได้เกิดขึ้น แล้ว เมื่อมันเกิดขึ้นมาก็เป็นโอกาสที่เราจะได้ทดสอบตนเอง ว่าเรามีความมั่นคงและความสามารถแค่ไหน ในการที่จะต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้ เราจะเผชิญกับมันไหวไหม ถ้าเราแน่จริง เราก็ต้องสู้กับมันไหว และเราจะต้อง แก้ไขได้ เพราะอันนี้เท่ากับเป็นปัญหาที่จะให้เราสู้ให้ เราแก้ เราจะมีความสามารถแก้ปัญหาใหม่ นี่คือ บททดสอบที่เกิดขึ้น นอกจากเป็นบททดสอบแล้วก็ เป็น บทเรียน ที่เราจะต้องศึกษาว่ามันเกิดขึ้นจากเหตุอะไร เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อไปข้างหน้า ถ้าเราสามารถ แก้ปัญหานี้ได้ ก็แสดงว่า เรามีความสามารถจริง ถ้าเราผ่านสถานการณ์นี้ไปได้ปลอดภัยสวัสดิแล้ว ต่อไปเราก็จะมีความสามารถและชัดเจนยิ่งขึ้น

รวมความว่า คนที่ดำเนินชีวิตเป็น จะใช้ ประโยชน์จากโลกธรรมฝ่ายร้ายได้ ทั้งในแง่เป็นเครื่อง ทดสอบจิตใจ และเป็นเครื่องพัฒนาปัญญา คือ

ทดสอบว่าเรามีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง แม้จะเผชิญ
เคราะห์ร้ายหรือเกิดมีภัย ก็ดำรงรักษาตัวให้ผ่านพ้น
ไปได้ ไม่หวั่นไหว และใช้ปัญญาเรียนรู้สืบทอดเหตุปัจจัย
เพื่อจะได้แก้ไขและสร้างสรรค์เดินหน้าให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
ต่อไป

ยิ่งกว่านั้น เขาจะมองในแง่ดีว่า คนที่ผ่านทุกข์
ผ่านภัยมามาก เมื่อผ่านไปได้ ก็เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง
คนที่ผ่านมาได้ ถือว่าได้เปรียบคนอื่นที่ไม่เคยผ่าน
นอกจากผ่านทุกข์ผ่านโศกผ่านภัยไปแล้ว ถ้ายัง
สามารถผ่านไปได้ด้วยดีอีกด้วย ก็เป็นหลักประกันว่า
ต่อไปไม่ต้องกลัวแล้ว เพราะแสดงว่าเราประสบผล
สำเร็จแก้ปัญหาได้ เราจะมีชีวิตที่ดั่งงามเข้มแข็ง ไม่ต้อง
กลัวภัยอันตรายอีก ดีกว่าคนที่ไม่เคยเจอกับสิ่งเหล่านี้
พบแต่สิ่งที่เป็นคุณหรือสิ่งที่ชอบใจอย่างเดียว เป็นชีวิต
ที่ไม่ได้ทดสอบ

เป็นอันว่า ถ้ามองในแง่ที่ดีงามแล้ว เราก็
ใช้ประโยชน์จากโลกธรรมทั้งที่ดีและร้ายได้ทั้งหมด
อย่างน้อยก็เป็นคนชนิดที่ว่า ไม่เหลิงในสุข ไม่ถูกทุกข์
ทับถม ฉะนั้น ถ้าเราจะต้องเผชิญกับโลกธรรมที่ไม่ชอบใจ

ก็ต้องมีใจพร้อมที่จะรับและสู้มัน ถ้าปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง เราก็จะผ่านสถานการณ์ไปด้วยดี และเป็นประโยชน์ เราจะมีความเข้มแข็ง ชีวิตจะดีขึ้นเรื่อยๆ แล้วตอนนั้น เราจะได้พิสูจน์ตัวเองด้วยว่า ถึงแม้ว่าเราจะมีประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่ง ที่เป็นรูปธรรมหรือมีวัตถุเพียงเล็กน้อยนี้ เราจะสามารถอยู่ด้วยประโยชน์สุขขั้นที่สอง ด้วยทุนทางด้านคุณความดี ทางด้านจิตใจได้หรือไม่ แล้วก็ทดสอบยิ่งขึ้นไปอีกคือในระดับที่สาม ว่าเรามีจิตใจที่เป็นอิสระ สามารถที่จะอยู่ดีมีสุข โดยไม่ถูกระแทรกกระเทือนห่วงหวัดด้วยโลกธรรมได้ไหม

ถ้าจิตถูกโลกธรรมทั้งหลายกระทบกระทั่งแล้วไม่ห่วงหวัด ยังสามารถมีใจเบิกบานเกษมปลอดโปร่ง ไม่มีธุลีไร้ความขุ่นมัวเศร้าหมองแผ่ไปได้ ก็เป็นมงคลอันสูงสุด มงคลหมดทั้ง ๓๘ ประการมาจบลงสุดท้ายที่นี่

พระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมไปตามลำดับ จนมาถึงข้อนี้ คือมีจิตใจที่เป็นอิสระอย่างที่พระสงฆ์สวดในงานพิธีมงคลทุกครั้ง ตอนที่สวดมงคลสูตร มงคล ๓๘ จะมาจบด้วยคาถานี้ คือ

บุญจัสสะ โลกะธัมเมหิ จิตตัง ยัสสะ นะ กัมปะติ
อะโสกัง วิระชัง เขมมัง เอตัมมังคะละมุตตะมัง

ผู้ใดถูกโลกธรรมทั้งหลาย (ทั้งฝ่ายดีและ
ฝ่ายร้าย) กระทบกระทั่งแล้ว จิตใจไม่เศร้าโศก ไม่
หวั่นไหว เกษม มั่นคง ปลอดภัยได้ นั่นคือมงคล
อันอุดม

ถ้าถึงขั้นนี้แล้ว ก็เรียกว่าเราได้ประสบประโยชน์
สุขขั้นสูงสุด ชีวิตก็จะสมบูรณ์ อยู่ในโลกก็จะมีความสุข
เป็นเนื้อแท้ของจิตใจ ถึงแม้ไปเจอความทุกข์เข้าก็ไม่มี
ปัญหา ก็สุขได้แม้แต่ในท่ามกลางความทุกข์ และคนที่
ทำอย่างนี้ได้ จะมีลักษณะชีวิตที่พัฒนาในด้านความสุข
ซึ่งจะทำให้เป็นคนที่มีความสุขได้ง่าย

ทำไม โลกยิ่งพัฒนา

ชาวประชายิ่งเป็นคนี่สุขยาก

เป็นที่น่าสังเกตว่า มนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้ได้
พัฒนาทางด้านวัตถุกันมาก เก่งในการหาวัตถุเป็น
อย่างยิ่ง แต่มีลักษณะที่ปรากฏเด่นขึ้นมาอย่างหนึ่ง

คือมักจะกลายเป็นคนที่สุขยากขึ้น ยิ่งอยู่ไป ๆ ในโลก ก็ยังเป็นคนที่สุขยากขึ้นทุกที อันนี้ไม่ใช่ลักษณะที่ดี

เมื่อมีของมีวัตถุอะไรต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก ประโยชน์สุขในระดับที่หนึ่งมากขึ้น คนก็น่าจะมีความสุขมากขึ้น แต่ปรากฏว่าผู้คนไม่ได้มีความสุขมากขึ้น ความสุขบางอย่างที่ดูเหมือนจะมากขึ้นก็มักจะเป็นของ จาบจวยเสียมากกว่า โดยเฉพาะความสุขที่แท้ในจิตใจ นอกจากไม่ดีขึ้น ยังมีที่ต่ำาลดน้อยลง คนตะเกียกตะกายหาความสุขแบบผ่าน ๆ ชั่วครู่ชั่วยามกันพล่านไป เพราะไม่มีความสุขที่มั่นคงยืนตัวอยู่ภายใน

ทั้ง ๆ ที่มีสิ่งของและอุปกรณ์ที่จะบำรุงความสุข มากเหลือล้น แต่คนก็ขาดแคลนความสุขกันอยู่เรื่อย ๆ และมีลักษณะอาการที่มีความสุขได้ยาก คือกลายเป็น คนที่สุขยากขึ้น อย่างที่ว่า เคยมีเท่านั้นสุขก็ไม่สุขแล้ว ต้องมีเท่านั้น ต้องได้ขนาดโน้นจึงจะสุข อันนี้ก็เป็น ลักษณะที่น่าสังเกต

ในเรื่องนี้ ลักษณะที่ตรงกันข้ามก็คือสุขง่ายขึ้น คนเราอยู่ในโลกนี้ ชีวิตของเราเจริญเติบโตขึ้นมา เรา พัฒนาขึ้น ๆ สิ่งหนึ่งที่เราน่าจะพัฒนาขึ้นด้วย ก็คือ

ความสุข หมายความว่ายิ่งเราพัฒนาไป เราก็น่าจะเป็นคนที่สุขง่ายยิ่งขึ้น และก็สุขได้มากขึ้น

เมื่อเป็นเด็ก ได้เล่นอะไรเล็กๆ น้อยๆ หรืออยากได้อะไรนิดๆ หน่อยๆ พอได้มาก็ดูจะมีความสุขมาก ๆ สุขได้ง่ายๆ แต่พอโตขึ้นมาดูเหมือนว่าจะสุขยากขึ้นทุกที

ถ้าเรามีชีวิตอยู่มาแล้วเราเป็นคนสุขง่ายขึ้นนี่ โอ! เราจะโชคดีมาก เพราะถ้าเราสุขง่าย มันก็ต้องดีซี ทำอะไรนิดหน่อยมีอะไรได้อะไรเล็กๆ น้อยๆ เดี่ยวมันก็สุขละ แต่เดี๋ยวนี้กลายเป็นว่าเรามีอะไรนิดหน่อยไม่ได้ จะต้องมีมาก ๆ จึงจะสุข ในทางที่ถูกที่ควร ถ้าเรามีความสุขง่ายขึ้น แล้วเราได้ของมากขึ้น เราก็ยิ่งสุขใหญ่ แต่ถ้าเราสุขยากขึ้น เราได้ของมามากขึ้น มันก็ไม่ช่วยให้เราสุขมากขึ้น เพราะแม้ว่าสิ่งอำนวยความสะดวกจะมากขึ้นก็จริง แต่จุดหรือขีดที่จะมีความสุขได้ก็เขยิบหนีขึ้นไป เพราะฉะนั้น บางทีได้สิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น แต่ได้ความสุขน้อยลง

อะไรที่มันขาดหายไป คำตอบก็คือเราพัฒนาด้านเดียว เราพัฒนาชีวิตเพียงด้านหนึ่ง คือ เราไป

มุ่งว่าถ้าเรามีวัตถุมืออะไรต่าง ๆ มีทรัพย์สินเงินทอง
ยศ ตำแหน่งดีขั้นนี้ เราจะมีความสุข ฉะนั้น เราก็
แสวงหาวัตถุมือหรือสิ่งที่จะมาบำรุงความสุขกันให้มาก
แต่การที่เราจะแสวงหาอย่างได้ผล เราก็จะต้องพัฒนา
ความสามารถอันนี้ คือพัฒนาความสามารถในการ
แสวงหาสิ่งที่จะมาบำรุงความสุข และมนุษย์เราก็ได้
พัฒนาในด้านนี้กันจริง ๆ จัง ๆ ดังจะเห็นว่าในด้านนี้
เราเก่งมาก มนุษย์ยุคปัจจุบันได้พัฒนาความสามารถ
ในการแสวงหาวัตถุมือมาบำรุงความสุขกันได้เก่งกาจ แม้
แต่การศึกษาก็จะมีความหมายอย่างนี้ด้วย ดูซิ การ
ศึกษาส่วนมากจะมีความหมายและความมุ่งหมาย
อย่างนี้ คือเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาวัตถุ
มาบำรุงความสุข แล้วเราก็เก่งกันในด้านนี้ เรามีความ
สามารถในการหาสิ่งมาบำรุงความสุขอย่างมากมาย

แต่ที่นี้ยังมีอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาชีวิตที่เรา
มองข้ามไป คือความสามารถในการที่จะมีความสุข
บางที่เราพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งบำรุงความสุข
พอพัฒนาไป ๆ ตัวความสามารถในการที่จะมีความสุข
นี้ก็กลับลดน้อยลง หรือแม้แต่หายไปเสียเฉย ๆ ในเรื่อง

นี้ท่านว่าต้องมีคุณภาพ คือต้องมีความสามารถที่จะมีความสุขมาเข้าสู่ ในเมื่อเราจะต้องมีอีกด้านหนึ่งคือความสามารถในการที่จะมีความสุข เราก็ต้องพัฒนาความสามารถนี้ขึ้นด้วย

ความสุขจะเพิ่มทวี ถ้าพัฒนาอย่างมีคุณภาพ

ถ้าเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ด้วยพร้อมกันไปกับการที่เราพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งบำรุงความสุข มันก็จะมีคุณภาพ แล้วสองด้านนี้ก็จะมาเสริมกันด้วย เพราะว่าเมื่อเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้นไป เราก็มีความสุขง่ายขึ้น เมื่อเราสุขง่ายขึ้น แล้วเรามีของบำรุงความสุขมากขึ้น ความสุขมันก็ท่วมท้นเป็นทวีคูณเลย แต่ที่มันเสียหรือล้นเหลือไปไม่เป็นอย่างนั้นก็เพราะสาเหตุนี้แหละ คือการที่เราพัฒนาด้านเดียว เราได้แต่พัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งบำรุงความสุข แต่เราไม่ได้พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข บางทีความสามารถนี้กลับค่อย ๆ หดไปด้วยซ้ำ

คนจำนวนมากอยู่ไป ๆ ในโลก ก็ค่อย ๆ
หมดความสามารถที่จะมีความสุข ในเมื่อเขาหมด
ความสามารถที่จะมีความสุข สิ่งบำรุงความสุขก็ไม่มี
ความหมาย อันนี้คือชีวิตที่ขาดดุลยภาพ เพราะเรา
มัววุ่นอยู่กับประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งอย่างเดียว ขาดการ
พัฒนาเพื่อประโยชน์สุขระดับที่สอง และระดับที่สาม

ในทางธรรม ท่านไม่ได้มองข้ามการพัฒนาใน
ระดับที่หนึ่ง อันนั้นท่านเรียกว่าการพัฒนาในระดับศีล
คือการพัฒนาความสามารถที่จะหาตลอดจนจัดสรร
และจัดการกับสิ่งบำรุงความสุข แต่ระดับต่อไปซึ่งอย่า
ได้มองข้าม ก็คือการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข

ถ้าเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข หรือ
อย่างน้อยเราไม่สูญเสียมันไป เราก็จะเป็นคนที่มีสุข
สุขได้ไม่ยาก หรือกลับจะเป็นคนที่สุขง่ายขึ้น ๆ ด้วย
คนที่มีความสามารถอย่างนี้จะอยู่อย่างไรก็สุขสบาย
สุขสบายตลอดเวลาเลย และยิ่งอยู่ไปก็ยิ่งสุขง่ายขึ้น
ยิ่งมีของมาก็ยิ่งสุขกันใหญ่ ฉะนั้นจึงควรทบทวนดูว่า
ถ้าหากเรามีอะไรต่ออะไรมากมายแล้ว ก็ยังมีความสุข
ก็คงจะเป็นเพราะสาเหตุอันนี้ด้วย คือเราชักจะหมด

ความสามารถที่จะมีความสุข

การปฏิบัติธรรม นั้น ในความหมายหนึ่งก็คือ การพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข เป็นการทำให้ คนเป็นสุขได้ง่ายขึ้น ฉะนั้นโยมที่ปฏิบัติธรรมจะต้องนึก ถึงความหมายที่ว่านี้ ถ้าเราปฏิบัติธรรม เราจะมี ความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้น และง่ายขึ้น จะต้อง เป็นคนที่สุขง่ายขึ้น แล้วทั้งสองด้านนี้เราไม่ทิ้งเลย ลักอย่าง เพราะฉะนั้น เราจะเป็นคนที่สมบูรณ์ เพราะ ว่าในด้านความสามารถที่จะมีความสุข เราก็เป็นคน ที่มีความสุขได้ง่ายขึ้น และในด้านการหาวัตถุบำรุง ความสุข เราก็มีความสามารถที่จะหาได้เพิ่มขึ้น เมื่อ เป็นอย่างนี้เราก็มีความสุขกำลังสอง

ถ้าไม่มีความสุขแบบประสาน

ก็ไม่มีการพัฒนาแบบยั่งยืน

ที่นี้เรื่องมันไม่จบแค่นี้ พอเรามีความสามารถ ที่จะมีความสุขได้มากขึ้น ความสุขของเรานั้นกลับขึ้น ต่อวัตถุน้อยลง เราก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุมากมายที่จะมี

ความสุข เรามีแค่พอเหมาะพอควรเราก็มีความสุขเต็มอิ่มแล้ว เราก็ไม่กังวลในเรื่องวัตถุมาก แต่ในเวลาเดียวกันนี้ ความสามารถที่จะหาวัตถุบำรุงความสุขของเรายังมีอยู่เต็มที่ เราก็หาวัตถุได้เยอะแยะมากมาย แต่ความสุขของเราไม่ขึ้นต่อสิ่งเหล่านั้น แล้วจะทำอย่างไรละ

วัตถุกี่เข้ามา ๆ ความสุขของเราก็ไม่ได้ขึ้นต่อมัน เราสุขอยู่แล้วนี่ จะทำอย่างไรละที่นี่ ปรากฏว่า พอดุลยภาพที่ว่ามานี้เกิดขึ้น จิตใจของเราก็เปิดออก เราก็มีโอกาสดึงความสุขความทุกข์ของคนอื่น แล้ววัตถุที่เข้ามามาก็กลายเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์หรือแก่สังคมไปเลย

ตอนนี้ความสุขของเราไม่ขึ้นต่อวัตถุเหล่านั้นมากนักแล้ว สิ่งเหล่านั้นมีมามากก็เป็นส่วนเหลือส่วนเกิน และเมื่อใจของเราไม่มัวพะวงวุ่นวายกับการหาสิ่งเสพ ใจนั้นก็เปิดออกไปคิดถึงคนอื่น เราก็เลยใช้วัตถุเหล่านั้น ที่แสวงหามานี้ ในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ สร้างสรรค์ความดี ทำประโยชน์สุขขยายออกไป เมื่อทำอย่างนี้ เราก็ยิ่งเข้าถึงประโยชน์สุขใน

ระดับที่สอง

พอเราทำอย่างนี้แล้ว เราระลึกถึงชีวิตของเราว่าได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีคุณค่า เราก็ยังมีความสุขลึกซึ้งขึ้นในใจของเราอีก ประโยชน์สุขขั้นที่สองมาแล้ว ก็สนับสนุนประสิทธิภาพของประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง ประโยชน์สุขทั้งสองระดับ ก็เลยสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสุขของบุคคลก็มาเนื่องจากความสุขของสังคม ตัวเราสุขง่ายและได้สุขแล้ว เราช่วยเหลือสังคม เพื่อนร่วมสังคมก็มีความสุขและเราเองก็ยิ่งสุขขึ้นด้วยความสุขแบบนี้จึงเนื่องอาศัยและประสานเสริมซึ่งกันและกัน

เวลาเราหาประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง เราบอกว่าเราจะต้องได้มากที่สุด เราจึงจะมีความสุขที่สุด เราก็เลยต้องยิ่งแสวงหาให้ได้มากที่สุด คนอื่นเขาก็มองอย่างเดียวกัน เขาก็มองว่ายิ่งได้มากเขาก็จะยิ่งสุขมาก เมื่อต่างคนต่างหา ต่างคนต่างเอาต่างคนต่างได้ มันก็ต้องแย่งกันเบียดเบียนกัน มันก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เรียกว่าเป็น *ความสุขที่ต้องแย่งชิงกัน* เมื่อต้องแย่งชิงก็เป็นการบอกอยู่ในตัวแล้วว่า จะต้องเจอ

กับทุกข์ด้วยและไม่แน่ว่าจะได้สุขหรือไม่

ทีนี้พอเรามาดังระดับที่สอง มันเปลี่ยนไปกลายเป็นว่าความสุขนั้นมันเนื่องกัน สุขของตนกับสุขของคนอื่น หรือสุขของบุคคลกับสุขของสังคม มันมาประสานเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ทุกคนสุขไปด้วยกัน มันก็เลยไม่ต้องเบียดเบียนหรือแย่งชิงกัน เป็นความสุขที่เนื่องกัน หรือความสุขที่ประสานกัน

เวลานี้พูดกันมากกว่าจะต้องมีการพัฒนาแบบยั่งยืน โลกจึงจะอยู่รอดได้ แต่ถ้าพัฒนากันไปแล้วผู้คนมีแต่การหาความสุขแบบที่แย่งชิงกัน การพัฒนาแบบยั่งยืนก็จะเป็นเพียงความฝันที่ไม่มีทางเป็นจริง

เราก็มองเห็นกันได้ไม่ยากว่า ถ้ามีแต่การพัฒนาด้านวัตถุ จะพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและพัฒนาเศรษฐกิจไปเท่าไรก็ตาม ถ้าไม่มีการพัฒนาคนในด้านความสามารถที่จะมีความสุขนี้ ก็จะต้องมีแต่การหาความสุขแบบแข่งขันช่วงชิง การพัฒนาแบบยั่งยืนก็ไม่มีทางสำเร็จ ถ้าจะให้การพัฒนาแบบยั่งยืนสำเร็จผล ก็ต้องพัฒนาคนให้มีความสุขแบบประสาน

การพัฒนาแบบยั่งยืน มาด้วยกันกับความสุขแบบยั่งยืน

ฉะนั้น เมื่อมนุษย์พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ พอจิตใจพัฒนาดีขึ้นมา ความสุขที่จะต้องได้ต้องเอาวัตถุนาก็ค่อยๆ อาศัยวัตถุน้อยลง ตอนแรกเราจะสุขเมื่อได้เมื่อเอา แต่พอเราพัฒนาคุณธรรมขึ้นมา มันก็เปลี่ยนแปลงไป ความสุขจะขึ้นต่อสิ่งเหล่านั้นน้อยลง กลับมาขึ้นต่อการมีคุณความดี เช่นการมีความรักแท้เกิดขึ้นในใจ

ความรักแท้ คืออะไร คือความอยากให้คนอื่นมีความสุข และอยากทำให้เขามีความสุข ตรงข้ามกับความรักเทียมที่อยากได้อยากเอาคนอื่นมาทำให้ตัวมีความสุข

ความรักแท้นั้นจะเห็นได้จากตัวอย่างง่าย ๆ คือ พ่อแม่ พ่อแม่รักลูกก็คืออยากให้ลูกมีความสุข ความสุขของคนทั่วไปนั้นบอกว่าต้องได้ต้องเอาจึงจะมีความสุข แต่พ่อแม่ไม่จำเป็นต้องได้ความสุขจากการได้หรือการเอา พ่อแม่ให้แก่ลูกก็มีความสุข เวลาให้แก่

ลูกพ่อแม่เสียใจหรือทุกข์ไหม ไม่ทุกข์เลย ให้ไป ถ้าพูด
ในแง่ของวัตถุ ก็คือตัวเองเสีย พ่อแม่สูญเสียวัตถุนั้นไป
เพราะให้แก่ลูก แต่พ่อแม่ให้แก่ลูกแล้ว แทนที่จะทุกข์
พ่อแม่กลับเป็นสุข

พ่อแม่สูญเสียแต่กลับสุขเพราะอะไร พ่อแม่สละ
ให้แต่กลับได้ความสุขเพราะอะไร ก็เพราะอยากให้ลูก
เป็นสุข พ่อแม่รักลูกอยากเห็นลูกเป็นสุข ความอยาก
ให้คนอื่นเป็นสุขนั้น ท่านเรียกว่าเมตตา เมื่อเรามี
ความอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข พอเราทำให้คนอื่นเป็นสุขได้
ก็สมใจเรา เราก็เป็นสุข

เพราะฉะนั้น คนใดมีเมตตา เกิดความรักแท้
ขึ้นมา เขาก็มีสิทธิ์ที่จะได้ความสุขประเภทที่สอง คือ
ความสุขจากการให้ ส่วนคนที่ไม่มีคุณธรรม อยู่กับเขา
ในโลกตั้งแต่เกิดมาก็ไม่ได้พัฒนา ก็จะมีความสุขประเภท
เดียว คือ ความสุขจากการได้และการเอา ต้องได้
ต้องเอาจึงจะเป็นสุข

พอเรามีคุณธรรมเกิดขึ้นในใจ คือมีเมตตาขึ้นมา
เราก็อยากให้คนอื่นมีความสุข เช่นอยากให้ลูกมีความสุข
พอเราให้แก่ลูก เราก็มีความสุข ที่นี้ขยายออกไป เรา

รักคนอื่น รักสามี รักภรรยา รักพี่ รักน้อง รักเพื่อนฝูง
ยิ่งเรารักจริงขยายกว้างออกไปเท่าไร เราก็อยากให้คน
ทั่วไปมีความสุขเพิ่มขึ้นเท่านั้น พอเราให้เขาเราก็มี
ความสุข เพราะเราทำให้เขามีความสุขได้เราก็มีความสุข
ความสุขของเรากับความสุขของเขาเนืองกัน ประสาน
เป็นอันเดียวกัน

ฉะนั้น คนที่ได้รับการพัฒนาดี มีคุณธรรม เช่น
มีเมตตาเกิดขึ้นในใจ จึงเป็นคนที่ได้เปรียบมาก จะมี
ความสุขเพิ่มขึ้นและขยายออกไป และได้ความสุขที่
สะท้อนเสริม คือกลายเป็นว่า ความสุขของเราก็เป็น
ความสุขของเขา ความสุขของเขาก็เป็นความสุขของเรา
เป็นอันเดียวกันไปหมด

คนที่พัฒนามาถึงระดับนี้ ก็มีความสุขเพิ่มขึ้น
และ ขยายมิติแห่งความสุขออกไป คือ นอกจาก
ความสุขจากการได้การเอาแล้ว ก็มีความสุขจากการ
ให้เพิ่มขึ้นมาด้วย และเขาก็จะมีชีวิตและความสุขชนิด
ที่เป็นอิสระมากขึ้น เพราะความสุขของเขาขึ้นต่อวัตถุ
ภายนอกน้อยลง นอกจากนั้น ความสุขของเขาก็เริ่ม
เป็นเนื้อหาสาระมากขึ้น ไม่เป็นเพียงความสุขผ่าน ๆ

ที่ได้จากการเสพวัตถุให้ตื่นเต้นไปคราวหนึ่ง ๆ แล้ว คอยวิ่งตามหาความสุขขึ้นไป ๆ แต่เขาจะมีความสุข ชนิดที่ยืนพื้นประจำอยู่ในใจของตัวเอง ที่ไม่ต้องรอผล การวิ่งไล่ตามหาจากภายนอก เรียกได้ว่าเป็น *ความสุขแบบยั่งยืน*

ถ้าคนพัฒนาจนมีความสุขแบบยั่งยืนได้อย่างนี้ ก็จะเป็นหลักประกันให้การพัฒนาแบบยั่งยืนสำเร็จผล ได้จริงด้วย เพราะถ้าวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดแล้ว การพัฒนาที่ผิดพลาด ซึ่งกลายเป็นการพัฒนาแบบไม่ ยั่งยืนนั้น ก็เกิดจากความเชื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่อง ความสุขและวิธีการหาความสุขของมนุษย์ ที่ไม่ได้ พัฒนาขึ้นมาเลยนั่นเอง ถ้ามนุษย์จมอยู่กับแนวความคิด และวิธีการในการหาความสุขแบบที่ไม่พัฒนานั้น ก็ ไม่มีทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนได้ เพราะ ฉะนั้น การพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องมากับความสุขแบบ ยั่งยืน

เป็นอันว่า การพัฒนาในระดับของประโยชน์สุข ที่แท้ นี้ จะทำให้โลกนี้มีความสุขร่มเย็น พร้อมกับที่ ตัวบุคคลเองก็สุขสบายพอใจ ทุกอย่างดีไปหมดเลย

เพราะอะไรต่ออะไรก็มาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ฉะนั้น
เมื่อเดินทางถูกแล้ว ชีวิตก็สมบูรณ์ และความสุขก็ยิ่ง
มากขึ้น จนเป็นความสุขที่สมบูรณ์ไปด้วย

ขอแทรกข้อสังเกตว่า เวลาเรารักใคร ก็จะมี
ความรักสองแบบ ไม่แบบใดก็แบบหนึ่ง หรืออาจจะ
ทั้งสองแบบปนกันอยู่ ได้แก่ ความรักแบบที่หนึ่ง เมื่อ
รักใคร ก็คือต้องการจะเอาเขามารุงความสุขของเรา
และความรักแบบที่สอง เมื่อรักใคร ก็คืออยากให้เขา
มีความสุข พอเราอยากให้เขาเป็นสุข เราก็จะพยายาม
ทำให้เขาเป็นสุข ไม่ว่าจะทำอย่างไรก็ตามที่จะทำให้เขา
เป็นสุขได้ เราก็พยายามทำ เพราะฉะนั้น เราก็ให้
เราก็ช่วยเหลือเกื้อกูลเอาใจใส่อะไรต่าง ๆ ทำให้เขา
เป็นสุข พอเขาเป็นสุข เราก็เป็นสุขด้วย

ฉะนั้น ความรักประเภทที่ ๒ นี่จึงเป็นคุณธรรม
ท่านเรียกว่าเมตตา เช่น พ่อแม่รักลูก ก็อยากให้ลูก
เป็นสุข แล้วก็พยายามทำให้ลูกเป็นสุข ด้วยการให้
เป็นต้น แล้วเราก็ขยายความรักประเภท ๒ คือ
เมตตานี้ออกไปให้กว้างขวาง เป็นการพัฒนาที่ทำให้มี
ชีวิตและสังคมที่ดีงาม เพราะตัวเราเองก็ขยายขอบเขต

ของความสุได้มากขึ้น พร้อมกับที่โลกก็มีความสุขมากขึ้นด้วย

ตกลงว่า นี่แหละคือหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามได้ ก็เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตของเรา และช่วยให้โลกนี้ร่มเย็นเป็นสุขไปด้วย

ชีวิตสมบุรณ์ สุขก็สมบุรณ์ สังคมก็สุขสมบุรณ์ เพราะจิตเป็นอิสระด้วยปัญญา ที่ถึงการพัฒนาอย่างสมบุรณ์

การปฏิบัติธรรมนี้ทำให้ทุกอย่างประสานกลมกลืนกันไปหมด เช่น ประโยชน์สุขของเราก็เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นด้วย ประโยชน์สุขของผู้อื่นก็เป็นประโยชน์สุขของเราด้วย ไม่ขัดแย้งกัน แต่ถ้าเราไม่ปฏิบัติตามธรรม ทุกอย่างจะขัดแย้งกันหมด แม้แต่ความสุข ก็เป็นความสุขที่แย้งชิงกัน ซึ่งจะต้องเป็นทุกข์มากกว่าสุข

เมื่อปฏิบัติไปตามหลักการนี้จนถึงที่สุดแล้ว เราก็เป็นอิสระอย่างที่ว่ามาแล้ว จนถึงขั้นที่ว่า กฎธรรมชาติที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็เป็นของมันตามธรรมชาติ กฎธรรมชาติดีก็เป็นกฎของธรรมชาติ มันเป็นอย่างไกรักเป็นของมันไปซี เราก็อยู่ดีได้อย่างเป็นอิสระของเรา ไม่ถูกมันเข้ามาบีบคั้น ถ้าทำได้ถึงขั้นนั้นก็มีความสุขที่ไม่ขึ้นต่อวัตถุและไม่ขึ้นต่อแม้แต่นามธรรม ความดี คือมีความสุขอยู่ในใจตลอดเวลา เป็นความสุขที่ไม่ต้องหา ไม่ต้องไปขึ้นต่อสิ่งอื่น แต่เป็นความสุขที่เต็มเปี่ยมอยู่ในใจตลอดเวลา

เมื่อมีความสุขเต็มอยู่ในใจตลอดเวลาแล้ว มันก็เป็นอิสระ เป็นปัจจุบันทุกขณะ ก็จึงเรียกว่าเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ เมื่อเรามีชีวิตที่สมบูรณ์เป็นอิสระอย่างนี้แล้ว เราจะมีประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่ง และประโยชน์สุขขั้นที่สอง มันก็เป็นส่วนประกอบเข้ามา ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหา และยังเพิ่มพูนขยายประโยชน์สุขให้ทวียิ่งขึ้นไปอีก

ฉะนั้น ในฐานะพุทธศาสนิกชน เราควรจะพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประโยชน์สุขทุกขั้น

ขอทบทวนอีกทีหนึ่ง

ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ ด้านรูปธรรม ที่ตามองเห็นหรือเห็นได้กับตา คือการมีสุขภาพดี การมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงานเป็นหลักฐาน การมีศรัทธาฐานะ ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายบริวาร และการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๒ ด้านนามธรรม ที่ลึกล้ำเลยจากตามองเห็น คือเรื่องของคุณธรรมความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงาม ที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๓ ด้านนามธรรมชั้นโลกุตตระ ที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรม คือความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระ ด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่

ห้วนไหว วางใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย
ปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่
ตามธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ก็คงเป็น
ทุกข์ของธรรมชาติไป ไม่เข้ามาระทบกระทั่งบีบคั้น
จิตใจของเราได้ เป็นผู้มีความสุขอยู่กับตนเองตลอดทุกเวลา
ก็จบ ได้เท่านี้ **ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว**

อาตมามาในวันนี้ ก็เลขนำธรรมของพระพุทธเจ้า
เรื่องชีวิตที่สมบูรณ์นี้มาเล่าให้ญาติโยมฟัง อย่างน้อย
ในวันนี้ญาติโยมก็ทำประโยชน์สุขได้มากแล้ว

๑. ในด้านปัจจัยสี่ ทรัพย์สินเงินทอง และ
ฐานะทางสังคม ตลอดจนมิตรสหายบริวาร ท่านทั้งหลาย
ที่มานี้ อาตมาเชื่อว่กั้ทำกันมาได้มากพอสมควร คือ
มีประโยชน์สุขในด้านวัตถุ ที่เป็นรูปธรรมซึ่งตามองเห็น
กันเยอะแยะ นับว่าเป็นฐานที่ดีแล้ว

๒. ในขณะนี้ท่านทั้งหลายก็มีใจเป็นบุญเป็น
กุศล พากันเดินทางมาด้วยความมีศรัทธาในพระ
ศาสนา มีน้ำใจเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ มีไมตรีธรรมต่อกัน
ในหมู่ญาติมิตร แล้วก็มาพบกันด้วยความสุขชื่นใจ
ในไมตรีต่อกัน โดยที่แต่ละท่านก็เป็นผู้มีการศึกษา มี

หน้าที่การงาน และมีการสมาคมที่ทำให้มีความคิด
คำนึงเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังคมส่วนรวม นี่ก็เป็น
เรื่องของนามธรรมความดี ที่จะทำให้เราพัฒนากันยิ่ง
ขึ้นไป และจะทำให้เราใช้ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ เช่น
ทรัพย์สินเงินทอง ยศ ตำแหน่ง อำนาจ ในการที่จะ
ทำประโยชน์สุขขั้นที่สองให้เกิดเพิ่มขึ้น ประโยชน์สุขก็
ขยายออกไป

๓. เมื่อเรามีชีวิตและอยู่ในโลก ก็ต้องรู้จักชีวิต
และรู้จักโลกนั้นให้ชัดเจนตามเป็นจริง อย่างที่ว่ารู้
เท่าทันโลกและชีวิตนั้น เราจะได้ปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง
จริง ๆ ทั้งทางจิตใจและการดำเนินชีวิต เมื่อได้
สร้างสรรค์วัตถุและทำความดีกันมาแล้ว ก็ควรเข้าถึง
ความจริงกันให้จริง ๆ ด้วย จึงจะได้ประโยชน์จาก
พระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ แล้วก็จะทำให้ชีวิต
ของเราเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ โดยมีจิตใจที่เป็นอิสระ
เหนือโลกธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาที่สมบูรณ์ และม
ีความสุขที่สมบูรณ์

งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข

การแสดงธรรมนี้ถือเป็นการคุยกันแบบสบาย ๆ มากกว่า คืออย่าให้ถือเป็นเรื่องหนักอะไรเลย พอบอกว่าให้มาฟังพระแสดงธรรม เดียวจะนึกว่าเป็นเรื่องที่ยาก เป็นเรื่องของคัมภีร์วัด แล้วก็เลยอยากจะง่วง เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ถืออย่างที่ว่า เป็นการได้มาเยี่ยมเยียนกัน เมื่อมีการเยี่ยมเยียนกันแล้วก็มาพูดคุยสนทนาปราศรัยกัน ก็เป็นทำนองนี้ และเมื่อจะเยี่ยมเยียนชนิดที่ได้มีโอกาสพบกันมากท่าน ก็ต้องมาอยู่ในที่ประชุมเช่นนี้ เพราะมาเยี่ยมประเดี๋ยวเดียว ถ้าไม่จัดประชุมก็ได้พบกันไม่กี่คน การที่คุณโยมจัดให้แสดงธรรม อย่างนี้ก็เท่ากับว่าทำให้มีโอกาสได้พบกับหลาย ๆ ท่านนั่นเอง อันนี้ก็ป็นวิธีการอย่างหนึ่ง

ที่นี่ เมื่อมาพบกันแล้ว ก็ได้คุยสนทนาปราศรัย ในฐานะที่เป็นพระจะคุยเรื่องอะไรดี ก็คุยเรื่องธรรมให้ฟัง

สำหรับสถานที่นี้เป็นที่ทำงาน เป็นโรงงาน เมื่อเป็นโรงงานแล้วจะคุยเรื่องอะไรดี ก็น่าจะคุยกัน เรื่องงาน แต่มองในแง่หนึ่ง คนที่ทำงานอยู่แล้วนี้ บางทีก็ไม่ค่อยอยากให้พูดถึงเรื่องงาน คือตัวเอง ทำงานอยู่ก็หนักพอแล้ว พอมีคนมาเยี่ยมก็มาพูดเรื่อง งานอีก แทนที่จะเอาเรื่องสนุกๆ มาคุยกันให้สบายใจ เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ กลับมาคุยกันเรื่องงานเลย ยิ่งแย่ใหญ่ แต่อาตมาก็คิดว่า ในแง่หนึ่งถ้าหากว่าเรา พูดเรื่องงานนี้แหละ แต่พูดให้ถูกแง่มุมก็ดี แล้วก็จะเป็นประโยชน์แก่ชีวิตระยะยาวด้วย

บางทีการพูดเรื่องอื่นสลับเข้ามาก็อาจจะสนุกสนาน เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศเฉพาะชั่วคราวช่วยยาม แล้วก็ผ่านไป แต่แล้วเราก็ต้องกลับมาทำงานของเรา อีก ก็ต้องหนักต่อไปตามเดิม

ชีวิตจะสุขสันต์ ถ้าทำงานมีความสุข

ที่นี่ ถ้าเรามาเผชิญหน้ากับเรื่องงานเลย เอาละ เรื่องงานเป็นเรื่องหนัก เรื่องต้องใช้กำลัง เรื่องต้องใช้เรี่ยวแรงและต้องใช้ความคิด บางทีก็ถึงกับเครียด แต่เราก็จะพูดกันเรื่องงานนี้แหละ เป็นการเผชิญหน้ากับความจริงกันเลย มันอาจจะดีมากก็ได้ เพราะว่างานนั้นถ้าปฏิบัติให้ถูกต้องแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดผลดีระยะยาวแก่ชีวิตทั้งหมด ถ้าทำงานแล้วมีความสุข ชีวิตนี้ก็มีสุขยาวนานมากมาย แต่ถ้าการทำงานเป็นการทนทุกข์ ชีวิตส่วนใหญ่ของเราก็จะเป็น ชีวิตแห่งความทุกข์ที่ต้องทน เพราะอะไร เพราะว่างานเป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ของชีวิตของเรา มันกินเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของเรา อย่างท่านที่อยู่บริษัทนี้ ก็ต้องสละเวลาให้แก่กิจการของบริษัทวันหนึ่งมากทีเดียว

เอาตมาได้เดินไปชมกิจการของบริษัท และท่านที่นำชมก็เล่าและอธิบายให้ฟัง ก็ได้ทราบว่าชาวบริษัททำงานกันนาน อย่างพนักงานที่ยืนทำงาน เเท่าที่มอง

เห็นนั้น ท่านบอกว่าต้องยืนนาน บางทีถึง ๑๒ ชั่วโมง นานมาก นับว่าเป็นเรื่องที่หนักทีเดียว แสดงว่างานนั้น กินเวลาของชีวิตเข้าไปตั้งครึ่งวันแล้ว วันหนึ่งมี ๒๔ ชั่วโมง หักไป ๑๒ ชั่วโมงกับการยืนอย่างนั้น นอกจากนั้นยังต้องไปทำกิจธุระส่วนตัวอีก แล้วก็พักผ่อน หลับนอนเสียบ้าง เวลาในวันหนึ่งนี้เหลือจากการทำงาน ไม่เท่าไร และต่อจากวันทำงานแล้วก็เหลือวันพักผ่อน อีกคนละคงจะ ๒ วัน ถึงแม้ว่าอาตมาจะไม่ทราบ รายละเอียด แต่ก็สรุปได้ว่าเราใช้เวลาไปกับการงาน มาก การงานครอบครองชีวิตส่วนใหญ่ของเรา เพราะ ฉะนั้น เราควรปฏิบัติต่อการงานให้ถูก เพื่อให้ชีวิตนี้ มีความสุขคุ้มกับเวลาที่เป็นอยู่

คนเรานี้ต้องการให้ชีวิตมีความสุข และในการ ที่จะให้ชีวิตมีความสุขนั้น งานเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ ชีวิตมีความสุขได้ แต่ในเวลาที่เรามองว่างานทำให้ ชีวิตมีความสุขได้นี้ เรามองกันอย่างไร เรามักจะมอง ไปที่ผลที่จะเกิดขึ้นหลังจากทำงานแล้ว คือมองด้วยความหวังว่าหลังจากทำงานแล้วเราจะได้เงิน แล้วจะ ได้นำไปซื้อของต่าง ๆ ที่เราชอบใจ หรือไปเที่ยวที่โน่น

ที่นั่น กินใช้เที่ยวเล่นแล้วเราก็จะมีความสุข เป็นการ
 คิดหมายไปข้างหน้าในอนาคตว่า หลังจากทำงานไป
 แล้ว จะได้ผลของงานเป็นเงินทอง ที่จะนำไปใช้จ่าย
 แล้วก็จะมีความสุขจากการกระทำในอนาคตนั้น ไม่ได้
 มองที่ความสุขจากตัวงาน คือไม่ได้มองว่าตัวงานนั้น
 ทำให้มีความสุข บางทีถึงกับมองว่าตัวงานนั้นเป็น
 ความทุกข์ไปก็มี

บางคนไปมองว่าเวลาทำงานเราต้องทน ก็ทน
 ทำมันไป ทำให้มันเสร็จ แล้วเราก็จะได้รับผลตอบแทน
 ผลตอบแทนนั้นแหละจึงจะทำให้เรามีความสุข เราจะ
 ไปมีความสุขในอนาคตตอนโน้น ถ้าอย่างนี้ก็แสดงว่า
 เวลาที่เราจะมีความสุขนี้มันเหลือน้อย เพราะเวลาที่
 เป็นส่วนใหญ่ของชีวิตเป็นเวลาที่มีความทุกข์ ต้องทน
 ต้องรอความสุขที่ยังไม่มาถึง

คนจำนวนมากจะมองเรื่องงานอย่างนี้ ซึ่ง
 แสดงว่าแม้จะมองว่าความสุขเป็นผลที่ได้จากงานก็จริง
 แต่มองกันคนละจุด คือ คนทั่วไปมองจุดที่ว่า ตัวงาน
 ไม่ใช่ความสุข ต้องได้ผลตอบแทนจากงานนั้น แล้วจึง
 ไปหาความสุขอีกทีหนึ่ง อย่างนี้ก็หมายความว่าตัวงาน

นั้นไม่ทำให้เราเกิดความสุขโดยตรง เท่ากับเป็นการบอกว่า ชีวิตของเรานั้นมีความสุข น้อยกว่าส่วนที่ต้องทุกข์ต้องทน หากว่าเรามองงานเป็นเรื่องที่ต้องทุกข์ต้องทน ก็แสดงว่าชีวิตส่วนใหญ่ต้องทุกข์ต้องทน

ถ้าเรามองเสียใหม่ ว่าจะทำอะไรให้ชีวิตของเรามีความสุขให้มากที่สุด ในเมื่องานเป็นชีวิตส่วนใหญ่ของเรา เราก็ต้องหาทางทำให้งานเป็นตัวที่ทำให้เกิดความสุข แล้วเวลาส่วนใหญ่ของชีวิตก็就会有ความสุข และยิ่งกว่านั้นก็คือว่า นอกจากตอนที่ทำงานจะมีความสุขไปด้วยแล้ว ยังได้รับผลตอบแทนจากการทำงาน แล้วก็ไปมีความสุขอีก เป็นความสุขซ้อนอีกชั้นหนึ่ง ก็เลยสุขไปหมด สุขสองชั้น สุขตลอดเวลา

เพราะฉะนั้น จุดสำคัญที่จะให้ชีวิตมีความสุข ก็อยู่ที่ว่า เราจะต้องจัดการกับงานหรือปฏิบัติต่องานของเราให้ถูกต้อง ให้มีความสุขในตอนที่ทำงานนั้นแหละ มิฉะนั้นแล้วชีวิตของเราส่วนใหญ่จะมีความสุข จะมีส่วนที่เป็นสุขน้อยกว่าส่วนที่เป็นทุกข์หรือที่ต้องทุกข์ต้องทน ตกลงว่าเราจะทำงานกันให้มีความสุข แต่ไม่ใช่มาสนุกโลดเต้นกันนะ เดี่ยวจะว่าเป็นงานแบบ

งานวัด งานลอยกระทง อย่างนั้นก็ป็นงานเหมือนกัน เราเรียกว่างาน งานลอยกระทงก็สนุก งานวัดไปดูหนัง ดูลิเกก็สนุก นั่นก็งานเหมือนกัน แต่งานแบบนั้นเป็นงานที่เราไปดูเขา เราไม่ต้องทำเอง

แต่ที่ท่านพูดอย่างนั้น มันมีแง่ความหมาย คือแสดงว่าคนไทยแต่เดิมนั้นมองงานในแง่สนุกสนานด้วย เช่นว่างานวัด งานลอยกระทง งานสงกรานต์ ทำไมเป็นงาน ก็ต้องอธิบายว่า คนไทยสมัยโบราณมองว่างานนี้เป็นเรื่องสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีความสุข ไม่ใช่เรื่องทุกข์ แม้แต่ไปเกี่ยวข้าวกัน ก็ยังไปร้องเพลง นั่นก็เป็นงานเหมือนกัน คือว่า เราไม่ได้มองเฉพาะตัวกิจกรรมที่ทำเท่านั้น แต่เรามองถึงจิตใจ ว่าให้มีความเพลิดเพลินเจริญใจ บันเทิงไปด้วย

คนสมัยหลังนี้มาได้ยินคำว่างานวัด งานสงกรานต์ งานลอยกระทง เป็นต้น แล้วก็ไม่ได้มองในแง่ว่าที่จริงมันเป็นงาน คือเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ด้วย ไปมองแต่ในแง่สนุกสนาน คือเดิมนั้นก็เป็นงานจริง ๆ เป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อประโยชน์แก่สังคมนั้น หมายความว่า เป็นงานที่ไปช่วยกันทำประโยชน์ต่อ

ส่วนรวม เช่น ไปที่วัดแล้วก็ไปช่วยกันก่อพระเจดีย์ทราย
 ขนทรายเข้าวัด หรือทำงานช่วยวัดอย่างใดอย่างหนึ่ง
 เป็นงานเป็นการทั้งนั้น เกี่ยวข้าวก็เป็นงานเป็นการ
 แต่ให้ทำพร้อมไปกับความรื่นเริงบันเทิงใจด้วย ตกลง
 ว่าที่จริงแล้ว งานในความหมายของประเพณีไทยนั้น
 มันมีตัวกิจกรรมที่เป็นสาระเป็นประโยชน์ส่วนหนึ่ง
 และด้านจิตใจที่มีความรื่นเริงอีกส่วนหนึ่ง ให้มีทั้ง
 สองอย่าง

เป็นอันว่า งานที่เราต้องการอย่างแท้จริงนั้น
 จะต้องมีความหมายครบสองส่วน คือ

หนึ่ง ตัวงานที่จะต้องทำให้เกิดผลสำเร็จ
 ที่เป็นจุดมุ่งหมายของงาน คือ ให้ได้ผลงานอย่างดี
 เช่นเมื่อทำโรงงานสับปะรด ก็หมายความว่า จะต้อง
 ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี และได้ปริมาณถึงเป้า
 คือมีเป้าหมายว่าจะทำได้เท่าไร ก็ทำให้ได้ตามที่ตั้ง
 เป้าไว้ และในด้านคุณภาพจะให้ได้ขั้นไหนก็ทำได้
 ตามนั้น พร้อมทั้งสามารถทำให้ดียิ่งขึ้นไปด้วย อันนี้
 ก็ส่วนหนึ่ง คือตัวงานนั้นต้องได้ผลด้วย

อีกด้านหนึ่ง คือ จิตใจที่ทำงานนั้นเป็นจิตใจ
ที่มีความสุข หมายความว่า เวลาทำงานนั้นคนที่ทำ
ก็มีความสุขด้วย

ถ้าได้สองอย่างอย่างนี้ละก็เรียกว่าได้ผลสมบูรณ์
งานที่จะมีผลสมบูรณ์นั้น ให้มองดูทั้งสองด้านนี้ แล้ว
สองด้านนี้จะกลับมาช่วยกัน ถ้าเราทำงานโดยมีความ
สุขด้วยแล้ว ก็จะทำให้เราพอใจที่จะทำงานให้ได้ผลยิ่ง
ขึ้นไป พอเราทำงานได้ผลดียิ่งขึ้น เราก็อึดใจ เรียกว่า
มี *ปีติ* เกิดความอึดใจในผลงานนั้น ก็มีความสุขมาก
ขึ้น ก็ยิ่งทำให้ดีขึ้น แล้วก็สุขมากขึ้น เลยเป็นลูกโซ่
เรียกว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ มีผลย้อนกลับให้ได้ผลดีขึ้น
ทั้งในแง่ผลงานและความสุข

เพราะรู้คุณจึงรักงาน
และทำด้วยใจเบิกบานเป็นสุข

อย่างไรก็ดี จะเป็นอย่างไรก็ตามนี้ได้ เราจะต้อง
ปฏิบัติต่องานให้ถูกต้อง เริ่มต้นตั้งแต่วางใจต่องาน

ให้ถูก ถ้าวางใจต้องงานผิดแต่ต้นละก็ไปเลย พลาดหมด โดยเฉพาะถ้าวางทัศนคติต้องงานว่าเป็นเรื่องต้องทุกข์ ต้องทนแล้วคิดว่า เรามาทนทำงานให้เสร็จ แล้วเราจะได้ผลตอบแทนแล้วค่อยไปสนุกเสวยความสุขทีหลัง อย่างนี้ไม่ถูก เรียกว่าวางท่าที่ผิดแล้ว ต่อจากนั้นอะไร ต่ออะไรมันก็จะคลาดเคลื่อนผิดทางไปหมด กำลังทำงานแต่ใจลอยไปคอยผลตอบแทนข้างหน้า ไม่อยู่กับงาน ผลงานก็จะไม่ค่อยดี จิตใจก็ไม่ค่อยสบาย ความสุขก็น้อย แล้วเวลาได้ผลตอบแทน ไปหาความสนุกสนาน คนที่เป็นอย่างนี้ก็จะเลยเถิดไปง่าย ๆ หลงง่าย ๆ ระวัง สීමตัว เพราะมุ่งจะไปหาความสนุกสนาน บอกว่าทนทุกข์มานานแล้ว ตอนนี้เอาให้เต็มที่อะไรทำนองนี้ ก็เลยเสียไปเลย

ในทางตรงข้าม ถ้าเขามีความสุขอยู่ตั้งแต่ทำงานแล้ว เวลาเลิกงานเขาไปหาความสุขเพิ่มเติม ก็เป็นส่วนแถมเข้ามา ก็ไม่มีปัญหา นี่เป็นวิธีที่ถูกต้อง ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่วางใจให้ถูกต้องต้องงาน เรียกว่ามีท่าที่ หรือมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการทำงาน

ถามว่า ท่าที่หรือทำใจอย่างไรจึงจะทำให้

ทำงานได้ผลด้วยแล้วก็มีความสุขด้วย เหตุผลง่าย ๆ ที่จะทำให้เราทำงานได้ผลดีและมีสุขไปด้วย ก็คือ เราต้องมีความพอใจในงาน รักงาน นั้น ถ้าใจเรารัก เราพอใจในงานแล้ว เราก็อยากจะทำงานนั้น ใครมาห้ามก็ไม่อยากจะหยุด ไม่ยอม ใจเราจะทำ

รวมความว่า ถ้าใจเราพอใจจะทำ ทำด้วยใจรัก มันก็ตั้งใจทำ เมื่อทำแล้วนอกจากได้ผลดีก็มีความสุขในขณะที่กระทำนั้น

ที่ท่านบอกว่าต้องวางท่าที่ต่องานให้ถูกต้อง ก็คืออย่าไปมองงานว่าเป็นเรื่องต้องทุกข์ ต้องทน

คำถามต่อไปว่า ทำอย่างไรเราจะมีใจรักงาน เราจะพอใจทำงาน คำตอบคือ จะต้องเห็นคุณค่าของงาน ในเรื่องนี้ แต่ละอย่างเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน และกัน จุดหมายตอนนี่คือเราต้องการให้คนพอใจงาน อยากทำงาน ที่นี้ทำอย่างไรจะให้คนอยากทำงาน ก็ต้องเห็นคุณค่าของงาน

คุณค่าของงานนั้นมีหลายอย่าง พรรณนาได้มากมายหลายแง่ ถ้าเรายังมองเห็นคุณค่าของงานหลายแง่หลายด้านมากเท่าไร ก็จะเป็นเหตุผลที่ทำให้

ให้เราเกิดความรักงานมากขึ้นเท่านั้น

คุณค่าของงานประการแรก ง่ายที่สุด ก็เริ่มด้วยมองในแง่ของผลตอบแทนก่อน ผลตอบแทนก็คือ ปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพ หรือเงินทองที่จะซื้อหาของกินของใช้ เรารู้กันดีว่างานนี้แหละทำให้เรามีเครื่องเลี้ยงชีพ ทำให้เราเป็นอยู่ได้ดี งานเป็นสิ่งที่ผูกพันติดอยู่กับชีวิตของเรา มันมีคุณค่าต่อชีวิตของเรา ทำให้ชีวิตของเราดำรงอยู่ได้ด้วยดี ในเมื่องานเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อเรา เราก็ควรจะรักจะชอบมัน นอกจากมีคุณค่าต่อชีวิตของเรา แล้วก็โยงต่อไปถึงครอบครัวของเรา ญาติพี่น้องของเรา ด้วย

เรามาอยู่ห่างบ้าน บางทีเราทำงานเก็บเงินได้แล้ว เรายังส่งเงินไปช่วยบ้าน ไปช่วยพ่อช่วยแม่ ในท้องถิ่นอีก เห็นได้ชัดว่างานนี้มีคุณค่ามาก เป็นประโยชน์ต่อชีวิต ในเมื่องานเป็นประโยชน์ต่อชีวิต เราก็ควรรักงาน เหมือนอย่างคนเราด้วยกัน ใครเป็นคนที่มีคุณค่าต่อชีวิตของเรา เราก็รักใคร่ มีความรู้สึกที่ดีต่อเขา งานของเรานี้ มีคุณค่าต่อชีวิตของเรานักหนา ทำให้เราเป็นอยู่ได้ มีความสุขสบาย เราจึงควรตั้งใจ

ทำ เอาใจใส่มัน อันนี้ก็เป็นเหตุผลง่าย ๆ เป็นคุณค่าพื้นฐานอันดับที่หนึ่ง

แต่งงานไม่ได้มีคุณค่าแค่นี้ ที่จริงคุณค่าของตัวงานเอง ที่แท้ที่จริงนั้น ไม่ใช่เป็นผลตอบแทนด้วยซ้ำ *คุณค่าของงานก็คือผลที่เป็นวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของงาน* นั้นเอง คืองานแต่ละอย่าง ๆ ย่อมมีความมุ่งหมายที่จะแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์อะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การทำครัวก็เพื่อทำอาหารให้คนรับประทาน การขับรถก็เพื่อพาคนให้ไปถึงที่หมายโดยสะดวกรวดเร็ว การกวาดถนนก็เพื่อให้ถนนสะอาด ผลงานที่เป็นคุณค่าอย่างแท้จริงของงานก็คือ มีอาหารดี ๆ ที่จะให้คนกิน การเดินทางถึงจุดหมายโดยสะดวกรวดเร็ว และความสะอาดของถนนนี้เป็นผลของงานซึ่งเป็นผลโดยตรงของงาน เป็นคนละอย่างกับผลตอบแทน จะต้องแยกให้ถูกว่าเป็นผลของงานกับผลตอบแทน หรือผลงานกับผลเงิน

เมื่อจะทำงานให้ถูกต้อง ก็ต้องมุ่งทำให้ได้ผลของงาน หรือผลที่เป็นจุดหมายของงานก่อน ว่าเราจะทำให้ผลนั้นเกิดขึ้นอย่างดีที่สุด แล้วเราจึงได้ผล

ตอบแทนเป็นผลพลอยได้ตามมาตามเงื่อนไข ถ้าตั้งใจทำงานและงานสำเร็จผลอย่างดี คือเกิดผลดีสมตามความมุ่งหมายของงาน เราจึงจะมีความภูมิใจและอึดใจจริงในการได้รับผลตอบแทน

เนื่องจากงานมีคุณค่าในการแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งนี้ งานจึงมีคุณค่าสืบเนื่องต่อไปอีก คุณค่าของงานข้อต่อไปก็คือว่า งานนี้แหละเป็นสิ่งที่ทำให้กิจการของโลก ของสังคม ของประเทศชาติ เป็นไปได้ บางทีก็เป็นประโยชน์โดยตรงต่อชีวิตของผู้อื่น อย่างงานของโรงงาน อาหารนี้ ไม่ว่าจะทำสับปะรด หรือทำผลไม้อื่นก็ตาม ก็เป็นอาหารของมนุษย์ เป็นปัจจัยสี่อย่างหนึ่ง ไม่ว่าเขาจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งที่เราทำนี้เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตของคนทั้งหลาย เมื่อทำไปแล้วก็เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์อื่น เมื่อเราทำงานผลิตสิ่งเหล่านี้ เรารู้คุณค่าของสิ่งที่เราทำแล้ว ก็อึดใจว่าเราทำในสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ นอกจากเป็นงานที่สุจริตแล้ว ยังเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตของเพื่อนมนุษย์ให้เขาได้มีอาหารรับประทาน ให้เขาได้อาหารที่เขาพอใจ ช่วย

ให้เขามีความสุข อันนี้ก็เป็นสิ่งที่เราควรระลึกด้วย อย่างหนึ่ง ซึ่งเมื่อระลึกขึ้นมาแล้วก็ทำให้เรามีความพอใจ ว่าเราได้ทำในสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ นี่ก็เป็นคุณค่าอีกส่วนหนึ่ง

แต่อย่างโรงงานของบริษัทนี้ นอกจากทำอาหารที่ไปบำรุงเลี้ยงเพื่อนมนุษย์แล้ว ก็ยังมีส่วนส่งเสริมเกลือกลสังคม ประเทศชาติส่วนรวมด้วย อาตมาได้ทราบว่า ผลผลิตของที่นี่ส่วนใหญ่ส่งออกนอกประเทศ คือ ส่งออกนอกประเทศตั้ง ๕๐ กว่าเปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีผลดีคือ ทำให้เงินตราเข้าประเทศ ประเทศไทยเราต้องการเงินตราเข้าประเทศมาก เรามีปัญหาเกี่ยวกับดุลการค้า เราเสียดุลการค้ามาก เพราะฉะนั้น ถ้าหากว่าบริษัทนี้ส่งอาหารออกไปต่างประเทศมาก ก็นับว่ามีส่วนสำคัญที่ช่วยแก้ปัญหาของประเทศในการเสียดุลการค้า แก่ความเสียเปรียบของประเทศ นำรายได้เข้าประเทศ อันนี้เป็นการมองในวงกว้าง ที่ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ

ฉะนั้น เมื่อเรามาที่นี่ มาเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของโรงงาน เป็นพนักงานหรือคนทำงานของบริษัท ก็

เท่ากับว่าเราได้ช่วยกันทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติด้วย เมื่อนึกขึ้นมาอย่างนี้ก็ทำให้มีความสุขสบายใจ เวลาทำงานก็นึกว่าเราทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ นอกจากทำอาหารอร่อย ๆ ให้คนรับประทานแล้ว ก็ยังช่วยเหลือเศรษฐกิจของชาติอีกด้วย นึกแล้วก็สบายใจ มีความภูมิใจ ปลื้มใจ เรียกว่าเกิดปิติ อันนี้ก็ส่วนหนึ่ง

งานยังเพิ่มคุณค่า เมื่อใช้เป็นเครื่องพัฒนาตัวคน

ที่นี้มองต่อไปอีก งานยังมีคุณค่า หรือมีประโยชน์อะไรอีก คนเรานี้ ในชีวิตก็ต้องการความเจริญก้าวหน้า ซึ่งหมายถึงการที่จะต้องพัฒนาตัวเองให้มีสติปัญญา มีความเก่งกล้าสามารถ หรือมีความชำนาญชำนาญในเรื่องต่าง ๆ ที่จะให้ทำอะไร ๆ ได้ดีขึ้น มีความสำเร็จมากขึ้น ความเก่งกล้าสามารถ และความชำนาญของ คนนั้น มีจุดแสดงออกที่สำคัญก็คือทำงานของเขานั้นเอง

ถ้าเราต้องการเป็นคนที่ยืดหยุ่นได้ หรือเป็นคนที่มีคุณภาพมากขึ้น เราจะต้องมีการพัฒนาตัวเอง ส่วนสำคัญของชีวิตที่ทำให้คนพัฒนาตนเองได้ก็คืองาน

การทำงานเป็นการพัฒนาตนเอง เป็นการฝึกฝนตนเองในทุกด้าน ถ้าเราอยากจะเป็นคนเจริญก้าวหน้าเป็นคนมีคุณภาพ เราต้องพัฒนาตนเอง จะพัฒนาที่ไหนก็มาพัฒนาตนเองที่การทำงานนี่แหละ ใช้งานนี่เป็นเครื่องพัฒนาตนเอง การทำงานให้เป็นการพัฒนาตนเองนี้สำคัญมาก

ความสามารถส่วนใหญ่ในชีวิตของเราเกิดจากการทำงาน แต่ต้องตั้งใจทำ ทำให้ถูกต้อง และพยายามทำให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป คอยสังเกต คอยดู คอยศึกษา คอยสอบถาม คอยหาความรู้อยู่เสมอ ก็จะเป็นการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถขึ้นมา

การพัฒนาตนเองให้มีความยืดหยุ่นได้ในการทำงานนี้ นอกจากจะเกิดผลภายนอก เช่น อาจจะได้ผลตอบแทนหรือได้รับการเลื่อนขั้น เลื่อนระดับงานแล้ว ก็มีผลที่แน่นอนภายในตัวเอง ไม่ว่าภายนอกเราจะได้รับผลตอบแทนหรือไม่ก็ตาม แต่ในตัวเรา เรารู้ ก็คือ

การที่เรามีความขำขันขำนาญมากขึ้น ทำอะไรได้ดีขึ้น เขาจะมีผลตอบแทนให้หรือจะไม่มีก็แล้วแต่ แต่เรารู้สึกในตัวเองของเรา เราทำไปแล้วเราก็นสบายใจภูมิใจของเรา ถ้ารู้สึกว่าการทำอะไรแล้วเราทำได้ดีขึ้น นี่คือการพัฒนาตนเอง ขอให้เรามีความภูมิใจสบายใจในตัวได้ทันทีเลย ไม่ต้องรอให้คนอื่นเขามาให้ผลตอบแทน

ฉะนั้นจึงเป็นการได้สองชั้น คือ ได้จากตัวเอง กับได้จากคนอื่น หรือว่าตอนที่หนึ่ง เราให้แก่ตัวเราเอง ตอนที่สองคนอื่นให้เรา

ตอนที่หนึ่ง ตัวเราได้แน่นอนก่อน บางคนไปมองแง่ว่า เขายังไม่ได้ให้ผลตอบแทนเรา เรายังไม่ได้รับรางวัล ถ้าไปรอหวังผลแบบนั้นละก็อาจจะทำให้เกิดหวัง อันนั้นเป็นส่วนของคนอื่น เขาจะให้หรือไม่ให้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ส่วนที่เราได้แน่นอนก็คือการพัฒนาตัวเอง และอันนี้แหละเป็นการได้ที่แท้จริง เป็นการได้ที่เข้าถึงเนื้อถึงตัวของเราจริง ๆ เป็นการได้ของตัวเองชีวิตแท้ ๆ และเป็นของเราจริง ๆ ใครแย่งชิงหรือจกฉวยเอาไปไม่ได้ ไม่เหมือนผลตอบแทนที่เป็นของนอกตัว เราพัฒนาความสามารถขึ้นมา เราเห็น

ประจักษ์ชัดได้ด้วยตนเอง เพราะฉะนั้น เราได้ตลอดเวลาจากการทำงาน เมื่อถือว่าการทำงานเป็นการพัฒนาตน

นอกจากพัฒนาความชำนาญชำนาญ หรือความเก่งกล้าสามารถแล้ว นิสัยที่ดี คุณธรรม ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการเป็นอยู่ในสังคมก็จะพัฒนาไปด้วย ถ้าเรารู้จักทำนิสัยของเราก็จะดีขึ้น คุณสมบัติต่าง ๆ ก็จะพัฒนาขึ้น เช่น ความเป็นคนมีระเบียบวินัย ความขยัน ความอดทน ความรู้จักสังเกต ความมีปัญญา ความรู้เข้าใจและรู้จักพิจารณาเหตุผลในการแก้ปัญหา จะได้รับการฝึกฝนพร้อมเสร็จไปในตัวเลย เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เรื่อย ตลอดเวลา

นี่คือลักษณะของชีวิตที่ดีงาม ซึ่งต้องมีการพัฒนาต้องมีการก้าวหน้า และกิจการนี้แหละถ้าเราปฏิบัติให้ถูกต้องจะเป็นเครื่องพัฒนาชีวิตของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงควรมองว่างานเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีคุณภาพ มีการพัฒนาให้ดีขึ้น แล้วเราก็จะมีความสุขกับการทำงาน เพราะมองเห็นว่า เมื่อเราทำงาน ตัวเราก็พัฒนา

นอกจากนี้ก็คือบรรยากาศ ถ้าทำงานให้เป็น
การพัฒนาตน ก็จะได้บรรยากาศที่ดีในการทำงาน คือ
พัฒนาความมีมิตรจิตมิตรภาพ ความยิ้มแย้มแจ่มใส
ต่อกันในหมู่ผู้ร่วมงาน

ที่ว่ามานี้ ก็จะต้องไม่มองข้ามสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง
คือพวกสวัสดิภาพและสวัสดิการต่าง ๆ กล่าวคือสภาพ
ความเป็นอยู่ที่เหมาะสม ซึ่งเอื้ออำนวยให้มีความสุข
สบายตามสมควร สภาพอย่างนี้ทางพระท่านเรียกว่า
เป็น สปปายะ สปปายะก็คือบรรยากาศ สภาพ
แวดล้อม สถานที่อยู่ ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งเกื้อกูลต่อการที่
จะดำรงชีวิตและทำการงาน ให้เราสบายกายสบายใจ
ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องกังวล อันนี้ก็เป็นเรื่องขององค์
ประกอบแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลช่วยสนับสนุนให้ทำงาน
ด้วยความสบายใจ และมีความรักความพอใจในงาน
เกิดขึ้นได้ง่าย

แต่ข้อสำคัญก็อย่างที่บอกในตอนต้นแล้ว คือ
ต้องตั้งท่าทีให้ถูกต้องต่องาน อย่าไปมองงานเป็นเรื่อง
ที่ต้องทุกข์ต้องทน ต้องมองงานเป็นสิ่งที่มีความค่า มี
ประโยชน์ แล้วก็จะเกิดความรักความพอใจงาน พอมี

ความรักความพอใจอย่าง นี้แล้วเราก็ตำงานด้วย
ความสุข ตั้งใจทำ

พอมีความรักงานแล้วผลดีก็ตามมาเป็นกระบวน
คือ พอรักงานแล้ว ก็อยากทำงาน พออยากทำงาน
แล้ว งานเดินหน้าไปหน่อย เราก็รู้สึกว่ามันได้ผลแล้ว
พอได้ผล เราก็เกิดความอึดใจ ผลงานที่เกิดขึ้นแต่ละ
ตอน ๆ ทำให้เกิดความอึดใจ และทำให้เกิดความสุข
การเกิดมีความอึดใจที่ทางพระท่านเรียกว่า ปิติ นั้น
เป็นกระบวนการของจิตใจที่จะทำให้คนเรามีสุขภาพจิต
ที่ดี คนที่ทำงานอย่างนี้จะไม่ค่อยมีความเครียด

ถ้าคนไม่มีปิติ ไม่มีความอึดใจจากงาน แม้ว่า
งานจะเดินหน้าไป แต่เมื่อยังไม่ได้ผลตอบแทนก็ไม่ได้
ความรู้สึกนี้ เพราะใจมัวไปหวังข้างหน้า มองว่าโน้น
เลิกงานแล้วจะได้ไปเที่ยวสนุกสนาน ใจไปอยู่ที่โน้น
หรือไปมองที่ผลตอบแทน ใจมันไม่อยู่กับงาน เมื่อใจ
ไม่อยู่กับงาน ก็หาความสุขจากงานไม่ได้ กลายเป็น
ต้องทนต้องทุกข์ในการทำงาน ใจก็ไม่สบาย อันนี้
แหละเรียกว่าตั้งท่าที่ไม่ถูกต้อง เพราะฉะนั้น จะต้อง
ทำใจให้มีความสุขสนุกกับงานไปเลย อย่างที่ว่า พอใจ

รักงานแล้ว งานก้าวไปนิด เราก็อึดใจเมื่อได้เห็นงาน
ก้าวไปที่ละหน่อย ๆ ก็มีความสุขใจอึดใจเรื่อยไป
ตลอดทุกขั้นตอน เป็นอันว่านอกจากจะมีความสุขรักงาน
ทำงานด้วยใจสบาย มีความสุขเป็นพื้นอยู่แล้ว พอเห็น
ผลงานก็มีความสุข มีปิติมากยิ่งขึ้น

ปรุ่งแต่งสิ่งอื่นได้หลากหลาย ทำไมไม่ปรุ่งแต่งใจตัวเองให้เป็นสุข

ความก้าวหน้าอีกขั้นหนึ่งก็คือ การทำใจของ
ตนเองให้ผ่องใสเบิกบานตลอดเวลา โดยมีสติเตือนใจ
ตัวเองว่า ทำใจให้ร่าเริงผ่องใส

เรื่องใจของเราเนื้ เราปรุ่งแต่งได้ ปรุ่งแต่งให้ดี
ก็ได้ ให้ร้ายก็ได้ ปรุ่งแต่งไม่ดีก็หมายความว่า ให้เกิด
ความรู้สึกที่ไม่สบายใจ ขุ่นมัว เศร้าหมอง เดือดร้อน
กระวนกระวาย โดยนึกถึงอะไรที่ไม่ได้หรือไม่ดีขึ้นมา
เช่น นึกถึงความอยากที่จะไปโน่นไปนี่ ตอนนี้อยู่ไป
ไม่ได้ ทำไมยังไม่ถึงเวลาเสียที ฉันอยากจะเลิกงาน

ไปเที่ยวที่โน้น ไปสนุกที่นั่น นี่ยังเหลืออีกตั้ง ๒ ชั่วโมง พอลึกอย่างนี้แล้วก็ปรงแต่งไป ใจก็ฟุ้งซ่านกระวนกระวาย ตอนนี้ทำงานก็ไม่มีความสุข แล้วยังเกิดความเครียดด้วย

ทีนี้ในทางตรงข้าม เราปรงแต่งจิตใจในทางที่ดี ให้เราเร่งสนุกสนาน มองงานที่ทำอยู่ต่อหน้า ส่วนข้างหน้าไม่ต้องไปคิดห่วง เดียวถึงเวลาก็เลิกงานเองแหละ ครบ ๑๒ ชั่วโมง ก็ ๑๒ ชั่วโมง ๘ ชั่วโมง ก็ ๘ ชั่วโมง ครบเมื่อไรก็เมื่อนั้น เวลามันยุติธรรมกับทุกคน มันไม่เคยเอาเปรียบใคร เราไปคิดเอาเองว่าเวลามันช้าเหลือเกิน ก็เพราะเราไปรอมมัน ถ้าเราไม่รอมมัน มันก็ไม่ช้า เราก็ทำงานของเราไป

ก็อย่างที่บอกแล้วว่า เวลามันให้เป็นธรรมแก่ทุกคนเสมอกัน แต่ถ้าตั้งใจผิด มันก็ทำให้เวลาช้าหรือเร็วตามแต่ที่เราจะตั้งใจอย่างไร เพราะฉะนั้นเราก็ทำใจให้ถูก เราได้อยู่แล้วว่าเวลามันเป็นอย่างนั้นของมันตามธรรมชาติ ก็ไม่ต้องไปเร่งรัดหรือขัดขวางมันให้เหมือนใจหรือให้ขัดใจตัวเราเอง แทนที่จะทำอย่างนั้นเราก็เอาใจมาอยู่กับงานของเรา ทำใจให้เร่งรีบกับงาน

สนุกสนานกับงาน ประจักษ์ใจให้รำเรงเบิกบาน

ความรำเรงเบิกบานนั้นท่านเรียกว่า ปราโมทย์
 ทำใจให้ปราโมทย์ คือ เวลาทำงานก็ทำใจให้รำเรงเบิกบาน
 ยิ้มแย้มแจ่มใส นึกถึงงานก็นึกขึ้นมาด้วยความรำเรง
 เบิกบาน คอยเตือนสติตัวเองอยู่เรื่อย พอรู้สึกว้าใจชัก
 ขุ่นมัว นึกขึ้นมาได้ก็หยุดและบอกตัวเองว่า เอ๊ะ เรา
 ชักจะไม่ได้การแล้วกระมัง ใจเราชักจะเดือดร้อนกระวน
 กระวาย ชักจะขุ่นมัวเศร้าหมองแล้ว ไม่ได้ ๆ ผิดแล้ว
 จะต้องรำเรงเบิกบาน พอได้สติอย่างนี้ก็เตือนตัวเอง
 บอกกับใจตัวเอง พอรู้ทันแล้วก็ทำใจให้รำเรง

การประจักษ์ใจอย่างนี้ เราทำได้ อยู่กับการฝึก
 เราประจักษ์ใจของเรา ถ้าประจักษ์ให้ดี มันก็ดี ถ้าประจักษ์
 ให้ไม่ดี มันก็ไม่ดี เหมือนกับอาหารเราก็ปรุงแต่งได้
 จะปรุงให้น่ากินหรือปรุงให้ไม่น่ากินก็ได้ อันนี้ก็เหมือนกัน
 ใจของเรา เราก็ปรุงได้ ปรุงของข้างนอกเรายังปรุงได้
 ปรุงในใจตัวเองทำไมจะปรุงไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็มา
 ปรุงใจตัวเอง ปรุงด้วยของดี ๆ ด้วย ความคิดที่ดี
 นึกแต่สิ่งที่ดี นึกถึงงานในแง่ดี นึกให้มันสบายใจ เวลา
 ทำงานก็รำเรงเบิกบานไปกับงาน

การทำงานด้วยใจร่าเริงเบิกบาน ท่านเรียกว่า มี ปราโมทย์ พอมีปราโมทย์แล้วทำงานไป งาน เดินหน้าไปก็อึดใจว่างานก้าวหน้า โดยมีผลเกิดขึ้น ทีละน้อย ๆ ก็เกิด ปิติ อึดใจ พอมีปิติอึดใจแล้วก็ สบายใจ ใจสงบเย็น เกิดมี ปัสสัทธิ คือความผ่อนคลาย กายใจ ไม่มีความเครียด

พอใจสบาย ไม่เครียด มีความผ่อนคลาย สงบ เย็น มีปัสสัทธิแล้วก็มี *ความสุข* เกิดความโปร่ง โล่งใจ ความสุขนี้แปลว่า โปร่ง โล่งใจ เพราะไม่มีอะไรมา บีบคั้น ตัดขัด คับข้อง คำว่าทุกข์นั้นแปลว่าบีบคั้น คนที่มีความทุกข์ก็คือคนที่มียะโรมาบีบคั้นตนเอง ถ้า บีบคั้นกาย ก็เรียกว่าทุกข์กาย ถ้าบีบคั้นใจ ก็เรียกว่า ทุกข์ใจ

คนจำนวนมากชอบเอาอะไรมาบีบคั้นใจตัวเอง หรือทำให้เกิดความติดขัดคับข้อง ไม่โปร่ง ไม่โล่ง เกิด ความทุกข์ใจ ทีนี้พอคล่องใจ สะดวกใจ โปร่งโล่งใจ มีความสุข ใจก็มั่นคง สงบ แน่วแน่ จะทำอะไรใจก็อยู่กับเรื่องนั้น ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กระวนกระวาย อันนี้ท่าน เรียกว่ามี สมาธิ

พอมีสมาธิ จิตใจสงบตั้งมั่นแน่วแน่แล้ว ไม่ว่าจะคิดอะไร ความคิดก็เดิน ปัญญา ก็เดิน จะใช้พลังจิตทำงานอะไร แม้แต่จะไปทำกรรมฐาน บำเพ็ญสมาธิก็ได้ผลดีด้วย สอดคล้องกัน ดีไปหมดเลย

รวมความว่าเป็นเรื่องของการทำให้ชีวิตของเรา มีความสุขอย่างแท้จริงจากการทำงาน เพราะว่างานเป็นส่วนใหญ่ของชีวิตของเรา

เพราะฉะนั้น เราต้องพยายามทำให้การทำงานนี้เป็นตัวนำมาซึ่งความสุข แล้วก็สุขด้วยการทำงานนั้นด้วย สุขตั้งแต่เวลาทำงานแล้ว คือขณะทำงานก็มีความสุข ครั้นเสร็จจากงานแล้วก็มีความสุขเพิ่มอีก นี่ก็เป็นเรื่องของการทำให้ชีวิตมีความสุข โดยเอางานเป็นหลัก เพราะงานนั้นเป็นส่วนใหญ่ของชีวิต

ถ้าทำงานได้อย่างนี้ ก็เข้ากับความหมายของงานที่ได้พูดกันมาตามวัฒนธรรมประเพณีไทย ที่บอกว่าไปงานวัด งานสงกรานต์ ซึ่งมองกันในแง่สนุกสนานบันเทิง เราก็มาทำงานของเราแม้แต่ในโรงงานนี้ ให้เป็นไปด้วยจิตใจที่เบิกบาน สดชื่น ผ่องใสอย่างนั้นด้วย โดยที่รู้เข้าใจคุณค่าของงาน และมีสติเตือนตัวเอง

ให้คอยทำใจให้ร่าเริงเบิกบานอย่างนี้ แล้วงานก้าวไป
ชีวิตของเราก็พัฒนาไปด้วย

ชีวิตของคนที่ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง
นี้แหละ เป็นชีวิตที่เจริญก้าวหน้า แม้แต่สิ่งที่เราทำอยู่
ตลอดเวลา คืองานที่เป็นของประจํานี้ ถ้าเรายังปฏิบัติ
ไม่ถูกต้องแล้ว เราก็คงปฏิบัติต่อสิ่งอื่นไม่ค่อยถูกต้อง
เหมือนกัน การงานนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ ทางพระพุทธ-
ศาสนาท่านเรียกว่าเป็นกรรม

คำว่า กรรม นั้น แปลว่าการกระทำ การ
กระทำในชีวิตส่วนใหญ่ของคนก็คืองาน ขอให้พิจารณา
ความหมายตามลำดับ เริ่มแรกคำว่ากรรมในความหมาย
ที่ละเอียดที่สุด ก็คือเจตนาที่ทำการเจตนาในใจ เป็น
ตัวการที่ทำให้เราทำโน่นทำนี่ ต่อจากนั้นเมื่อแสดง
ออกมาเป็นการกระทำภายนอก เราเรียกว่าเป็น
กิจกรรม ที่นี้ถ้าเป็นกิจกรรมที่เป็นหลักของชีวิตก็
เรียกว่าเป็นงาน เพราะฉะนั้น กรรมจึงมีความหมาย
หลายชั้น กรรมในความหมายกว้างที่สุดก็คือ งานที่
แต่ละคนทำ พระพุทธเจ้าตรัสว่า *กมฺมฺนา วตฺตติ*
โลโก โลกนี้เป็นไปตามกรรม ก็คือเป็นไปตามกรรม

ขั้นพื้นฐาน คืองานของคน

มนุษย์ที่ทำงานกันอยู่ในสังคมนี้แหละ เป็นตัวบันดาลวิถีความเป็นไปของโลก หรือของสังคม โลก และสังคมจะเป็นไปอย่างไรก็ด้วยกิจกรรมสำคัญ คืองานของคน อาชีพการงานหรือเรื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในชีวิตของคนส่วนใหญ่นี้ เป็นเครื่องนำให้โลกให้สังคมเป็นไป เอาตั้งแต่สังคมประเทศไทยนี้จะเป็นอย่างไรก็อยู่ที่งานที่คนไทยทำ เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะให้สังคมประเทศชาติของเราไปทางไหน คนแต่ละคนที่อยู่ในประเทศเป็นพลเมือง ก็ต้องทำงานให้ถูกเรื่อง ให้เป็นงานที่จะนำประเทศชาติสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

งานในความหมายต่อมา เมื่อเจาะลึกลงไปถึงที่สุดแล้ว กิจกรรมของมนุษย์ทุกอย่างนั้นก็มาจากเจตจำนงในใจ เจตจำนง เจตนา หรือความตั้งใจนั้น เป็นตัวการที่ปรุงแต่งสร้างสรรค์ทุกสิ่งทุกอย่าง โลกมนุษย์นี้เป็นโลกของเจตจำนง หรือโลกแห่งความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ สังคมมีความเจริญก้าวหน้า มีวัฒนธรรม มีวิทยาการต่าง ๆ มีเทคโนโลยี มีอะไร ๆ

ทุกอย่างทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของเจตจำนง คือความคิด
 ประดิษฐ์สร้างสรรค์ทั้งนั้น ต่างจากโลกของสัตว์ทั้งหลาย
 โลกของธรรมชาติทั้งหมดนั้น มีความเป็นไปได้อีกแบบหนึ่ง
 ไม่เหมือนกับโลกของมนุษย์ที่เป็นโลกแห่งเจตจำนง หรือ
 โลกของเจตนาประดิษฐ์สร้างสรรค์

เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่า โลกนี้หรือสังคมนี้
 เป็นไปเพราะกรรม หรือเป็นไปตามกรรมของมนุษย์ ซึ่ง
 มีความหมายหลายชั้น เริ่มตั้งแต่เจตจำนง หรือเจตนา
 ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ ของคนที่คิดเก่ง ซึ่งเป็นผู้คิดริเริ่ม
 ที่จะนำสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พอคนส่วนใหญ่
 เปลี่ยนไปตามวิธีนั้น สังคมก็เป็นไปตามนั้น แต่โดย
 ปกติเมื่อทุกอย่างลงตัวแล้ว กิจกรรมส่วนใหญ่ของ
 มนุษย์คือการทำงานนี้แหละที่ทำให้สังคมเป็นไป

เพราะฉะนั้น เราทุกคนนี้มีส่วนที่จะประดิษฐ์ชีวิต
 ประดิษฐ์สังคม ประดิษฐ์โลกให้เป็นไปต่าง ๆ เราจึง
 ควรจะมาช่วยกันประดิษฐ์แต่งในทางที่เป็นการสร้างสรรค์
 ให้เป็นประโยชน์ การงานที่เป็นอาชีพสุจริตก็เป็นส่วนที่
 จะช่วยประดิษฐ์แต่งนำโลกไปในทางที่ดีงาม ให้โลกร่มเย็น
 เป็นสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ยิ่งถ้ามานั้น

ไม่เพียงแต่สุจริต แต่ยังเป็นงานที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ด้วย ก็เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้โลกนี้มีความสุข เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป เราจึงควรจะมี ความพอใจใน การงานที่เราทำอย่างถูกต้อง เมื่อเราทำงานอย่าง ถูกต้องก็มองเห็นคุณค่าของงาน เราก็มีความพอใจ ในงาน ระลึกขึ้นมาเมื่อไรก็มีความภูมิใจว่า เราได้ทำ ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว

วันนี้ อาตมาได้มาพบปะกับโยมญาติมิตรชาว โรงงาน ชาวบริษัทนี้ ซึ่งเป็นผู้ทำงานที่สุจริต ทำงาน ที่สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ ก็ขอให้ทุกท่านมองเห็น คุณค่าแห่งงานของตนเอง อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว และ นอกจากทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นแล้ว ก็ต้องทำจิตใจ ของเราให้สบายมีความสุขด้วย และจิตใจของเราที่ สบายและมีความสุขนี้ ก็จะเป็นปัจจัยให้เราทำงานที่ เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ผลดียิ่งขึ้นด้วย เป็นสิ่งที่ อิงอาศัยและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ผูกพันกันไป ทำให้ ทั้งตัวเราและส่วนรวมมีความสุขเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

ตกลงรวมความว่า การทำงานนั้นทำให้เราได้ ประโยชน์และมีความสุขเจริญก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อย ๆ ส่วน

ที่ได้นี้ ก็มีทั้งสองด้าน คือด้านตัวงาน ซึ่งอาจจะออกมาเป็นผลทางวัตถุ ด้านหนึ่ง และด้านของจิตใจที่มีความสุข มีความสบายอึดใจ พร้อมกันไปกับการที่มีการพัฒนาของชีวิตอยู่เรื่อยไป ดังนั้นเราจึงควรนำเอาหลักนี้มาตรวจสอบ ดูว่าการทำงานของเร าคงจนการดำเนินชีวิตทั้งหมดของเราได้มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นไปตลอดเวลาหรือไม่

ตรวจสอบความเจริญก้าวหน้า ให้แต่ละวันเวลาได้ทั้งงานและความสุข

การที่จะเจริญก้าวหน้าขึ้นไปนี้ถ้าจะให้เห็นชัดก็ต้องดูจากหน่วยย่อย เพราะความเจริญก้าวหน้าในปีหนึ่ง ๆ นั้นก็มาจากแต่ละเดือน มาจากแต่ละวัน รวมกันเข้า เพราะฉะนั้น คนที่จะเจริญจริง ๆ จึงต้องทำการสำรวจประจำวันว่า ในแต่ละวันเราได้พัฒนา ได้ผลเพิ่มพูนขึ้นหรือเปล่า ถ้าสำรวจช้า ๆ รอเดือนหนึ่งหรือปีหนึ่งนั้นไม่ทันหรอก คนที่จะมีฐานะ

ดีขึ้นตั้งตัวได้และเจริญรุ่งเรืองนี้ เขาต้องสำรวจใน
แต่ละวัน พระท่านจึงสอนเตือนไว้เป็นพุทธศาสนสุภาษิต
บทหนึ่ง จำไว้ได้ก็ดี เอาไว้สำรวจตัวเอง ท่านบอกว่า
เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ไม่มากก็น้อยต้องให้
ได้อะไรบ้าง

ถ้าจำอันนี้ได้และนำมาใช้ละก็เจริญงอกงาม
แน่เลย เพราะแต่ละวันเราจะสำรวจตนเองว่า วันนี้
เราได้อะไรไหม ก่อนจะนอนก็สำรวจก่อน ที่นี้ถ้า
สำรวจแล้วปรากฏว่าได้ก็มีความพอใจ แต่ถ้ารู้สึกว่
ไม่ได้ ก็เท่ากับเป็นเครื่องเตือนสติว่าพรุ่งนี้เราจะต้อง
พยายามทำให้ได้ผล ต้องแก้ตัว และต่อไปจะต้องให้
รู้สึกว่าได้ทุกวัน พอได้ทุกวันแล้ว ครบปีหนึ่งไม่รู้ว่าได้
เท่าไร เดือนหนึ่งก็เยอะแล้ว ปีหนึ่งยิ่งมากมาย เพราะ
ฉะนั้น ให้สำรวจดูในแต่ละวัน ทางพระท่านบอกเป็น
คาถาภาษาบาลีว่า

อโมฆํ ทิวส์ กยิรา อปฺเปน พหุเกน วา

จำเป็นคาถาไว้ก็ได้ คาถาอย่างนี้มีประโยชน์
คาถาบางอย่างคนท่องไปไม่รู้เรื่อง ท่องไปโดยไม่รู้

ความหมายเลย แต่คาถาที่อาตมาให้คราวนี้ ใช้ได้
ศักดิ์สิทธิ์ด้วย เป็นคาถาที่ได้ผลชะงัดเลยทีเดียว และ
เรารู้ความหมาย มองเห็นประโยชน์แท้จริง ทวนอีกที
ว่า *อโมฆํ ทิวสํ กยิรา อปฺเปน พหุเคน วา* เท่านั้น
แปลว่า เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ไม่มากก็น้อย
ต้องให้ได้อะไรบ้าง เอาแค่นี้ละ แต่ละวันแต่ละคืนนี้
ให้สำรวจตัวเอง

ทีนี้ ที่ว่าได้นี้ หลายคนก็มองไปในแง่ว่าได้เงิน
อย่าไปคิดแค่นั้น ชีวิตของเราไม่ใช่ได้แค่นั้น แม้แต่เอา
อย่างง่าย ๆ ที่พูดกันว่าชีวิตของเราอยากได้ความสุข
ถ้าเราได้เงินมากก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่จะหล่อเลี้ยง
ให้เรามีความสุข แต่ไม่ใช่ว่าได้เงินแล้วจะมีความสุข
แน่นอน เงินไม่ใช่หลักประกันของความสุข มันเป็น
เพียงตัวเอื้อให้มีความสุข แต่หลายคนได้เงินมามากก็
ไม่มีความสุข ก็เห็น ๆ รู้ ๆ กันอยู่ ไม่ต้องยกตัวอย่าง

เพราะฉะนั้น ได้เงินอย่างเดียวยังไม่พอ ต้องได้
อย่างอื่นด้วย ถ้าได้เงินอย่างเดียวก็ได้แค่วัตถุ ได้สิ่งที่
เป็นรูปธรรม ได้เพียงด้านร่างกาย แต่ที่จะให้มีความสุข
จริงนั้น ได้ทางร่างกายอย่างเดียวไม่พอ ต้องได้

ทางด้านจิตใจด้วย ทางใจจะได้อย่างไร การได้ทางใจที่สำคัญมากอย่างหนึ่งก็คือการที่รู้สึกที่เราได้ทำชีวิตนี้ให้เป็นประโยชน์ งานนี้จะเป็นสิ่งที่จะทำให้ชีวิตของเราเป็นประโยชน์

งานเป็นสิ่งที่มีความค่า เรารู้แล้วว่ามันเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อมนุษย์ ทั้งในการพัฒนาตน และในการที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติ สังคม วันนี้เราได้งานแล้ว ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นแล้ว พอรู้สึกอย่างนี้ก็ได้ผลทางจิตใจ

การที่เราทำอะไรต่าง ๆ นี้เพื่ออะไร หาเงินหาทองเพื่ออะไร ก็เพื่อจะมีความสุข เสร็จแล้วเราได้ความสุขจริงหรือเปล่า ลองสำรวจดูในแต่ละวัน บางคนไม่เคยสำรวจเลยว่า เป้าหมายที่แท้คือความสุข เราได้หรือเปล่า แต่ไปมองแค่ว่าได้เงินหรือเปล่า ไม่ได้ดูต่อไปให้ถึงเป้าว่า ได้เงินมาแล้วเรามีความสุขหรือเปล่า เสร็จแล้วหาเงินตลอดชาติ แต่ไม่พบ ความสุขแท้สักที ก็ไม่ได้เรื่อง

ตกลงว่ามาสำรวจกันเลย สำรวจตั้งแต่วันนี้นี้แหละ ทั้งด้านเงิน ด้านงาน ด้านการทำประโยชน์

และอะไรต่อ อะไรแล้วแต่จะคิดได้ แต่ให้มาลงท้าย
ที่จิตใจ ว่าได้มีความสุข มีความสงบ มีความเจริญ
ขึ้นใหม่ ถ้าจิตใจมีการพัฒนามีความสุขอย่างที่ว่า
เมื่อไหร่ คือ มีความร่าเริงเบิกบานใจ มีความอึดใจ
มีความผ่อนคลาย สงบเย็นกายใจ มีความปลอดโปร่ง
คล่องใจ และมีความสุขสงบมั่นคงแน่วแน่ของจิตใจ

ถ้าดูจนถึงจุดนี้แล้วก็สบายใจได้ เรียกว่าดูครบ
วงจร ไม่ใช่ดูแค่เงินอย่างเดียว ติดอยู่ต้นวงจร ได้วัตถุ
อย่างเดียวไม่พอ การสำรวจรายได้แต่ละวันต้องสำรวจ
ให้ครบวงจร ตั้งแต่ได้วัตถุที่หายากไปจนถึงได้สาระใน
จิตใจที่เป็นนามธรรมละเอียดบริสุทธิ์ ว่าเราได้ความสุข
ความสงบของจิตใจ ความร่าเริงเบิกบานใจบ้างไหม
ต้องพยายามให้ได้ แต่ละวันก่อนจะนอนหลับ อย่างน้อย
มันเครียดมาทั้งวันแล้ว มันเศร้าหมอง ขุ่นมัวมามาก
เอาละก่อนจะนอน ให้มันยิ้มกับตัวเองได้ก็ยังดี ยิ้มในใจ
และทำใจให้ร่าเริง แม้แต่จะนอนก็ยังปรุงแต่งจิตใจ
ของเราได้

เวลาจะนอน พอล้มตัวลงไป ก็วางตัวให้สบาย
แล้วปล่อยมือปล่อยเท้า บอกกับตัวเองว่า สบาย และ

ทำใจให้รู้สึกสบายอย่างที่ว่านั้น ทำใจอย่างนี้ให้เป็น
การนำตัวเอง จิตใจของคนเรานี้มันทำตัวเองได้ พอ
เรานอนแล้วเราก็บอกตัวเองว่าสบาย แล้วก็ทำใจให้
สงบสบายจริง ๆ บางคนไม่เคยนึกไม่เคยรู้สึกอย่างนี้
ใจไม่มีเวลาพักเลย ร่างกายก็เหมือนกันไม่ได้มีเวลาพัก
แต่ถึงกายจะพักใจก็ไม่พักอีก คิดวุ่นวายยุ่งง่วน อย่างที่
คนโบราณว่า กลางคืนเป็นคว้น กลางวันเป็นเปลว
หมายความว่า ร้อนรุ่มตลอดเวลา

ฉะนั้น จึงต้องมีวิธีการ อย่างน้อยพอพักผ่อน
กายแล้วก็ให้ใจได้พักด้วย บอกตัวเองว่าสบาย แล้วก็
ทำใจให้ผ่อนคลายโปร่งเบา ให้รำเรงเบิกบาน ให้มี
ความสุข

ถ้าเกิดนอนไม่หลับ ก็อย่าไปทุกข์มัน บางคน
นอนไม่หลับแล้วยังไปซ้ำเติมตัวเองอีก นอนไม่หลับ
อย่างเดียวก็นอนอยู่แล้ว ยังไปทุกข์กระวนกระวายเพราะ
ความไม่หลับอีก โอ้ย ทำไมเราจึงไม่หลับสักที กลุ้มใจ
กังวลใจ ก็นอนทรมานเป็นทุกข์อยู่อย่างนั้น พอถึง
ตอนเช้าก็หิว ๆ โหงเหวung จะเป็นลมเอา

ทีนี้ เอาใหม่ ถ้านอนไม่หลับ ก็ไม่เป็นไร ช่างมัน

มีเทคนิคที่จะแก้ไขดังหลายอย่าง ลองอย่างพระท่าน
บอกว่าให้กำหนดลมหายใจ นับลมหายใจ หายใจเข้า
ยาว ๆ หายใจออกยาว ๆ ลึก ๕๐ ครั้ง บางคน
นับไม่ทันครบหรรอก กลับไปเมื่อไรไม่รู้ ก็ขอให้ลองนับ
ลมหายใจดู

ที่นี้บางคนนับแล้วก็ไม่หลับ มีเหมือนกัน ๕๐ ครั้ง
ก็ไม่หลับ ๑๐๐ ครั้งก็ไม่หลับ ไม่ต้องเป็นห่วง จะบอก
ให้อีกคาถาหนึ่งว่าหลับก็ช่าง ไม่หลับก็ช่าง ภาวนาเลย
หายใจเข้าหลับก็ช่าง หายใจออกไม่หลับก็ช่าง ทำใจ
ให้สบาย มันไม่หลับทั้งคืนก็ช่างมัน ฉันไม่แคร์ พอทำ
อย่างนี้แล้วถึงเช้าก็ไม่เห็นค่อยเพลียเลย

อาตมาเคยป่วยแล้วนอนไม่หลับ ความเจ็บป่วย
มันก่อกวน ก็ทำอย่างที่ว่านี้แหละ บอกในใจว่า หลับ
ก็ช่าง ไม่หลับก็ช่าง เหมือนจิ้งหะระรถไฟ ก็ได้ผล ถึง
จะไม่หลับก็ไม่ค่อยเพลีย แต่คนที่ไม่หลับแล้วใจว่าวุ่น
เป็นห่วงตัวเอง กังวลกับความไม่หลับนี้ พอถึงเช้าก็
เพลียแทบแย่เลย

ฉะนั้น ไม่ต้องกลัว ถึงมันจะไม่หลับก็ช่างมัน
เราได้พักใจของเราไปพอสมควรแล้ว พักใจเถอะ ถึง

กายไม่พักก็ให้ใจมันพัก หลับก็ช่างไม่หลับก็ช่าง นี่ใจ
 พักสบายเลย พอใจพักแล้วกายก็พลอยได้พักไปด้วย
 แม้ว่าจะไม่เต็มทีอย่างหลับ ก็สบายไปไม่น้อยเลย นี่
 แหะและเป็นวิธีการต่าง ๆ

ตกลงว่า ถ้าทำอย่างนี้แล้ว ได้ทุกวัน ชีวิตนี้
 ไม่สูญเสียเปล่า ได้กำไรเรื่อยไป เพราะฉะนั้น เอา
 คาถาของพระพุทธเจ้าไปใช้ คาถานี้จะจัดศักดิ์สิทธิ์
 แน่นอน ท่านว่า

อโมหํ ทิวสํ กยิรา อปฺเปน พหุเกณ วา

เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ไม่มากก็น้อย
 ต้องให้ได้อะไรบ้าง

ที่นี้ สำหรับคนที่มีความเพียร ขยันมากยิ่งขึ้น
 พระพุทธเจ้าทรงบอกคาถาไว้ให้สั้นกว่านี้อีก เมื่อ
 ยังกยาวไป คราวนี้คาถาก็สั้นเข้าไป เวลาที่สั้นลงอีก
 ท่านว่า

ขโณ वो मा उपจุจ्जा

แปลว่า เวลาแต่ละขณะอย่าให้ล่วงไปเปล่า

นี่สำหรับผู้ปฏิบัติธรรม ท่านให้เพียรพยายามขนาดนี้ แม้กระทั่งแต่ละขณะก็อย่าให้ผ่านไปเสีย ถ้าแปลตามตัวอักษรก็ว่า เวลาแต่ละขณะอย่าล่งท่านไปเสีย อย่าล่งนี้หมายความว่า อย่าให้ข้ามตัวเราไป โดยเราไม่ได้ทำอะไร

นี่ก็เป็นคติต่าง ๆ ซึ่งอาตมาคิดว่าจะเป็นผลดี เป็นประโยชน์ในการทำงาน และในการดำเนินชีวิตของทุก ๆ ท่านทุก ๆ คน ก็ขอนำมาเล่าสู่กันฟัง เป็นข้อคิดในทางธรรม

วันนี้อาตมาได้ใช้เวลาของที่ประชุมไปมากแล้ว คิดว่าพอสมควรแก่เวลา ก็ขออนุโมทนาแก่คุณโยม ผู้เป็นประธานกรรมการ และท่านกรรมการอำนวยการ พร้อมทั้งคุณโยมโสภณ และคุณชาญวิทย์ เป็นต้น รวมทั้งพนักงานของบริษัททุก ๆ ท่านที่ได้ต้อนรับ

เราได้มาพบกันในบรรยากาศของความยิ้มแย้ม แจ่มใส ซึ่งเป็นส่วนช่วยทำให้มีความสุข ก็ขอให้ความสุขเกิดขึ้นในใจของทุกท่าน แล้วคงอยู่ยั่งยืนและพัฒนาเพิ่มพูนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ในโอกาสนี้ อาตมา คณะพระสงฆ์ ก็ขอตั้งใจดี
 ต่อทุกท่านด้วย ขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย อวยชัย
 ให้พร รตนตตยานุภาเวน รตนตตยเตชสา ด้วย
 เดชานุภาพคุณพระรัตนตรัย พร้อมทั้งบุญกุศล มีศรัทธา
 และเมตตาไมตรีธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจของทุกท่านนี้
 จงเป็นปัจจัยอันมีกำลังอภิบาลรักษาให้ทุกท่าน เจริญ
 ด้วยจตุรพิธพรชัย ประสบสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล
 เจริญงอกงาม ร่มเย็นเป็นสุข ในพระธรรมของพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้า โดยทั่วกันทุกท่าน ตลอดกาลนาน เทอญ

ธรรมบุญชีวิต

บทนำ

คนเต็มคน

๑. คนสมบูรณ์แบบ

(สมาชิกที่ดีของมนุษยชาติ)

คนสมบูรณ์แบบ หรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ มีธรรมหรือคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

๑. ธัมมัญญตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามเหตุผล เช่น รู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร

มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

๒. อุตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือรู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้นๆ เขากำหนดวางกันไว้ เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุดคือ รู้ความหมายของคติธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต

๓. อัตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้เท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริม ทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดี

๔. มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อน หลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่าง ๆ

๕. กาลัญญูตา รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะที่พึงใช้ในการประกอบกิจการทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา ให้ถูกเวลา เป็นต้น

๖. ปริสัณญตา รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมนุม และชุมชน รู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในที่ชุมนุม และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ฯ เป็นต้น

๗. ปุคคลัณญตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรมเป็นต้น ใคร ๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้ จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น

ธรรม ๗ ข้อนี เรียกว่า สัปปริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัปปริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์

(อภ. สตฺตก. ๒๓/๖๕/๑๑๔)

๒. คนมีศีลธรรม (สมาชิกในหมู่อารยชน)

คนมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีธรรม คือ คุณสมบัติ ดังนี้

ก. มีสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ
๓ ประการ

๑. กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่
ดีงามถูกต้อง ประพฤติ ชอบด้วยกาย

๒. วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดี
งามถูกต้อง ประพฤติ ชอบด้วยวาจา

๓. มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่
ดีงามถูกต้อง ประพฤติ ชอบด้วยใจ

(ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๒๒๙)

ข. ประพฤติตามอารยธรรม โดยปฏิบัติถูกต้องตาม
ทางแห่งกุศลกรรม ๑๐ ประการ คือ

- ทางกาย ๓

๑. ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้น เบียดเบียน; มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์ กัน

๒. ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัดเอาเปรียบ; เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน

๓. ละเว้นการประพฤติดัดลวงละเมิดใน ของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ ทำลาย บลหู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

- ทางวาจา ๔

๔. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง; กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริงเพราะ เห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

๕. ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก; พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี

๖. ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย; พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง

๗. ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ; พูดแต่คำจริง มีเหตุผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

- ทางใจ ๓

๘. ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่
จะได้; คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้เพื่อแผ่กว้างขวาง

๙. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมอง
ในแง่ที่จะทำลาย; ตั้งความปรารถนาดี แผ่ไมตรี มุ่งให้
เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

๑๐. มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ
เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้
เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มอง
เห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ธรรม ๑๐ ข้อนี้ เรียกว่า กุศลกรรมบถ
(ทางทำกรรมดี) บ้าง ธรรมจริยา บ้าง อารยธรรม
บ้าง เป็นรายละเอียดขยายความสุจริต ๓ ข้อ
ข้างต้นด้วย คือ ข้อ ๑-๓ เป็น กายสุจริต ข้อ ๔-๗
เป็น วาจาสุจริต ข้อ ๘-๑๐ เป็น มโนสุจริต

ม.ม.๑๒/๔๘๕/๕๒๓

ค. อย่างต่ำมีศีล ๕ หลักความประพฤติ ๑๐ ข้อต้น
นั้น เป็นธรรมจริยา และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วน

สมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อมทั้ง ทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ท่านสอนว่าผู้นั้นพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวาจาก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลัก คีล ๕ ที่เป็นส่วนเบื้องต้นของธรรมจริยา ๑๐ ประการนั้น ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม คือ

๑. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย

๒. เว้นจากอกุสินาทาน ละเว้นการลักขโมย เบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

๓. เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน

๔. เว้นจากมฺสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหก หลอกลวง ประทุษร้าย เขา หรือประโยชน์สุขของเขา ด้วยวาจา

๕. เว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท

มัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ

(อฐ. ปญจก. ๒๒/ ๑๗๒/ ๒๒๗)

๓. คนมีคุณแก่ส่วนรวม

(สมาชิกที่ดีของสังคม)

สมาชิกที่ดีผู้ช่วยสร้างสรรค์สังคม มีธรรม คือ
หลักความประพฤติ ดังนี้

ก. มีพรหมวิหาร คือ ธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ
หรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม ๔
อย่างต่อไปนี้

๑. เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี
มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์
และความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือ
ผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัด
ความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาประสบความสำเร็จ งอกงามยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรง ดุจตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามความเที่ยงธรรม

(ที.ม. ๑๐/ ๑๘๔/ ๒๒๕)

เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้ว พึงแสดงออกภายนอก ตามหลักความประพฤติต่อไปนี้

* กรณีสำคัญอีกอย่างที่ใช้อุเบกขา คือ เมื่อเห็นคนที่ตนดูแล เป็นอยู่ดี ต่างชวนชวายนในกิจหน้าที่ของตน ก็รู้จักวางที่เฉยคอยดูโดยสงบ ไม่เข้าชี้จู้จี้ไม่ก้าวก่ายแทรกแซง ท่านแสดงอุปมาข้อหนึ่งว่า อุเบกขานั้น เหมือนดังนายสารถีเมื่อม้าวิ่งถูกทางเรียบสนิท ก็นั่งคุมสงบนิ่งคอยดูเฉยอยู่ โดยนัยนี้ จึงแสดงความหมายของอุเบกขาอย่างคลุมความว่า ความรู้จักวางที่เฉยดู เมื่อเห็นเขารับผิดชอบตนเองได้ หรือในเมื่อเขาควรต้องได้รับผลสมควรแก่ความรับผิดชอบของตนเอง

ข. บำเพ็ญการสงเคราะห์ คือ ปฏิบัติตามหลักการ
สงเคราะห์หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และ
ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ
๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือ
ทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และ
ศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำ
สุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์
มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำ
แสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิด
ความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่
นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ
ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ
ต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข
ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมนัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

พูดสั้น ๆ ว่า: ช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้; ช่วยด้วยถ้อยคำ; ช่วยด้วยกำลังงาน; ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา

(ที. ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗)

๔. คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน (สมาชิกที่ดีของชุมชน)

คนผู้เป็นส่วนร่วมที่ดีของหมู่ชน ซึ่งจะช่วยให้หมู่ชนอยู่ร่วมกันด้วยดี มีธรรม คือ หลักความประพฤติดังนี้

ก. พึ่งตนเองได้ คือ ทำตนให้เป็นที่พักพิงของตนได้
 พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหา
 หรือเป็นภาระถ่วงหมุ่คณะ หรือหมุ่ญาติ ด้วยการ
 ประพฤติธรรม สำหรับสร้างที่พักแก่ตนเอง (เรียกว่า
 นาทกรณธรรม) ๑๐ ประการ คือ

๑. คีล ประพฤติดีมีวินัย คือ ดำเนินชีวิต
 โดยสุจริตทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบ
 สัมมาชีพ

๒. พาหุสัจจะ ได้ศึกษาศดับมาก คือ ศึกษา
 เล่าเรียนสดับตรับฟังมาก อันใดเป็นสายวิชาของตน
 หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้ชำของ มีความ
 เข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง

๓. กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดี คือ มี
 กัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนา เข้าหาที่ปรึกษาหรือ
 ผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับและถือ
 เยี่ยงอย่างสิ่งแวดลอมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะช่วยให้ชีวิต
 เจริญงอกงาม

๔. โสวจิตตตา เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ
 ไม่ดื้อรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริง

พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน

๕. กิกรณียะสุ ทักขตา ขวนขวายกิจของหมู่ คือเอาใจใส่ช่วยเหลือธุระและกิจการของชนร่วมหมู่ คณะ ญาติ เพื่อนพ้องและของชุมชน รู้จักใช้ปัญญา ไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

๖. ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรม คือรักธรรม ชอบศึกษา ค้นคว้า สอบถามหาความรู้หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกลีลาสนมสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

๗. วิริยารัมภะ มีความเพียรขยัน คือ ขยัน หมั่นเพียรพยายามหลัก ละความขี้ขลาด ประกอบความดี บากบั่น ก้าวหน้าไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่

๘. สันตุฏฐี มีสันโดษรู้พอดี คือ ยินดี พึงพอใจ แต่ในลาภผล ผลงานและผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ตนสร้าง หรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียร พยายาม ของตนเองโดยทางชอบธรรม และไม่มัวเมาเห็นแก่ ความสุขทางวัตถุ

๙. สติ มีสติคงมั่น คือ รู้จักกำหนดจดจำ

ระลึกการทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้อง
ทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ
ไม่ผลีผลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท
ไม่ยอมถล่มลงในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลย
ทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม

๑๐. ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มี
ปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่
'ประโยชน์' มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จัก
พิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ ทำการต่าง ๆ ด้วย
ความคิดและมีวิจารณ์ญาณ
(ที.ปา. ๑๑/๓๕๗/๒๘๑)

ข. อยู่ร่วมในหมู่ด้วยดี ในด้านความสัมพันธ์กับ
ผู้อื่นที่เป็นเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการ หรือ ร่วม
ชุมชน ตลอดจนพี่น้องร่วมครอบครัว พึงปฏิบัติ
ตามหลักการอยู่ร่วมกันที่เรียกว่า สาราณียธรรม
(ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) ๖ ประการ คือ

๑. เมตตาทายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา
คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วม

กิจการ ร่วมชุมชน ด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจ แสดงอาการกิริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวจีกรรม พุดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอนหรือแนะนำ ตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดง ความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารภนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดย ชอบธรรม แม้เป็นของ เล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕. สีสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของ ส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสีย แก่หมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา ปรึบความเห็นเข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกัน มีความเห็นชอบ

ร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ
หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

(ที. ปา. ๑๑/๓๑๗/๒๕๗)

๕. คนมีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี (สมาชิกที่ดีของรัฐ)

สมาชิกของรัฐผู้มีส่วนร่วมให้เกิดการปกครอง
ที่ดี โดยเฉพาะคนในสังคมประชาธิปไตย พึงรู้หลัก
และปฏิบัติดังนี้

ก. รู้หลักอธิปไตย คือ รู้หลักความเป็นใหญ่ที่เรียกว่า
อธิปไตย ๓ ประการดังนี้

๑. อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอา
ตนเอง ฐานะศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของตนเป็นใหญ่
กระทำการด้วยปรารถนาและสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็น
ประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่วทำดีด้วยเคารพตน

๒. โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือ
ความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียง

นินทาและสรรเสริญ กระทำการด้วยปรารภจะเอาใจ
 หมู่ชน หาความนิยมหรือหวั่นกลัวเสี่ยงกล่าวว่าเป็น
 ประมาณ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ เว้นชั่วทำดี ด้วยเคารพ
 เสี่ยงหมู่ชน

๓. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือ
 หลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล
 เป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารภสิ่งที่ได้ศึกษา ตรวจสอบ
 ตามข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่รับฟังอย่าง
 กว้างขวางแจ้งชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีด
 แห่งสติปัญญา จะมองเห็นได้ด้วยความรู้ที่เข้าใจว่า
 เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ
 อย่างสามัญ ได้แก่ ทำการด้วยความเคารพหลักการ
 กฎ ระเบียบ กติกา

เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐ
 ประชาธิปไตย พึงถือหลักข้อ ๓ คือ ธรรมาธิปไตย
 (ที.ปว.๑๑ /๒๒๘/๒๓๑)

ข. มีส่วนในการปกครอง โดยปฏิบัติตามหลักการ
 ร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไป

สู่ความเจริญรุ่งเรืองโดยส่วนเดียว ที่เรียกว่า
อภิธานิยธรรม ๗ ประการ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ พบปะปรึกษา
 หารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตามระดับของตน)
 โดยสม่ำเสมอ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิก
 ประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน

๓. ไม่ถืออำเภอใจใครต่อความสะดวก บัญญัติ
 วางข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อันมิได้ตกลงบัญญัติ
 วางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติ
 กันไว้แล้ว ถือปฏิบัติมันอยู่ในบทบัญญัติใหญ่ที่วางไว้
 เป็นธรรมเนียม

๔. ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ยาวนาน
 ให้เกียรติเคารพนับถือ ท่านเหล่านั้นมองเห็นความ
 สำคัญแห่งถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

๕. ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการ
 ช่มเหรงรังแก

๖. เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปุชนิยสถาน
 อนุสาวรีย์ประจำชาติ อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ

เราให้ทำดี และเป็นที่ยอมรับของหมู่ชน ไม่ละเลย พิธี
เคารพบูชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้น ตาม
ประเพณี

๗. จัดการให้ความรักษา บำรุง ค้ำครอง
อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ท่านผู้ทรงศีลทรงธรรม
บริสุทธิซึ่งเป็นหลักใจและเป็นตัวอย่างทางศีลธรรมของ
ประชาชน เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่โดยผาสุก
(ที.ม. ๑๐/ ๖๘/ ๘๖)

นอกจากนี้ พึงประพาศิตนเป็นผู้ครองเรือน
และหัวหน้าครอบครัวที่ดี ตามหลักปฏิบัติในหมวด
ที่ ๑๑ ว่าด้วยคนครองเรือนที่เลิศล้ำ โดยเฉพาะข้อ จ.
ครองตนเป็นพลเมืองดี

๖. คนผู้นำรัฐ

(พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองบ้านเมือง)

ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ผู้นำ และผู้ปกครอง
รัฐตั้งต้นแต่พระเจ้าจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์

ตลอดจนนักปกครองโดยทั่วไป มีหลักธรรมที่เป็น
คุณสมบัติ และเป็นข้อปฏิบัติดังนี้

ก. ทรงทศพิธราชธรรม คือ มีคุณธรรมของ
ผู้ปกครองหรือ ราชธรรม (ธรรมของพระราชา)
๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ทาน ให้ปันช่วยประชา คือ บำเพ็ญตน
เป็นผู้ให้โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่
เพื่อจะเอาจากเขา เอาใจใส่อำนวยความสะดวก จัดสรร
ความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชาราษฎร์ได้รับ
ประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความ
ช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ประสบทุกข์ และให้ความ
สนับสนุนแก่คนทำความดี

๒. ศีล รักษาความสุจริต คือ ประพฤติดีงาม
สำรวมกายและวจีหาวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษา
กิตติคุณ ประพฤติให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทั้ง
เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ผู้ใดจะ
ดูแคลน

๓. ปริจจาคะ บำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ คือ
สามารถเสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจน

ชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และ
ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔. อาชชวะ ปฏิบัติการโดยซื่อตรง คือ
ซื่อตรงทรงสัตย์ไฉนมารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มี
ความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕. มัททวะ ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน คือ
มีอัธยาศัยไมเย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองค์ มี
ความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวลละมุน
ละไม ควรได้รับความรักภักดีแต่มีขาดยำเกรง

๖. ตปะ พันมัวเมาด้วยเผากิเลส คือ แผลเผา
กิเลส ตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ระวังยับยั้ง
ข่มใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสำราญ และการ
ปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่่าเสมอหรืออยู่อย่างง่าย ๆ
สามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้
บริบูรณ์

๗. อักโกธะ ถือเหตุผลไมโกรธา คือ ไม่
เกรี้ยวกราด ไม่วินิจฉัยความและกระทำการด้วย
อำนาจความโกรธ มีเมตตาประจำใจไว้ ระวังความ
เคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันสุขุม

ราบเรียบตามธรรม

๘. อวิหิงสา มือหิงสานำร่มเย็น คือไม่หลง
ระเริงอำนาจ ไม่บีบคั้นกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุ
เบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชากรราษฎรผู้ใด ด้วย
อาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙. ขันติ ขำนะเชญด้วยขันติ คือ อดทน
ต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะ
ลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะ
ถูกย่ำถูกหยันด้วยถ้อยคำเลียดสีถากถางอย่างไร ก็
ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกิจกรรมที่บำเพ็ญโดย
ชอบธรรม

๑๐. อวิโรธนะ มิปฏิบัติคลาดจากธรรม คือ
ประพฤติมิให้ผิดจากประศาสนธรรม อันถือประโยชน์สุข
ความดีงามของรัฐและราษฎรเป็นที่ตั้ง อันใดประชากรราษฎร
ปรารถนาโดยชอบธรรมก็ไม่ขัดขืน การใดจะเป็นไปโดย
ชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ก็ไม่ขัดขวาง
วางองค์เป็นหลัก หนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความ
เอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำดีร้ายลาลงลักการะหรือ
อิฏฐารมณ์อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วน

ยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ
ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจน ขนบ
ธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้
เคลื่อนคลาดวิบัติไป

(ข.ชา. ๒๙/ ๒๕๐/ ๙๖)

ข. บำเพ็ญกรณีย์ของจักรพรรดิ คือ ปฏิบัติหน้าที่
ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ที่เรียกว่า จักรวรรดิวัตร
(ธรรมเนียมหรือหน้าที่ประจำของจักรพรรดิ) ๕
ประการคือ

๑. ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพ
ธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม
ประพฤติธรรมด้วยตนเอง

๒. ธรรมการรักษา ให้ความคุ้มครองโดยธรรม
คือ จัดอำนาจการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่
ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ คน ภายใน ข้าราชการ
ฝ่ายทหาร ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการพลเรือน
นักวิชาการและคนต่างอาชีพ พ่อค้า เกษตรกร ชาว
นิคมชนบท และชนชายแดน พระสงฆ์และบรรพชิต

ผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม ตลอดจน สัตว์เท่าสัตว์ปีก
อันควรสงวนพันธุ์ทั้งหลาย

๓. มา อธรรมการ ห้ามและกั้นการอันอาธรรม
คือ จัดการป้องกัน แก่ไขมิให้มีการกระทำที่ไม่เป็นธรรม
การเบียดเบียนข่มเหงและความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อน
เกิดขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริต
และนิยมธรรม

๔. ธนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชน
ผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแผ่นดิน เช่น จัดให้
ราษฎรทั้งปวงมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

๕. ปริพฺจนา สอบถามปรึกษากับพระสงฆ์
และนักปราชญ์ มีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการทรงคุณธรรม
ผู้ประพฤดีดี ประพฤติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา ที่จะ
ช่วยให้เจริญปัญญาและกุศลธรรม หมั่นพบไต่ถามหา
ความรู้หาความจริงและถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดย
สม่ำเสมอตามกาลอันควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตน
ให้เจริญก้าวหน้า และดำเนินกิจการในทางที่ถูกที่
ชอบธรรม ดีงาม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข

(ที.ปว. ๑๑/ ๓๕/ ๖๕)

ค. ประกอบราชสังคหะ คือ ทำนุบำรุงประชาราษฎร์ ด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ (หลักการ สงเคราะห์ประชาชนของพระราชา) ๔ ประการ คือ

๑. สัสสมณะ ฉลาดบำรุงธัญญาหาร คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์

๒. ปุริสเมณะ ฉลาดบำรุงข้าราชการ คือ ปรีชาสามารถในนโยบายที่จะบำรุงข้าราชการ ด้วยการส่งเสริมคนดีมีความสามารถ และจัดสวัสดิการ ให้ดีเป็นต้น

๓. สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงประชา คือ ผดุงผลฐานประชาชนไว้ด้วยนโยบายส่งเสริมอาชีพ เช่น จัดทุนให้คนยากจนยืมไปสร้างตนในพาณิชยกรรม หรือ ดำเนินกิจการต่าง ๆ ไม่ให้ฐานะเหลื่อมล้ำห่างเหิน จนแตกแยกกัน

๔. วาไซปะยะ มีวาตะดุติมใจ คือ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักทักทายถามไถ่ทุกข์สุขราษฎร ทุกชั้น แม้ปราศรัยก็ไพเราะน่าฟัง ทั้งประกอบด้วย เหตุผลเป็นหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งการ

สร้างสรรค์แก้ไขปัญหาเสริมความสามัคคี ทำให้เกิด
ความเข้าใจดี ความเชื่อถือ และความนิยมนับถือ

(ส.ส. ๑๕/ ๓๕๑/ ๑๑๐)

ง. ละเว้นอคติ นักปกครอง เมื่อปฏิบัติหน้าที่ พึงเว้น
ความลำเอียงหรือความประเพณีที่คลาดเคลื่อนจาก
ธรรม ๔ ประการ

๑. จันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงหรือเขลา

๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะขลาดกลัว

(ที.ปา. ๑๑/ ๑๗๖/ ๑๙๖)

๗. คนมีชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ

(ชีวิตที่เลิศล้ำสมบูรณ์)

คนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตน จนไม่หวาดหวั่น
พรันพรึงแม้ต่อความตาย ก็เพราะได้ดำเนินชีวิตของตน

อยู่อย่างดีที่สุด และได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์
 คัมค่ากับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นอยู่
 อย่างผู้มีชัย ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คน
 เช่นนั้นคือ ผู้ที่ได้เข้าถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิต และ
 ดำเนินชีวิตของตนตามหลักการต่อไปนี้

ก. มีฐานที่มั่นคง ซึ่งใช้เป็นที่ยืนหยัดให้สามารถยึด
 เอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายได้ โดยไม่เกิด
 ความสำคัญตนผิด ไม่เปิดช่องแก่ความผิดพลาด
 เสียหาย และไม่เกิดสิ่งมัวหมองหมักหมมทับถมตน
 ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อริยฐาน
 (ธรรมเป็นที่ยืน) ๔ ประการ คือ

๑. ปัญญา ใช้ปัญญา คือ ดำเนินชีวิตด้วย
 ปัญญา ทำกิจการต่าง ๆ ด้วยความคิด เมื่อประสบ
 เหตุใด ๆ ก็ไม่วางตามอารมณ์หรือหลงไปตามสิ่งที่
 เย้ายวน ศึกษาสิ่งต่าง ๆ ให้มีความรู้ชัด หยั่งเห็น
 เหตุผล เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง

๒. สัจจะ รักษาสัจจะ คือ สงวนรักษา
 ดำรงตนมั่นในความจริงที่รู้ชัดเห็นชัดด้วยปัญญา เริ่ม
 แต่จริงวาจา จริงในหลักการ จริงในการปฏิบัติ จนถึง

จริงปรมัตถ์

๓. จาคะ **เพิ่มพูนจาคะ** คือ คอยเสริมหรือทวีความเสียสละ ให้เข้มแข็งมีกำลังแรงยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพื่อป้องกันหรือตัดทานตนไว้มิให้ตกไปเป็นทาส ของ ลามสักการะและผลสำเร็จเป็นต้นที่ตนได้สร้างขึ้น อันคอยล่อเร้าเข้ายวน ให้เกิดความยึดติด ลำพอง และ ลุ่มหลงมัวเมา สิ่งใดเคยชินเป็นนิสัยหรือเคยยึดถือไว้ แต่ผิดพลาด ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ก็สามารถละได้ทั้งหมด เริ่มแต่สละอามิสจนถึงสละกิเลส

๔. อุปสมะ **รู้จักสงบใจ** คือรู้จักหาความสุขสงบทางจิตใจ ฝึกตนให้สามารถระงับความมัวหมองดับความขัดข้องวุ่นวายอันเกิดจากกิเลสได้ ทำจิตใจให้สงบผ่องใสรู้จักรสแห่งสันติ คนที่รู้จักรสแห่งความสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้ว ย่อมจะไม่หลงไหลมัวเมาในวัตถุ และ ลาม ยศ สรรเสริญ เป็นต้น โดยง่าย

(ม.อ. ๑๔/ ๖๘๒/ ๔๓๗)

ข. ทรงพลังภายใน คือ มีกำลังที่เกิดจากคุณธรรม ความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิต

ซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองจนไม่มีความ
หวั่นกลัวภัย เรียกว่า พละ (ธรรมอันเป็นกำลัง)
มี ๔ ประการ กล่าวคือ

๑. ปัญญาพล กำลังปัญญา คือ ได้ศึกษา
มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ในเรื่องราวและ
กิจการที่ตนเกี่ยวข้อง ตลอดไปถึงสภาวะอันเป็นธรรมดา
ของโลกและชีวิต เป็นผู้กระทำการต่าง ๆ ด้วยความ
เข้าใจเหตุผล และสภาพความจริง

๒. วิริยพล กำลังความเพียร คือ เป็นผู้
ประกอบกิจการหน้าที่การงานต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา
ด้วยความบากบั่นพยายาม ไม่ได้ทอดทิ้งหรือย่อหย่อน
ทอดถอย

๓. อนวัชชพล กำลังสุจริต หรือกำลังความ
บริสุทธิ์ คือมีความประพฤติและหน้าที่การงาน สุจริต
ไร้โทษ สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีข้อที่ใครจะติเตียนได้

๔. สังคหพล กำลังการสงเคราะห์ คือ ได้
ช่วยเหลือเกื้อกูล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์
เป็นสมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของชุมชน

ตัวอย่างเช่น เป็นข้าราชการ พึงจำสั่น ๆ ว่า
 รู้งานดี ทำหน้าที่ไม่บกพร่อง มือสะอาด ไม่ขาด
 มนุษยสัมพันธ์

(อภ.นวก. ๒๓/ ๒๐๓/ ๓๗๖)

ค. จุดหมายของชีวิต คือ ดำเนินชีวิตให้บรรลุ
 ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต ที่เรียกว่า
 อรรถะ ๓ คือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถ์ ประโยชน์ปัจจุบัน หรือ
 ประโยชน์เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นขั้นต้น คือ
 ธรรมดาสัมมัญ ที่มุ่งหมายกันในโลกลี้ มีทรัพย์ ยศ
 เกียรติ ไฉตริ ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น อันเกิด
 มีขึ้นด้วยกำลังความเพียรสติปัญญาของตนโดยทาง
 ขอบธรรม และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ในทางที่
 เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขโดยชอบ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๒. สัมปรายิกัตถ์ ประโยชน์เบื้องหน้า หรือ
 ประโยชน์ด้านคุณค่าของชีวิต ซึ่งเป็นขั้นลึกล้ำสำหรับ
 ชีวิตด้านใน เป็นหลักประกันชีวิตอนาคตและภพหน้า
 คือความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่

ขึ้นด้วยคุณธรรม มีศรัทธา คีล จาคะ และปัญญา ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม ได้ใช้ทิฏฐธัมมิกัตถะในทางที่ ชอบธรรม เป็นคุณประโยชน์ จนเป็นผู้มีความมั่นใจใน ความดีของตน ถึงเวลาละโลกนี้ไปก็มีใจสงบครองสติ ได้ ไม่ห่วงกังวลทรมทุรายหรือหวาดหวั่นกลัวภัยแห่ง โลกหน้า

๓. **ปรมัตถ์ ประโยชน์สูงสุด** หรือประโยชน์ที่เป็นสาระแท้ของชีวิต ซึ่งเป็นจุดหมายขั้นสุดท้าย ที่ชีวิต ควรจะเข้าถึง คือ การรู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตาม ความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต ไม่ถูกบีบคั้นด้วย อำนาจความยึดติดถือมั่น สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ปลอดโปร่งผ่องใสสะอาดสว่างและสงบมีความสุข ประณีตภายใน เรียกสั้น ๆ ว่านิพพาน คือดับกิเลส และกองทุกข์ได้

อรรถะ ๓ ประการนี้ จัดแบ่งใหม่อีกแบบหนึ่ง ได้ดังนี้

๑. **อัตตัตถะ ประโยชน์ตน** คือ การที่ได้ ฝึกฝนอบรมตนเองดี บรรลุผลแห่งการศึกษาที่แท้จริง

ถึงความเจริญงอกงามแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่าง ๆ เช่น สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรรยา พึงตนเองได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และจริยธรรม ตลอดถึงปรมัตถะ

๒. **ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น หรือ ประโยชน์ท่าน** คือประกอบด้วยเมตตากรุณา และมีความสามารถที่จะทำชีวิตของตนให้เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือ ทำตนให้เป็นคุณประโยชน์ เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ

๓. **อุภยัตถะ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย** คือ ประโยชน์ร่วมกันอันเกิดจากสิ่งที่เป็นของกลางในทางวัตถุ เช่น ถนนหนทาง ในทางนามธรรม เช่น ศิลปวิทยาและศีลธรรม ดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข และมีความดีงามร่วมกัน อย่างน้อยไม่ให้เกิดการแสวงประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

๘. คนไม่หลงโลก (ชีวิตที่ไม่ถลำพลาด)

บุคคลที่ไม่ประมาทมัวเมาจนตกเป็นทาสของโลกและชีวิต อย่างที่เรียกได้ว่า หลงโลก เมาชีวิต ก็เพราะมีสติ รู้จักมอง รู้จักพิจารณา รู้จักวางตัววางใจต่อความจริงต่าง ๆ อันมีประจำอยู่กับโลกและชีวิต เป็นคติธรรมดา ดังนี้

ก. รู้ทันโลกธรรม คือ รู้จักพิจารณา รู้เท่าทัน ตั้งสติให้ถูกต้องต่อสภาวะ อันหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในชีวิตที่อยู่ท่ามกลางโลก ซึ่งเรียกว่าโลกธรรม (ธรรมดาของโลกหรือความเป็นไปตามคติธรรมดา ซึ่งหมุนเวียนมาหาชาวโลก และชาวโลกก็หมุนเวียนตามมันไป) ๘ ประการ คือ

ขึ้นชม

ชมขึ้น

๑. ได้ลาภ

๒. เสื่อมลาภ

๓. ได้ยศ

๔. เสื่อมยศ

๕. สรรเสริญ

๖. นินทา

๗. สุข

๘. ทุกข์

โลกธรรม ๘ นี้ จัดเป็น ๒ ฝ่าย คือที่
 ชื่นชมน่าปรารถนาน่าชอบใจ คนทั่วไปอยากได้ เรียกว่า
อิฏฐารมณ์ พวกหนึ่ง ที่ขมขื่น ไม่น่าปรารถนา
 ไม่น่าพอใจ คนทั่วไปเกลียดกลัว เรียกว่า *อนิฏฐารมณ์*
 พวกหนึ่ง แต่จะชอบใจอยากได้หรือไม่ก็ตาม โลกธรรม
 เหล่านี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้แก่ทุกคน ทั้งแก่ปุถุชน ผู้ไม่มี
 การศึกษา และแก่นักรบผู้มีการศึกษา จะแตกต่างกัน
 กันก็แต่การวางใจและการปฏิบัติตนต่อสิ่งเหล่านี้
 กล่าวคือ

๑. *ปุถุชนผู้ไม่มีการศึกษา* ไม่รู้จักฝึกรบมตณ
 ย่อมไม่เข้าใจ ไม่รู้เท่าทันตามความเป็นจริง ลุ่มหลง
 สීමตณ ยินดียินร้าย คราวได้ก็หลงใหลมัวเมา หรือ
 ลำพองจนเหลิงลอย คราวเสียก็หงอยละเหี่ยหมดกำลัง
 หรือถึงกับคลุ้มคลั่งไป ปล่อยให้โลกธรรมเข้าครอบงำ
 ย่ำยีจิต พุยุบเรื่อยไป ไม่พ้นจากทุกข์โศก

๒. *ส่วนผู้มีการศึกษา* เป็นนักรบ รู้จัก
 พิจารณารู้เท่าทันตาม ความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้
 ไม่ว่าอย่างไรก็ตามที่เกิดขึ้นแก่ตน ล้วนไม่เที่ยง
 ไม่คงทน ไม่สมบูรณ์ มีความแปรปรวนได้เป็นธรรมดา

จึงไม่หลงไหลมัวเมาเคลิ้มไปตามอิฏฐารมณ์ ไม่ขุ่นมัว
หม่นหมองคลุ้มคลั่งไปในเพราะอนิฏฐารมณ์ มีสติดำรง
อยู่ได้ วางตัววางใจพอดี ไม่เหลิงในสุขและไม่ถูกทุกข์
ท่วมทับ

(อภ.อฏฺฐก. ๒๓/ ๓๖/ ๑๕๙)

ข. ไม่มองข้ามเทวทูต คือ รู้จักมอง รู้จักพิจารณา
สภาวะที่ปรากฏอยู่เสมอในหมู่มนุษย์ อันเป็น
สัญญาณเตือนใจให้ระลึกถึงคติธรรมดาของชีวิต
ที่ไม่ควรลุ่มหลงมัวเมา ซึ่งเรียกว่า เทวทูต (สื่อ
แจ้งข่าวของยมเทพหรือตัวแทนของพญายม) ๕
อย่าง คือ

๑. เด็กอ่อน ว่าคนเราทุกคนเกิดมาก็อย่างนี้
เพียงเท่านั้น

๒. คนแก่ ว่าทุกคนหากมีชีวิตอยู่ได้นาน
ก็ต้องประสบภาวะเช่นนี้

๓. คนเจ็บ ว่าภาวะเช่นนี้เราทุกคนอาจประสบ
ได้ด้วยกันทั้งนั้น

๔. คนต้องโทษ ว่ากรรมชั่วนั้น ไม่ต้องพูดถึง

ตายไป แม้ในบัดนี้ก็มีผลเดือดร้อนเป็นทุกข์

๕. คนตาย ว่าภาวะเช่นนี้เราทุกคนต้องได้พบ ไม่มีใครพ้น และกำหนด ไม่ได้ว่า ที่ไหน เมื่อใด

มองเห็นสภาพเช่นนี้เมื่อใด เช่น เมื่อผ่านเข้าไปในสุสาน ทณฑสถาน และโรงพยาบาลเป็นต้น ก็มีให้มีใจหดหู่หรือหวาดกลัว แต่ให้มีสติ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณา จะเกิดความสังเวช เร่งชวนขวายเป็นประกอบแต่กัลยาณกรรม คือ การกระทำที่ดีงาม ดำเนินชีวิตด้วยความไม่มัวเมา ไม่ประมาท

(ม.อ. ๑๔/ ๕๐๗/ ๓๓๕)

ค. คำนึ่งสูตรแห่งชีวิต แม้ไม่ใช่เวลาที่มองเห็นเทวทูต ก็ควรพิจารณาอยู่เสมอ ตามหลักที่เรียกว่า อภินิหารปัจจุเวกขณะ (สิ่งที่ทุกคน ไม่ว่าหญิง ไม่ว่าชาย ไม่ว่าชาวบ้าน ไม่ว่าชาววัด ควรหัดพิจารณาเนื่อง ๆ) ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. ชราธัมมตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

๒. พยาธิธัมมตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
เรามีความเจ็บป่วยไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ
เจ็บป่วยไปได้

๓. มรณธัมมตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔. ปิยวินาभावตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
เราจักต้องประสบความ พลัดพรากจากของรักของ
ชอบใจไปทั้งสิ้น

๕. กัมมัตสกกตา ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า
เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม
จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น

เมื่อพิจารณาอยู่เสมออย่างนี้ ก็จะช่วยป้องกัน
ความมัวเมา ในความเป็นหนุ่มสาว ในทรัพย์สมบัติและ
ชีวิต เป็นต้น บรรเทาความลุ่มหลงความถือมั่นยึดติด
และป้องกันการทำความทุจริต ทำให้เร่ร่อนขวนขวาย
ทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

(อช. ปญจก. ๒๒/๕๗/๘๑)

๙. คนประสบความสำเร็จ (ชีวิตที่ก้าวหน้าและสำเร็จ) ❖❖❖❖❖

ผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะในด้านการศึกษา หรืออาชีพ การงานก็ตาม พึงปฏิบัติตามหลักต่อไปนี้

ก. หลักความเจริญ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำ
ชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่เรียกว่า จักร (ธรรม
ประจักษ์ทั้งหลายที่นำรถไปสู่จุดหมาย) ซึ่งมี ๔ ข้อ
คือ

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ เลือกอยู่ถิ่นที่เหมาะสม คือ
เลือกหาถิ่นที่อยู่ หรือแหล่งเล่าเรียนดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งมีบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกการศึกษา พัฒนา
ชีวิต การแสวงธรรมหาความรู้ การสร้างสรรค์ความ
ดีงาม และความเจริญก้าวหน้า

๒. สัมปยุตฺตสยะ เสาะเสวนาคนดี คือ
รู้จักเสวนาคบหา หรือร่วมหม่กับบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณ
และผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงธรรมหาความรู้ ความ
ก้าวหน้าองกงาม และความเจริญโดยธรรม

๓. อุตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ถูกวิถี คือ ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิตและการงานให้ดิงามแนชัด และนำตน ไปถูกทางสู่จุดหมายแน่วแน่ มั่นคง ไม่พรา่ส่าย ไม่ไกล เขื่อนแซ

๔. ปุพเพกตปุญญตา มีทุนดีได้เตรียมไว้ ทุนดีส่วนหนึ่ง คือ ความมีสติปัญญา ความถนัด และ ร่างกายดีเป็นต้น ที่เป็นพื้นมาแต่เดิม และอีกส่วนหนึ่ง คือ อาศัยพื้นเดิมเท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตน ศึกษาหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดิงาม ฝึกฝนความขำนิขำนานุเตรียมไว้ก่อนแต่ต้น ซึ่งเมื่อ มีเหตุต้องใช้ก็จะเป็นผู้พร้อมที่จะต้อนรับความสำเร็จ สามารถ สร้างสรรค์ ประโยชน์สุข และก้าวสู่ความ เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

(อช. จตุกก. ๒๑/๓๑/๕๑)

ข. หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำ ไปสู่ความสำเร็จแห่ง กิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

๑. **ฉันทะ มีใจรัก** คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการ ทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดี แห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือ เพียงเพราะอยากได้รางวัล หรือผลกำไร

๒. **วิริยะ พากเพียรทำ** คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย

๓. **จิตตะ เอาจิตฝึกฝน** คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ

๔. **วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน** คือ หมั่นใช้ ปัญญาพิจารณาใคร่ ครวญตรวจตราหาเหตุผล และ ตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้น วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

(ที.ปา.๑๑/๒๓๑/๒๓๓)

ค. **หลักเมล็ดโพธิญาณ ดำเนินตามพระพุทธปฏิบัติ** ด้วยการปฏิบัติตามธรรม ๒ อย่างที่เป็นเหตุให้

พระองค์บรรลุลสัมโพธิญาณ เรียกว่า “อุปัฏฐาต-
ธรรม” (ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเห็น
คุณประจักษ์กับพระองค์เอง) คือ

๑. อสังตฺตจิตฺตา กุสเลสุ อัมเมสุ ไม่สันโดษ
ในกุศลธรรม คือ ไม่รู้อิ่มไม่รู้พอ ในการสร้างความดี
และสิ่งที่ดี

๒. อัปปฏิวาณิตา จะ ปธานัสมิทึ บำเพ็ญ
เพียรไม่ระย่อ คือ เพียร พยายามก้าวหน้าเรื่อยไป
ไม่ยอมถอยหลัง ไม่ยอมแพ้ ไม่ยอมท้อถอยต่ออุปสรรค
และความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก

(ที. ปา. ๑๑/๒๒๗/๒๒๗)

๑๐. คนรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพ (ชีวิตที่เป็นหลักฐาน)

คนที่จะเรียกได้ว่า รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือ
หาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนทำมาหากินที่ดี ตั้งตัว
สร้างหลักฐานได้และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์

เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง ก็เพราะ
ปฏิบัติตามหลักธรรม ต่อไปนี้

ก. ขันหาและรักษาสมบัติ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่
เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอัน
อำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทิฏฐุ-
ธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ ประการ

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และ
การประกอบอาชีพที่สุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญ
และรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาวิธี
การที่เหมาะสมที่สุด จัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
คือรู้จักคุ้มครอง เก็บ รักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตน
ได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วย
กำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ
รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไป
ในทางเสื่อมเสีย เลือกลูกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่าง ท่าน

ผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือ และ
มีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี คือ รู้จัก
กำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้
ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัด
เก็บไว้

(อ.อ. อนุจัก ๒๓/๑๔๔/๒๘๙)

ข. ชั้นแจ้งจัดสรรทรัพย์ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว รู้จัก
จัดสรรทรัพย์นั้น โดยถือหลักการแบ่งทรัพย์ ๔ ส่วน
ที่เรียกว่า โภควิภาค ๔ คือ

๑. เอเกน โภเค ภูษะเขย ๑ ส่วน ใช้จ่าย
เลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์

๒. ทวีทิ กมัม ปโยชเย ๒ ส่วน ใช้เป็น
ทุนประกอบกิจการงาน

๓. จตุตถถนุจ นิธาเปยฺย อีก ๑ ส่วน เก็บไว้
ใช้ในคราวจำเป็น

(ที.ป. ๑๑/๑๔๗/๒๐๒)

ค. ขันจับจ่ายกินใช้ พึงเข้าใจและคำนึงไว้เสมอว่า การที่เพียรพยายามแสวงหา รักษาและครอบครอง โภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน และคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์ แล้ว การหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่า หาความหมายใด ๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือ หาทรัพย์มาได้แล้ว พึงปฏิบัติต่อทรัพย์หนึ่งส่วนแรก ในข้อ ข. ตามหลัก โภคอาทิยะ (ประโยชน์ที่ควร ถู้อาจากโภคะหรือเหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองทรัพย์สมบัติ) ๕ ประการ ดังพุทธพจน์ว่า

อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพัก น้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริต ชอบธรรมแล้ว

๑. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข

๒. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

๓. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคง

ปลอดจากภยันตราย

๔. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง

(๑) ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ

(๒) อติถิพละ ต้อนรับแขก

(๓) ปุพพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะ

อุทิศผู้ล่วงลับ

(๔) ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสีย

ภาษีอากร เป็นต้น

(๕) เทวตาพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญ

อุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

๕. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิต

ผู้ประพฤดีดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา

เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึง
 โภคะจะหมดสิ้นไป ก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้
 เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถึงโภคะเพิ่มขึ้น
 ก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจใน
 ทั้งสองกรณี

(อช. ปญจก. ๒๒/๔๑/๔๘)

การใช้จ่ายใน ๕ ข้อนี้ ท่านมุ่งแจกแจงรายการ
ที่พึงจ่าย ให้รู้ว่าควรใช้ทรัพย์ทำอะไรบ้าง มิใช่
หมายความว่าให้แบ่งส่วนเท่ากันไปทุกข้อ นอก
จากนั้นท่านมุ่งกล่าวเฉพาะรายการที่พึงจ่ายเป็นประจำ
สำหรับคนทั่วไป แต่ถ้าผู้ใดสามารถก็ควรบำเพ็ญ
ประโยชน์ให้มากขึ้นไปอีกตามหลักสังคหวัตถุ เป็นต้น

๑๑. คนครองเรือนที่เลิศล้ำ (ชีวิตบ้านที่สมบูรณ์)

คนที่จะเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จในการ
ครองเรือน เป็นคุณุหัสหรือชาวบ้านที่ดี น่าเคารพ
นับถือเป็นแบบฉบับ ควรถือเป็นตัวอย่าง จะต้องวัด
ด้วยหลักเกณฑ์ดังนี้

ก. มีความสุขสี่ประการ คือ ความสุขอันชอบธรรม
ที่ผู้ครองเรือนควรมี หรือความสุขที่ชาวบ้านควร
พยายามให้เกิดขึ้นแก่ตนอยู่เสมอ เรียกสั้น ๆ ว่า

สุขของคฤหัสถ์ ๔ คือ

๑. อัตติสุข สุขเกิดจากความมัทธस्थ्य คือ ความภูมิใจ เอิบอímและอúnใจว่า ตนมีโภคทรัพย์ ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางชอบธรรม

๒. โภคสุข สุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มา โดยชอบนั้นเลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และบำเพ็ญคุณประโยชน์

๓. อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอímใจว่า ตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือความภูมิใจเอิบอímใจว่า ตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

บรรดาสุข ๔ อย่างนี้ อนวัชชสุขมีค่ามากที่สุด

ข. เป็นชาวบ้านแบบฉบับ คนครองเรือน แยกได้ เป็นหลายประเภท จัดเป็นชั้น ๆ ได้ตั้งแต่ร้ายไป ถึงดี และที่ดีก็มีหลายระดับ คุณศัพท์ที่ดี น่าเคารพ นับถือแท้จริง คือประเภทที่ ๑๐ ในชาวบ้าน ๑๐ ประเภทต่อไปนี้

กลุ่มที่ ๑ หาทรัพย์โดยทางไม่ชอบธรรม

๑. ได้ทรัพย์มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนให้เป็นสุข ทั้ง ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้น ทำความดี (เสียทั้ง ๓ ส่วน)

๒. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข แต่ ไม่เผื่อแผ่แบ่งปัน และไม่ใช้ทรัพย์นั้นทำความดี (เสีย ๒ ส่วน ดี ๑ ส่วน)

๓. ได้ทรัพย์มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุขด้วย เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดีด้วย (เสีย ๑ ดี ๒ ส่วน)

กลุ่มที่ ๒ หาชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง

๔. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ (เสีย ๓ ดี ๑)

๕. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ (เสีย ๒ ดี ๒)

๖. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ (เสีย ๑
ดี ๓)

กลุ่มที่ ๓ หาโดยชอบธรรม

๗. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๑ (เสีย ๒
ดี ๑)

๘. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๒ (เสีย ๑
ดี ๒)

๙. ได้ทรัพย์มาแล้ว ทำอย่างข้อ ๓ แต่ยังติด
ยังมัวเมา หมกมุ่น กินใช้ทรัพย์สมบัติ โดยไม่รู้เท่าทัน
เห็นโทษ ไม่มีปัญญาที่จะทำตนให้เป็นอิสระเป็นนาย
เหนือโภคทรัพย์ได้ (เสีย ๑ ดี ๓)

พวกพิเศษ ผู้ที่แสวงหาชอบธรรม และใช้
อย่างสติสัมปชัญญะมีจิตใจเป็นอิสระ มีลักษณะดังนี้

๑๐. แสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม; ได้มา
แล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุข; เพื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์
นั้นทำความดี; ไม่ลุ่มหลงไม่หมกมุ่นมัวเมา กินใช้
ทรัพย์สมบัติ โดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษ ทางดีทางเสีย
ของมัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนาย
เหนือโภคทรัพย์

ประเภทที่ ๑๐ นี้ พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่า เป็นผู้เลิศประเสริฐสูงสุด ควรชมทั้ง ๔ สถาน คือ เป็นคฤหัสถ์ แบบฉบับที่น่าเคารพนับถือ

(อบุ. ทสก. ๒๔/๓๑/๑๘๘)

ค. กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ คือ ปฏิบัติตามหลักธรรม สำหรับการครองชีวิตของคฤหัสถ์ ที่เรียกว่า **ฆราวาสธรรม ๔ ประการ** ดังนี้

๑. **สัจจะ** ความจริง คือ ดำรงมั่นในสัจจะ ชื่อตรง ชื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง จะทำอะไร ก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้

๒. **ทมะ** ฝึกตน คือ บังคับควบคุมตนเอง ได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตนให้ก้าวหน้าดีงาม ยิ่งขึ้นอยู่เสมอ

๓. **ขันติ** อุตทน คือ มุ่งหน้าทำหน้าที่การทำงาน ด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมายไม่ทอดถอน

๔. **จาคะ** เสียสละ คือ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ขอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญ ประโยชน์ สละโลภ

ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตน

(ยุ.สุ. ๒๕/๓๑๑/๓๖๑)

ง. รับผิดชอบชีวิตที่เกี่ยวข้อง คือ มีความสัมพันธ์อันดีงามอบอุ่นเป็นสุขภายในครอบครัว ตลอดถึงญาติมิตร ผู้ร่วมงานและคนที่พึ่งพาอาศัยอยู่ในปกครองทั้งหมด โดยทำหน้าที่มิใช่เพียงนำประโยชน์ทางวัตถุมาให้เขาอย่างเดียว แต่นำประโยชน์สุขทางจิตใจมาให้ด้วย โดยประพฤติตนเป็นตัวอย่างช่วยชักจูงให้คนในครอบครัวและผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นด้วยคุณธรรมที่เรียกว่า อารยวัฑฒิ ทั้ง ๕ ดังต่อไปนี้

๑. งอกงามด้วยศรัทธา คือ ให้มีความเชื่อความมั่นใจในพระรัตนตรัย ในการที่จะทำความดี มีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒. งอกงามด้วยศีล คือ ให้มีความประพฤติดีงาม สุจริต รู้จักเลี้ยงชีวิต มีวินัย และมีกิริยามารยาทอันงาม

๓. **งอกงามด้วยสุตะ** คือ ให้มีความรู้จากการเล่าเรียน สดับฟัง โดยแนะนำหรือชวนขวยให้ศึกษาหาความรู้ที่จะฟื้นฟูปรับปรุงชีวิตจิตใจ

๔. **งอกงามด้วยจาคะ** คือ ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจต่อกัน และพอใจทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

๕. **งอกงามด้วยปัญญา** คือ ให้มีความรู้คิดเข้าใจเหตุผลและความจริงตามสภาวะ มีวิจารณ์ญาณ
(อช. ปญจก. ๒๒/๔๐/๔๗)

จ. **ครองตนเป็นพลเมืองที่ดี** นำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญ สงบสุข และเป็นพลเมืองที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติดังนี้

๑. น **สาธารณทวารัสสะ** ไม่คบขู้ขี้หามั่วหมกมุ่นในทางเพศ

๒. น **ภุญเช สาธุเมกะโก** ไม่ใจแคบเสพลึงเลิครสผู้เดียว

๓. น **เสเว โลกายติกัง** ไม่พรวาเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ

๕. สีสวา ประพฤติดี มีวินัย ตั้งอยู่ในศีล ๕
๕. วัตตสัมปันโน ปฏิบัติกิจหน้าที่สม่ำเสมอ
โดยสมบูรณ์
๖. อัปมัตโต ไม่ประมาท กระตือรือร้น
ทุกเวลา
๗. วิจักขणे มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดย
ใช้ปัญญา
๘. นิวาตวุตติ อุตถโท สุภาพ ไม่ดื้อ
กระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
๙. สุโรโต เสี่ยมงาม รักความประณีตสะอาด
เรียบร้อย
๑๐. สขิโล มุทุ พุดจาพัง ทั้งใจกายก็
อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
๑๑. สังคเหตา จ มิตตานัง มีน้ำใจเอื้อ
สงเคราะห์ต่อมิตรสหาย
๑๒. สังวิภาสี เพื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือคน
ทั่วไป
๑๓. วิธานวา รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อย
และได้ผลดี

๑๔. ตัปเปยยะ บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้
ผู้ทรงศีลทรงธรรม

๑๕. อัมมกาโม ไคร่ธรรม รักความสุจริต

๑๖. สุตาธโร อ่านมากฟังมาก รู้วิชาของตน
เชี่ยวชาญ

๑๗. ปริปุจจโก ชอบสอบถามคั่นคว้า ใฝ่หา
ความรู้ยิ่งขึ้นไป

(ขุ.ข่า. ๒๘/๔๔๓/๓๓๒)

รายชื่อหนังสือ

ของ

ชมรมพุทธศาสน์การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
ซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว

๑. พุทธศาสนาปฏิบัติอย่างไร

พระบรมราชาบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

รัชกาลปัจจุบัน

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๘,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

๘,๐๐๐ เล่ม

๒. โสฬสธรรม

ธรรมเทศนา สมเด็จพระญาณสังวร

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๘,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

๘,๐๐๐ เล่ม

๓. พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

ชีวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยาย

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๒๐,๐๐๐ เล่ม

๔. อัดตโนประวัติ

อัดตโนประวัติ พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๕. อนาลโยปุชา

พระธรรมเทศนา พระอาจารย์ขาว อนาลโย

และประวัติวัดถ้ำกลองเพล

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๒,๐๐๐ เล่ม

๖. ประทีปในต่างแดน

พระธรรมเทศนา พระอาจารย์สุวจน์ สุวโจ

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๒,๐๐๐ เล่ม

๗. สัตตัตถ์

พระธรรมเทศนา พระอาจารย์หลุย จันทสาโร

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๒,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒

๒๐,๐๐๐ เล่ม

๘. บทสวดมนต์ฉบับกัลยาณชน พร้อมคำแปล

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๒๐,๐๐๐ เล่ม

๙. ธัมมวโรวาท

พระธรรมเทศนา พระอาจารย์สิงห์ทอง ธัมมวโร

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๘,๐๐๐ เล่ม

๑๐. ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ

โดย ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๕,๐๐๐ เล่ม

๑๑. ประทีปแห่งทวีปเอเชีย

โดย.... เซอร์ เอควิน อาร์โนลด์

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๑๒. พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร

โดย สมเด็จพระญาณสังวร

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๕,๐๐๐ เล่ม

๑๓. พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล)

ประวัติชีวิต - คติธรรม - ธรรมเทศนา

โดย พระครูนันทปัญญารักษ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๒๐,๐๐๐ เล่ม

๑๔. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)

อรรถโนประวัตติ ธรรมบรรยาย และคิริมานนทสูตร

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๕,๐๐๐ เล่ม

๑๕. แสงส่องใจให้เพียงพรหม

พระธรรมนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๒๐,๐๐๐ เล่ม

๑๖. อรรถโนประวัตติ

อรรถโนประวัตติ พระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑๒

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๑๗. พุทธศาสนสุภาษิต

พระธรรมนิพนธ์ สมเด็จพระญาณสังวร

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๑๘. ปฏิบัติธรรมให้อุทิศทาง

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)

พิมพ์ครั้งที่ ๒

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๑๙. ชีวประวัติ

หลวงพ่อกษม เขมโก

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๕,๐๐๐ เล่ม

๒๐. อัดตโนประวัติ

อัดตโนประวัติ พระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑๕

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๒๑. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

พิมพ์ครั้งที่ ๗

๑๐,๐๐๐ เล่ม

๒๒. สมมงคลบูชา

พระปัญญาพิศาลเถระ (ไพบูลย์ สมมงคลโล)

พิมพ์ครั้งที่ ๒

๑๒,๐๐๐ เล่ม

๒๓. ราชสังวรญาณบูชา

พระราชสังวรญาณ

(หลวงพ่อบุช ฐานิโย)

๒๐,๐๐๐ เล่ม

๒๔. ชีวิต งาน และสังคมที่สมบูรณ์

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)

พิมพ์ครั้งที่ ๑

๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป. สัมพันธ์พาณิชย์

๑๐๓๐/๘-๑๒ ถนนนครไชยศรี ดุสิต

กทม. ๑๐๓๐๐ โทร. ๒๔๑๒๘๖๒